The background features a dark blue field with a light blue grid pattern. A large, light blue triangle is positioned on the left side. A circular grid pattern is located in the upper right. A vertical bar with a color gradient from blue to pink to orange is centered. A diagonal bar with a color gradient from dark blue to purple to pink is on the left. The title is centered in the lower half.

MOŠKOSTI: KONCEPTUALNA IZHODIŠČA ZA POUČEVANJE O SPOLNIH STEREOTIPIH

Uredili:

VALERIJA VENDRAMIN in
REBEKA DEČMAN PODERGAJS

MOŠKOSTI: KONCEPTUALNA IZHODIŠČA ZA POUČEVANJE O SPOLNIH STEREOTIPIH

Ljubljana, 2024

- Prevedeno po: KAUFMAN, MICHAEL. 1999. *The Seven P's of Men's Violence*. (© 2016, Michael Kaufman)
- KIMMEL, MICHAEL. (2010). *A War against Boys? V: Misframing Men: The Politics of Contemporary Masculinities*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press. (© 2010, Michael Kimmel)
- ZITTELMAN, KAREN in DAVID SADKER (2002). The Unfinished Gender Revolution. *Educational Leadership Magazine*, (60) 4: 59–63. (© 2002, Karen Zittleman in David Sadker, ASCD)
- ELLIOTT, KARLA. 2016. Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept. *Men and masculinities* 19 (3): 240–259. (© 2016, Karla Elliott)
- Uredili: VALERIJA VENDRAMIN, REBEKA DEČMAN PODERGAJS
- Predgovor: REBEKA DEČMAN PODERGAJS
- Izbor besedil,
strokovni pregled
in ureditev: JOŽICA ČEHOVIN ZAJC, REBEKA DEČMAN PODERGAJS, NIKA ŠUŠTERIČ,
VALERIJA VENDRAMIN
- Prevod: POLONCA MESEC
- Jezikovni pregled: NATAŠA HRIBAR (Kaufman, M. *Sedem vzrokov moškega nasilja*; Kimmel, M. *Vojna proti fantom*; Zittleman, K. in Sadker, D. *Učbeniki za izobraževanje učiteljic in učiteljev: nedokončana revolucija spola*)
MONIKA KALIN GOLOB (Elliott, K. *Skrbne moškosti: teoretizacija nastajajočega koncepta*)
- Recenzentki: VERONIKA TAŠNER, METKA MENCIN
- Oblikovanje
in prelom: DARINKA KNAPIČ
- Izdajatelj: PEDAGOŠKI INŠTITUT, LJUBLJANA
- Za založnika: IGOR Ž. ŽAGAR

Publikacija je nastala kot del projekta EMPATH – Empowering youth to engage in coMbatting gender stereotypes by Addressing Toxic masculinity patterns and beHaviour. Projekt EMPATH (101087163 – EMPATH – CERV-2022–GE) sofinancira Evropska unija – program Državljeni, enakost, pravice in vrednote (CERV). Vendar pa so izražena stališča in mnenja izključno avtorjeva in ne odražajo nujno stališč in mnenj Evropske unije ali Evropske komisije. Niti Evropska unija niti organ, ki dodeljuje sredstva, za njih ne moreta biti odgovorna.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID 194241283](#)

ISBN 978-961-270-392-9 (PDF)

© 2024, Pedagoški inštitut (za prevod)

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v katerikoli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

Co-funded by
the European Union

EMPATH

MOŠKOSTI: KONCEPTUALNA IZHODIŠČA ZA

POUČEVANJE O SPOLNIH STEREOTIPIH

KAZALO

- 9 Predgovor
REBEKA DEČMAN PODERGAJS
- 13 Zgodbe o moškosti ali »pravi« in »nepravi« moški
VALERIJA VENDRAMIN
- 31 Moškosti včeraj, danes, jutri
NIKA ŠUŠTERIČ, ANA JAGODIC, MONIKA KALIN GOLOB,
ALEKSANDRA KANJUO MRČELA, IGOR LUKŠIČ, JASNA MIKIĆ LJUBI,
JOŽICA ČEHOVIN ZAJC
- 64 Sedem vzrokov nasilja moških
MICHAEL KAUFMAN
- 77 Kaj pa zdaj?
- 78 Vojna proti fantom?
MICHAEL KIMMEL
- 92 Kaj pa zdaj?
- 94 Učbeniki za izobraževanje učiteljic in učiteljev:
nedokončana revolucija spola
KAREN ZITTLEMAN in DAVID SADKER
- 112 Kaj pa zdaj?
- 113 Skrbne moškosti: teoretizacija nastajajočega koncepta
KARLA ELLIOTT
- 148 Kaj pa zdaj?

PREDGOVOR

Današnji izobraževalni prostor se sooča z zahtevnimi nalogami na področju uravnavanja spolne neenakosti ter preoblikovanja družbenih norm o moškosti in ženskosti.

Projekt EMPATH – Empowering youth to engage in coMbatting gender stereotyPes by Addressing Toxic masculinity patterns and beHaviour, ki ga sofinancira Evropska komisija, natančneje program CERV, se ukvarja z vprašanji spola in se osredotoča na tako imenovani koncept toksične moškosti.

Otroci že od zgodnjih let absorbirajo različne družbene norme in pričakovanja glede spola, kar lahko vodi do omejevanja posameznikov pri razvoju njihovega polnega potenciala. Poleg tega se v sodobni družbi soočamo tudi s pojavom t. i. toksične moškosti, ki spodbuja agresijo in druga destruktivna vedenja, kar ne škoduje samo fantom in moškim, temveč ima negativne posledice za celotno družbo. Fantje in moški se velikokrat soočajo s pritiski, ki izhajajo iz stereotipnih pričakovanj in družbenih norm o tem, kako naj bi se obnašali in kaj naj bi predstavljali. Leaper in Friedman (2007) pojasnjujeta, da so stereotipna prepričanja o tem, kako spol določa vedenje, pri fantih močnejša kot pri dekletih tudi zato, ker so fantje bolj podvrženi družbenim in starševskim pritiskom glede pričakovanih vedenj.

Z zbornikom, ki je nastal v okviru projekta, želimo nagovoriti sedanje in bodoče **pedagoške delavce in delavke**, ki si želijo raziskati koncept toksične moškosti in pridobiti konkretna znanja za naslavljanje teh tem v izobraževalnem procesu. Priročnik je vsebinsko pester in razgiban. Njegov namen ni samo

razumevanje vpliva in posledic toksične moškosti, ampak želi ponuditi tudi prostor za razmislek o alternativnih modelih ter načinih za spodbujanje zdravih in pozitivnih oblik moške identitete in vedenja, predvsem pri mladih. Ustvarjalci zbornika tako bralcu poleg teoretične osnove ponudijo tudi konkretne didaktično-pedagoške metode za delo s študenti in študentkami.

Knjiga je sestavljena iz dveh poglavij, ki sta nastali v okviru projekta EMPATH in predstavljata nekaj rezultatov našega dosedanjega dela. Jedro knjige pa so štiri prevedena besedila nekaterih ključnih avtorjev in avtoric v polju preučevanja spola in moškosti. Knjiga v slovenski prostor prinaša prevedena besedila Michaela Kimmla, Michaela Kauffmana, Davida Sadkerja in Karen Zittleman ter Karle Elliott. Prispevki osvetlujejo različne teme, povezane z vprašanji moškosti, vsakemu besedilu pa sledi posebno poglavje, ki smo ga naslovili *Kaj pa zdaj?* V tem delu knjige lahko sedanji in bodoči učitelji in učiteljice najdejo nekaj idej, kako besedila prenesti v življenje. Pri pripravi kratkih dejavnosti smo sledili klasifikaciji iz Bloomove taksonomije (Kennedy, 2016), po kateri se miselni procesi pri pridobivanju in razvoju znanja/vedenja razvijajo po hierarhični stopnji, od najpreprostejšega priklica dejstev na najnižji ravni prek razumevanja, uporabe, analize in sinteze do vrednotenja na najvišji ravni. Prva aktivnost v vsakem sklopu se tako začne z branjem izbranega dela, ki mu sledijo obnove, povzemanje in ponovitev, s katerimi okrepimo poznavanje in postavimo temelje za razumevanje prebranega. Skozi nadaljnje aktivnosti skušamo razvoj znanja stopnjevati, da spodbudimo uporabo pridobljenega znanja v praktičnih primerih in zmožnost razčlenjevanja in primerjanja – analizo. Končni cilj aktivnosti je spodbuditi zmožnosti za povezovanje delov pridobljenega znanja v celoto ter lastno presojo in vrednotenje. Nekatere od aktivnosti seveda povezujejo več hierarhičnih stopenj razvoja znanja. Tudi če ne

dosežejo vsi najvišjih stopenj, je za začetek dober znak že, če se o tematici toksične moškosti in spolnih stereotipov vsaj seznanijo in jih razumejo.

V okviru projekta EMPATH je bilo ustvarjeno tudi interaktivno spletno orodje, ki vsebuje veliko koristnih vsebin in informacij. Vabimo vas, da obiščete <https://empath-project.eu/> in raziskujete.

Ključ do bolj strpnega, pravičnega in enakovrednega družbenega okolja je v prepoznavanju predsodkov in stereotipov ter njihovem preseganju. V izobraževalnem procesu mora biti prostor za naslavljanje tovrstnih vsebin. Predvsem pa moramo mladim ponuditi alternativo, da bodo opolnomočeni pri grajenju bolj zdrave in celovite identitete, to pa je ključno tudi za postavljanje temeljev zdrave družbe, v kateri lahko vsak posameznik uresniči svoj polni potencial.

REBEKA DEČMAN PODERGAJS
koordinatorica projekta

Literatura

- Kennedy, Declan. 2016. *Pisanje in uporaba učnih izvidov, praktični vodnik*. Ljubljana, Maribor: CMEPIUS, UM.
- Leaper, Campbell, in Carly Kay Friedman. 2007. »The Socialization of Gender.« V *Handbook of socialization: Theory and research*, 561–87. New York, NY, US: The Guilford Press.

ZGODBE O MOŠKOSTI ALI
»PRAVI« IN »NEPRAVI« MOŠKI

VALERIJA VENDRAMIN

Pričujoči članek kot uvod v monografijo, ki je pred vami, je nastal na podlagi posvetov¹, ki smo jih organizirali v okviru projekta EMPATH: *Empowering Youth to Engage in Combating Gender Stereotypes by Addressing Toxic Masculinity Patterns and Behaviour* (Opolnomočenje mladih, da se vključijo v spopadanje s spolnimi stereotipi, tako da razmišljajo o vzorcih in vedenju toksične moškosti).

Spoznanja sem mestoma dopolnila z dodatnim teoretskim okvirom, pa tudi s svojimi razmisleki.

Monografija bo – kot upamo – v pomoč učiteljem in učiteljicam, profesorjem in profesoricam ter študentom in študentkam, ki bodo to šele postali. V času, ko se zdi, da je enakost med spoli dosežena ali celo »presežena«, se oblikujejo nove oblike neenakosti, ki morda zaradi svoje (relativne) novosti (ali pa prikritosti) še niso ustrezno na družbenem in političnem radarju ali pa jih politične strukture celo podpirajo. Dojeto je, da so sedaj moški tisti, ki imajo manj pravic, so ogroženi, saj jim ne pustimo več biti »pravi« moški. Imamo krizo moškosti, ki jo je v današnjem skrajno digitaliziranem času še posebej lahko lansirati, kar se v tako imenovani »manosphere«² (morda ustrezen prevod: moški sferi) na različne načine tudi dogaja. »Moška sfera« je raznolika zbirka spletnih strani, blogov in spletnih forumov, ki spodbujajo »pravo« moškost,

1 • Zahvaljujemo se sodelujočim strokovnjakom in strokovnjakinjam na naših posvetih: dr. Romanu Kuharju, dr. Majdi Hrzenjak, dr. Borisu Kernu, dr. Damijanu Štefancu, dr. Veroniki Tašner, prof. Sari Šabec, mag. Špeli Drstvenšek, dr. Suzani Košir, Alešu Zobcu, dr. Evi Klemenčič Mirazchiyski ter dijakinjam in dijakom Gimnazije Celje Center in Srednje šole za strojninstvo, mehatroniko in medije iz Celja.

2 • Vir: <https://en.wikipedia.org/wiki/Manosphere>.

mizoginijo in nasprotovanje feminizmu, npr. aktivisti za moške pravice, inceli (involuntarily celibates, tj. neprostoVOLJNI celibaterji oz. samski), moški, ki gredo svojo pot (MGTOW oz. Men Going Their Own Way), umetniki zapeljevanja (PUA oz. Pick-up Artists) in skupine za pravice očetov. Med njimi so v zadnjem času tudi medijsko precej izpostavljena imena, ki pa jih na tem mestu ne bom navajala. Prepričanja med skupinami so včasih nasprotujoča, na splošno pa velja, da je družba zaradi feminizma pristranska do moških in da feministke spodbujajo sovraštvo do moških.

Glavni krivec za stanje, kakršno je, je torej večinoma feminizem. Slednji je, kot pravi Helen Longino, marsikaj za marsikoga, »vendar gre v njegovem bistvu deloma za širjenje človeških potencialov« (Longino 1987, 60). To je sicer izjemno preprosta, a tudi zelo natančna definicija, ki pa je žal večinoma nerazumljena oziroma je feminizem razumljen kot različica »le en spol lahko prosperira«, in to na račun drugega.

Če še nekoliko ostanemo pri feminizmu: prav to zanikanje nujnosti, smiselnosti in aktualnosti feminizma omogoča subtilno oživitve spolnih neenakosti, ki jih je mogoče hitro spregledati, ker nad njimi visi senca nekakšnega obrazca vidnosti in očitnosti svobode, ki je sedaj povezana s (homogenizirano) kategorijo žensk oziroma deklet (McRobbie 2007, 720). In če je bil oziroma če je feministični projekt posvečen spopadanju z različnimi neenakostmi, to slavljenje uspeha oziroma izpolnjenega feminističnega projekta neenakosti prikriva, in to tako tiste, ki so bile že prej pogosto potisnjene ob stran, kot tudi tiste, ki jih porajajo nove družbene in ekonomske razmere (Vendramin 2012, 112).

Te razmere pa niso ugodne ne za ženske ne za moške, ne za dekleta ne za fante, skratka, za nikogar, četudi je morda videti, da so zdaj ženske ali dekleta tiste, ki so v ugodnejšem položaju, in to na račun moških.

Na polju vzgoje in izobraževanja je to še dodaten problem, saj je splošen vtis, ki danes pri nas vse bolj prevladuje, da je deklicam in ženskam omogočena mobilnost po vsej izobraževalni vertikali in tako tudi dostop do poklicev po njihovi izbiri (podatki za različne ravni izobraževalne vertikale kažejo drugače, in sicer bolj ko gledamo proti vrhu, manj je žensk). Popularna in potrošniška kultura, ki se je usidrala na področje ženske svobode ali osvobojenosti, domnevno podpira žensko uspešnost, a hkrati utesnjuje ženske v nove odvisnosti. Res je sicer, da so določeni elementi feminizma upoštevanji ter vključeni v politično in institucionalno življenje (Vendramin 2014, 45 in nasl.), kar pa ne pomeni, da je enakost dosežena.

Če se vrnem k polju vzgoje in izobraževanja (ki nas tu seveda najbolj zanima), je treba povedati, da je tu jezik enakosti preobražen v diskurz o dosežkih in uspešnosti, vprašanja družbene pravičnosti pa so bolj kot ne odrinjena na rob (Arnot in Mac an Ghail 2006, 7). Ta tako imenovani »boy-turn« (ali obrat k fantom oz. nujnost takega obrata zaradi fantov, ki da jim gre vse slabše, to so t. i. »failing boys«) je npr. v britanskem kontekstu že kar dobro obdelan, pri nas pa stopa v ospredje v zadnjih letih.

V tem okviru gre razumeti diskurz o uspešnosti deklet, ki da prekašajo fante oziroma jih prehitevajo pri učnih dosežkih. Promovira se ideja, da so dekleta fante/moške prehitela tudi zato, ker je šel feminizem predaleč. Pogosto je njihov uspeh interpretiran, kot da gre na račun fantov oziroma moških, kar je videno kot deviantno in ogrožajoče (Vendramin 2014, 48). Vsekakor je potreben razmislek o odnosu do položaja spolov, sploh pa o tem, da razlika ne bi smela biti vrednostno ovrednotena na ta način.

Tudi zadnja *Bela knjiga* zastavlja razmislek podobno; sprašuje se denimo, ali vzgojno-izobraževalni sistem fantom zagotavlja manj možnosti za pridobitev kakovostnega znanja in izobrazbe, ter ugotavlja, da razlike v znanju po programih in stopnjah izobrazbe po spolu postajajo širši družbeni problem (*sic!*) (*Bela knjiga* 2011, 38). Vsekakor se je mogoče strinjati, da je treba že v pedagoških študijskih programih pridobiti ustrezno znanje o enakosti spolov, o nujnosti skrbi za to ne glede na stopnjo šolanja, pa tudi orodja za samorefleksijo, ki bodo omogočila, da bodoči poučevalci in poučevalke ne bodo ponavljali in/ali utrjevali diskriminatornih ali tradicionalističnih vlog spolov (prim. *Bela knjiga* 2011, 37). Poleg tega: ni vse v statističnih podatkih oz. uspešnosti deklet (kar pomeni zelo omejeno razumevanje enakosti).

Če primerjamo z *Belo knjigo* iz leta 1995, je tam poudarjeno, da

država zagotavlja možnosti za optimalen razvoj ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstitucijo itd. (kar so opredelitve iz *Ustave Republike Slovenije* in *Konvencije o otrokovih pravicah*). Poudarek je treba premestiti s formalnih pravic nediskriminiranosti k substancialnim pravicam. Ko govorimo o pravicah otroka, je treba spregovoriti tudi o pravicah deklic in o protislovnosti ideje o enakih možnostih v neenakem sistemu edukacije, ki na tak ali drugačen način še vedno privilegira pripadnike enega spola. Koedukacija za deklice in dečke je odpravila na zunaj vidno diskriminacijo, kot »prikriti kurikulum« pa se ohranjajo subtilnejši mehanizmi oblasti, značilni za šolo kot institucijo moderne dobe: organizacija vsakdanjega življenja v šoli, konkretne prakse in načini poučevanja, komunikacija med učenci in učitelji itd., ki deklice naučijo, »kako zgubljati«.

Iz navedenega je razvidno, da se je zgodil premik, za katerega ne trdim, da je popolnoma neupravičen, vendar pa v veliki meri očitno temelji na podatkih o znanju in »uspehu«, manj pa na tem, kakšna je vsakdanja realnost; tu ima denimo vlogo tudi prikriti kurikulum in – spet –, da je v »ospoljenih« meritvah, v katerih se primerjajo dosežki deklet in fantov, uspeh prvih pogosto (pre) močno predstavljen v okviru »opozicijske dinamike« (neuspeh enim »zaradi« uspeha drugih) (Vendramin in Šimenc 2016, 201).

Dikcija v *Beli knjigi* se je seveda spremenila, kar je v določenem obsegu razumljivo tudi zaradi časovnega razpona in nekoliko spremenjenih družbenih razmer (med katerimi je tudi digitalizacija oz. dostop do družbenih omrežij, velika vloga vplivnežev ipd.), ki prinašajo drugačne poudarke. »Vendar pa je leta 2011 tudi že zaznati odbleske »nove planetarne vulgate« (Bourdieu in Wacquant 2003, 57), »ki jo uvaja izrazje kot odličnost, vseživljenjsko učenje, promocija poklicev od vrtca naprej (to je izrazje iz druge *Bele knjige*)« (Vendramin in Šimenc 2016, 197).

Kot je opozorila Majda Hrženjak, se je v »zadnjih desetletjih [...] povečalo zanimanje za raziskovanje moškosti, kar je v okviru študij spolov privedlo do smiselne širitve fokusa z izključne usmerjenosti v analize ženskosti na preučevanje relacijske dinamike med spoloma³ in heterogenosti znotraj kategorij moškosti in ženskosti« (Hrženjak 2020, 126). Premik se zdi smiseln, a se ne bi smel dogajati na račun premestitve poudarka o diskriminacijah, pač pa na račun celostne refleksije razmerij med spoli v družbi. Do tega pa je – kar je sicer deloma moja osebna (in morda tudi pavšalna) ocena – še daleč.

3 • Zavedam se, da hkrati uporabljam izraz »spola« (dva) in »spoli« (več kot dva). To je odvisno od konteksta.

Kljub sodobnim razmeram fragmentacije in individualizacije družbe, neoliberalni retoriki »svobodne izbire« in postfeminističnemu diskurzu enakosti spolov, po katerem so »vse bitke že dobljene« (Gill 2014), naša analiza kaže, da moškost in ženskost obstajata le v odnosu drug do drugega in se še naprej konstruirata skozi normativne vsakdanje diskurze in prakse, ki močno odražajo tradicionalne odnose med spoloma (Hrženjak 2020, 134–135).

In še (pomembno, ker ne gre le za dimenzijo moškosti, pač pa so vključene še druge dimenzije):

Diskurz deprivilegiranosti moških so posvojila nekatera aktualna populistična gibanja, ki povezujejo ksenofobijo, rasizem, homofobijo in seksizem v odziv »jeznih belih moških« (Kimmel, 2013) na svojo naraščajočo revščino, brezposelnost in degradiranost. To razumejo kot posledico večanja pravic žensk, gejev in migrantov, zato v retradicionalizaciji spolnih vlog in reafirmaciji monokulturnosti iščejo načine za povrnitev patriarhalnih dividend (Hrženjak 2017, 10).

• • •

V nadaljevanju so razmisleki, ki so se nam – tj. partnerjem v projektu EMPATH – oblikovali skozi razprave in posvete, ki so bili izpeljani v okviru projekta. Posveti so bili tematsko zasnovani; sodelujoči in sodelujoče, ki so se nam pridružili in pridružile, prihajajo z različnih strokovnih in znanstvenih področij. Pregled glavnih tem je lahko v pomoč pri obravnavanju področja različnih moškosti in enakosti med spoli.

Zahvaljujemo se vsem govorkam in govorcem ter ostalim sodelujočim na posvetih, ki so s svojimi razmisleki prispevali h

kakovostni izvedbi projekta in doprinesli pomembne uvide, ki so pomagali pri nastajanju tega prispevka.

Še posebej dragoceno je – kot menim – da smo pridobili tudi mnenja, uvide in razmisleke dijakov in dijakinj.

Navajamo okvirne zasnove posvetov s temami, ki so bile obravnavane in morda lahko služijo kot iztočnica za obravnavo pri izobraževanju na različnih ravneh izobraževalne vertikale.

3. (TOKSIČNA) MOŠKOST – IZRAZ IN VSEBINA

Namen posveta je bil razjasniti tako terminološke dileme ali zagate kot tudi konceptualne. Zato smo povabili strokovnjaki in strokovnjakinje, ki se s to tematiko ukvarjajo tako z jezikoslovnega kot tudi vsebinskega stališča in poskušali oblikovati okvir, ki nam je v nadaljevanju služil kot temelj za nadgradnjo dela.

Pregled glavnih tem:

- ideali (prave) moškosti na podlagi konceptov avtoritete, moči/prevlade, telo in fizična fizična moč;
- homo- in heteroseksualnost;
- individualne prakse, institucije, simboli, ideologije in stereotipi o tem, kaj je moško, kaj je žensko, kaj je »prava« moškost;
- norme kot načini družbenega nadzora moškosti, skozi katere se moški medsebojno nadzorujejo in disciplinirajo glede ustreznega izvajanja moškosti in odklona od teh norm;
- učinek oblik hegemonie moškosti – legitimizacija globalne

podrejenosti žensk v odnosu do moških in vzpostavljanje hierarhije moških v odnosu do norm »prave« moškosti;

- vzajemno delovanje spola z drugimi strukturami neenakosti, kot so etničnost, rasa, razred;
- izključevanje ne le žensk, temveč tudi drugih posameznic ali posameznikov, ki so vpeti v druge razredne, etnične, seksualne, državljske idr. dimenzije oziroma osi neenakosti;
- seksizem, homofobija, mizoginija, transfobija, rasizem, ksenofobija, ki predstavljajo osnovne mehanizme zatiranja kot inherentni hegemoni moškosti;
- interpretacije, da se feminizem zavzema (zgolj) za privilegije žensk;
- *antigender* gibanje kot »boljša« prihodnost, ki je videna v tem, da se bomo vrnili v preteklost (torej retrotopičen projekt);
- šole kot feminiziran prostor, kurikulum kot pisan na kožo dekletom;
- fantje kot žrtve, ker imajo zaradi poskusa »biti ukalupljen« v ženski vzgojni izobraževalni sistem slabši učni uspeh;
- problem spolno vključujoče rabe (a v jeziku je mogoče precej preprosto najti načine, ki so nevtralni – na primer »gledalstvo« namesto »gledalke in gledalci« ipd.).

Namen posveta je bil pridobiti vpogled v različne oblike in/ali definicije kurikula in raziskati, kje so mesta, na katerih bi vsebine o enakosti spolov morale biti vključene, kje so mesta, na katerih bi bilo treba v izobraževalnem sistemu suvereno pristopiti in odpreti teme, ki morda zbudajo nelagodje. Zato smo povabili strokovnjakinje in strokovnjake, ki imajo uvide v oblikovanja in definicije različnih kurikulov.

Pregled glavnih tem:

- zakonodaja in obstoječi učni načrti – senzibilizacija obravnave tovrstnih tematik v osnovnih in srednjih šolah;
- suverenost učiteljev in učiteljic, ki se čutijo kompetentne govoriti o tej temi na ustrezen način;
- opozarjanje na stereotipe znotraj obstoječih predmetov (slovenski jezik, družba, tudi naravoslovje);
- t. i. uradni oziroma eksplicitni kurikulum vs. prikriti kurikulum; zamolčani kurikulum (*null curriculum*) – nečesa v izvedbenem kurikulumu neke institucije preprosto ni: nekaj pač umanjka, o nečem se ne pogovarjamo, nečesa ne tematiziramo, nečesa ne delamo;
- različna, tudi neugodna občutja pri ljudeh, od katerih pričakujemo, da bodo obravnavali spol in/ali zamolčani kurikulum, kjer zelo pogosto ostanejo zamolčana temeljna bivanjska vprašanja (vprašanje smrtnosti, evtanazije, smrtne kazni in podobno; vprašanje spolnosti);
- razlika med deklarativno ravniyo (»Vse obravnavamo.«) in konkretnim izvajanjem;
- vizija prenove šolskega sistema v Sloveniji.

Namen posveta je bil odpreti po eni strani obravnavo tematike na srednješolski, po drugi na visokošolski ravni. To pa pomeni, da smo raziskali tudi osebne izkušnje govork in govorcev, kako se odzivajo (ali kakšne odzive predlagajo) v primerih škodljivih vedenj. Zato smo povabili srednješolske in visokošolske profesorje in profesorice.

Pregled glavnih tem:

- opredelitev spola, spolnih vlog in pričakovanj glede spola v družbi;
- vpliv izobraževalnega sistema na pričakovanja in spreminjanje teh pričakovanj;
- škodljivost toksične moškosti, tudi za moške;
- odziv šol na neprimerna/škodljiva vedenja; osebne izkušnje govork_cev s spolnimi stereotipi v šolskem prostoru;
- problematika neprimernega vedenja in podpora pri oblikovalcih politik;
- aktivno državljanstvo;
- obravnava tem, ki se zdijo tvegane (o njih ne vemo dovolj ali pa se bojimo razprav in sporov s starši ipd.);
- digitalna mizoginija in pasti dobe digitalizacije ipd.;
- pomen svetovnonazorske nevtalnosti šole, pri čemer mora ta slediti skupnemu naboru vrednot; vsa stališča niso enako sprejemljiva, zato se morajo strokovni_e delavci_ke odzivati na neprimerno vedenje.

Namen posveta je bil pridobiti mnenja dijakov in dijakinj glede tega, kako razumejo spol, moškost, ženskost ipd.; kako se v času odraščanja orientirajo znotraj družbenih pričakovanj; kakšno podporno okolje bi potrebovali; kako se spopadajo z medvrstniškimi nasiljem in kako gledajo na družbene medije.

Pregled glavnih tem:

- pomen podpore in pozornosti v domačem okolju pri oblikovanju identitete mladih;
- pogovor s starši kot boljša izbira kot prikrivanje ali izražanje na družbenih omrežjih;
- odprtost pri pogovoru o tabuiziranih temah s starši;
- pomen socialne podpore, ki jo lahko nudijo družina, prijatelji, učitelji in sošolci pri soočanju s pritiski in občutki, kot so jeza, žalost in stres;
- pomen podpornega okolja, ki jim omogoča pridobivanje izkušenj, razvijanje delovnih navad in prevzemanje odgovornosti;
- medvrstniško nasilje; osebne izkušnje z nasiljem; razmislek o vzrokih za nasilno vedenje;
- vprašanje nagnjenosti k nasilju po spolu;
- pasti uporabe socialnih medijev; zasvojenost in nerealno prikazovanje življenja na spletu;
- kako ločiti med dobrimi in slabimi vsebinami na spletu;
- moški in čustva, stigmatizacija, da bi jih drugi videli kot šibke; (ne)nezmožnost izražanja čustev na zdrav način;
- pričakovanja, ki jih družba postavlja glede vedenja ali

vlog posameznikov oziroma posameznic na podlagi spola;⁴

- spolna identiteta.

7. POGOVOR OB REZULTATIH MEDNARODNE RAZISKAVE DRŽAVLJANSKE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA (INTERNATIONAL CIVIC AND CITIZENSHIP EDUCATION STUDY OZIROMA ICCS)⁵

Namen posveta je bil podrobnejši vpogled v nekatere rezultate raziskave ICCS, saj se je v zadnji izvedbi (leta 2022) izkazalo, da se je odnos poslabšal, zlasti kar zadeva politično participacijo oz. participacijo v javnem življenju. Zato smo povabili nacionalno koordinatorico s Pedagoškega inštituta.

Pregled glavnih tem:⁶

- kontekst, v katerem poteka državljansko učenje;
- stališča in prepričanja učencev in učenk 8. razreda. Podatki kažejo, da odnosu do enakosti spolov kaže slabo, še več, izrazito slab(ši) odnos imajo predvsem fantje;
- nekaj od predstavljenih področij:

4 • Dijakinja kot primer navaja situacijo v šoli, kjer bi lahko profesorica namesto specifične zahteve po dveh močnih fantih za premikanje mize uporabila bolj splošno zahtevo, ki bi vključevala vse, ne glede na spol. Ta pristop bi lahko pripomogel k bolj enakopravni obravnavi med spoli. Podobno je bilo že večkrat zabeleženo tudi pri pomoči glede uporabe tehnologije. Torej: »Naj pride kakšen fant, ki se na to spozna.«

5 • <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2023/11/ICCS-2022-povzetek.pdf>

6 • Ob predstavitvi glavnih stališč še niso bili na voljo vsi rezultati.

- državljske institucije in sistemi,
- državljska načela,
- državljska participacija,
- družbene vloge in identitete;
- poslabšanje stališč glede na enakost spolov v politični participaciji;
- samoocena učiteljev in učiteljic, da so slabše pripravljene na poučevanje teme enakih možnosti za moške in ženske kot njihovi kolegi oziroma kolegice v drugih sodelujočih državah (kaj storiti?);
- percepcija diskriminacije določenih družbenih skupin.

8. NEKAJ ZAKLJUČNIH BESED

Ne bi se smelo tolerirati oziroma spodbujati uničujočega bratstva, ki nastane, ko se zberejo moški vseh starosti in jim skupno vez predstavljata seksizem in mizoginija ali tako in drugačno poniževanje žensk.⁷ To so orodja patriarhata; to so obredi šikaniranja, ki naj bi pomenili vstop fantov v moškost. Lahko jih zavržemo, če ustvarimo novo zgodbo, ki bo mlade moške sprejela v resnično enakopravno družbo. Paziti je treba, da se ne ujamemo v past prepričanja, da je prihodnost moških soočenje z ženskim gibanjem.

To bi bil idealen primer, za katerega pa nisem prepričana, da je ta hip dosegljiv; sploh v luči porasta (morda pa samo večje vidnosti spričo medijske širitve tovrstnih vsebin?) »toksične« moškosti.

7 • <https://time.com/4339209/masculinity-crisis/>.

Kot piše Laura Bates v časopisu *Guardian*⁸ v članku »Vojne proti moškim ni – zdaj vemo, da je feminizem dober za fante«, se izkazuje, da

bi feministični pristop k učenju koristil vsem otrokom, namesto da krepí te stereotipe (kar ne bo presenečenje za številne feministke, ki se za to zavzemajo že desetletja). Na primer, dečkom bi koristilo učenje o težavah s spolnimi stereotipi in tudi destigmatizacija tesnih prijateljstev med dečki, ki jih homofobni ideali moškosti pogosto odvrčajo. [...] Spodbujanje moških prijateljstev bi fantom omogočilo, da se naučijo vzajemnosti, empatije in intimnosti.

In tako naprej ... kje smo ta hip v slovenskem šolskem sistemu?

*Nacionalni program vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033*⁹ izraža zaskrbljenost zaradi padca znanja »s področja državljanškega izobraževanja na raven, ki je bila dosežena leta 2009«, kar – med drugim – zadeva tudi percepcijo enakosti med spoli (več o problemu gl. zgoraj). Vprašanje je, s kakšnimi ukrepi se bo k temu pristopilo.

Svetovati pa bi bilo tudi – kljub temu da gre najbrž za upoštevanje nomotehničnih smernic – da se vsaj v takih dokumentih začne uporabljati obojespolska oblika, tudi zaradi natančnosti, kajti stališča učenk niso enaka stališčem učencev. Oziroma: enakost spolov, za katero se deklarativno sicer zavzemamo, ni enaka enakosti, ki jo udejanjamo.

8 • <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/nov/08/feminists-war-on-men-misogyny-boys-gender-stereotypes-masculinity>.

9 • Zahvaljujem se mag. Sabini Autor, ki me je na to opozorila.

- Arnot, Madeleine, in Mac an Ghaill, Mairtin. 2006. (Re)Contextualizing Gender Studies in Education. Uredila Arnot, Madeleine in Mac an Ghaill, Mairtin, *The RoutledgeFalmer Reader in Gender and Education*. Milton Park: Routledge, 1–14.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. 2011. Ur. Janez Krek in Mira Metljak, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. 1995. Ur. Janez Krek, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bourdieu, Pierre, in Wacquant, Loic L. D.. 2003. Neoliberalni novorek: zabeležke o novi planetarni vulgati. *Družboslovne razprave*. 19 (43), 57–63.
- Connell, Raewyn. 2021. *Moškosti*. Ljubljana: Krtina.
- Delovna skupina za pripravo nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja 2023–2033. 2024. *Nacionalni program vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033*. Ljubljana: Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje.
- Hrženjak, Majda. 2020. Sporty boys and fashion girls: manoeuvring between dominant norms of gender identity. *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, letn. 31, št. 5/6, 121–137.
- Hrženjak, Majda. 2017. Kritične študije moških in moškosti: konteksti, koncepti in aplikacije. *Časopis za kritiko znanosti*. letn. 45, št. 267, str. 9–21. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-KUHTOA51>.
- Longino, Helen. 1987. Can There be a Feminist Science? *Hypatia*, 2(3), 51–64.
- McRobbie, Angela. 2007. Top Girls? Young Women and the Post-Feminist Sexual Contract. *Cultural Studies*, XXI/4–5, 718–737.

- Vendramin, Valerija, in Šimenc, Marjan. 2016. Preizkušanje enakosti med spoli v izobraževanju: uspešnost ter neoliberalni in postfeministični diskurzi. *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*. letn. 27, št. 5/6, 195–206.
- Vendramin, Valerija. 2014. V zameno za feminizem: »uspešna« dekleta in »ospoljeni« neoliberalizem. *Časopis za kritiko znanosti*. letn. 42, št. 256, 42–50.
- Vendramin, Valerija. 2012. Postfeminizem: nova doba, stare težave (in kaj to pomeni za vzgojo in izobraževanje). *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, letn. 23, št. 5/6, 111–120.

Internetni viri

<https://time.com/4339209/masculinity-crisis/>

<https://www.theguardian.com/world/2017/feb/27/michael-kimmel-masculinity-far-right-angry-white-men>

<https://www.theguardian.com/books/2018/mar/17/the-crisis-in-modern-masculinity>

<https://link.springer.com/book/10.1057/9780230372801>

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/15/trump-disaster-modern-masculinity-sexual-nostalgian-oppressive-men-women>

MOŠKOSTI VČERAJ, DANES, JUTRI

**MONIKA KALIN GOLOB, ALEKSANDRA KANJUO MRČELA,
IGOR LUKŠIČ, JASNA MIKIČ LJUBI, JOŽICA ČEHOVIN ZAJC
NIKA ŠUŠTERIČ, ANA JAGODIČ,**

Kljub številnim napredkom na področju zagotavljanja enakosti spolov v Evropi in po svetu enakost in enakopravnost žensk in moških pogosto in marsikje ostajata bodisi cilj, ki ga še nismo dosegli, bodisi dosežek, katerega ohranjanje ni samoumevno, pač pa terja vztrajno in sistematično delo. Zapisano se potrjuje tudi skozi še vedno prisotne odpore do povečevanja pravic žensk in spolne enakopravnosti, kakršnim smo bili denimo priča z nasprotovanjem Konvenciji Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini oziroma Istanbulski konvenciji ali pa jih lahko zaznavamo v prizadevanjih po odpravi že doseženih pravic žensk. Zgolj enega od takih primerov najdemo v nedavni razveljavitvi odločitve ameriškega ustavnega sodišča na področju dostopa do splava (Roe proti Wade), ki je odločanje o dostopu do splava prenesla v roke posameznih ameriških držav, to pa je rezultiralo v prepovedi ali omejevanju dostopa do splava v 21 ameriških državah (*The New York Times* 2022).

Porast teženj k retradicionalizaciji in repatriarhalizaciji (Zaviršek 2018, Kralj idr. 2024), antifeminizma (Sanders in Jenkins 2022) in *anti-gender* gibanj (Kuhar 2023) opozarja na pomen vztrajanja v prizadevanjih za zagotavljanje enakosti spolov. Pri tem ta prizadevanja, kot je denimo že pred desetletji opozarjala R. Connell (2003), ne smejo ostati zgolj dejavnost žensk za ženske, pač pa doseganje enakosti spolov terja tudi angažma moških oziroma od »moških in fantov terja, da razmišljajo in delujejo na nove načine, preprašajo tradicionalne podobe moškosti ter preoblikujejo svoja razmerja z ženskami in dekleti« (prav tam, 4).

V projektu EMPATH k enakosti spolov pristopamo prav na ozadju zavedanja, da enakost spolov ostaja nedosegljiva, če bo ostala

razumljena zgolj kot problem žensk. V okviru projekta so bile tako zasnovane različne dejavnosti, ki v skrbi za enakost spolov nagovarjajo predvsem fante. Del dejavnosti smo tako posvetili pridobivanju vpogledov v to, kako mladi razumejo enakost spolov, s poudarkom na njihovem razumevanju moškosti. Ker pa se tovrstna razumevanja vselej razvijajo v odnosu z družbenim prostorom, v katerem se posamezniki in posameznice nahajajo, nas je v sklopu projekta zanimalo tudi, kako iste fenomene razumejo tisti, ki mlade formirajo onkraj konteksta partikularnosti njihovega življenja v zasebni sferi – družini, v kontekstu javnega – v šoli. Prostor javnega šolanja je namreč osrednje polje formacije mladih, ki ni prepuščen domeni in interesom zasebnosti in družine, pač pa naj bi v njem potekala formacija mladih, ki je skladna s širšimi cilji demokratičnih družb, kot so denimo spoštovanje človekovih pravic, solidarnost, socialna pravičnost in enakost (gl. Bernstein 2000, Durkheim 2009). Ravno zato so nas poleg razumevanj mladine zanimala tudi razumevanja njihovih učiteljic in učiteljev, kot tudi visokošolskih učiteljic in učiteljev, ki delujejo v okvirih študijskih programov, ki srednješolske učitelje usposablja. V pričujočem besedilu tako predstavljamo nekaj uvidov v vprašanja, ki smo si jih zastavili s projektom in ki jih hkrati lahko razumemo tudi kot izhodišče nadaljnjih razmislekov o področjih enakosti spolov.

1. ČIGAV PROBLEM JE ENAKOST SPOLOV?

Temeljni dokument na področju enakosti spolov v Sloveniji, ki ima za državne organe tudi najbolj zavezujočo moč, je *Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških*. Prva resolucija je bila v Sloveniji sprejeta leta 2005 in je veljala za obdobje 2005–2013 (RENPEMŽM 2005). Tej je sledila resolucija

za obdobje 2015–2020 (RENPEMŽM15–20 2015), jeseni 2023 pa je bila sprejeta *Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030* (RENPEMŽM23–30 2023). Iz vrednote nja izvajanja resolucije v obdobju 2015–2020 (Kanjuo Mrčela in Mikić 2021), na katerega se opira tudi najnovejša resolucija, je razvidno, da se prizadevanja za enakost spolov pogosto osredinjajo predvsem na ženske in njihovo opolnomočenje, spregledano pa ostaja dejstvo, da enakosti spolov ni mogoče doseči brez hkratnega zamikanja struktur, ki konstruirajo spol, vključno z moškimi in moškostmi. Ker je neenakost spolov v temelju pogojena z ospoljenimi razvrščanji na moške in ženske, moškost in ženskost, ki delujejo po načelu opozicij, pri čemer je ženskost praviloma opredeljena glede na moškost oziroma, kot je pred več kot pol stoletja pisala Simone de Beauvoir (2022), je ženska praviloma opredeljena kot tisto drugo glede na moškega, ki predstavlja normo, postaja vse bolj jasno, da enakosti spolov ne bomo dosegli, če bodo tovrstna razvrščanja ostala nespremenjena (de Beauvoir 2022; Bourdieu 2010). Zapisano drugače, ne zadostuje, da dekleta in ženske vzgajamo v prepričanju, da ženske niso zgolj nežne, pasivne, čustvene in materinske, če bomo fante še naprej vzgajali kot tiste, ki so racionalni, močni, agresivni, tekmovalni, nečustveni in podobno. Glede tega smo v zadnjih desetletjih v prizadevanjih za doseganje enakosti spolov priča novim poudarkom, ki se vprašanja doseganja enakosti spolov ne lotevajo zgolj po osi »opolnomočenja deklet in žensk«, pač pa po osi pretresanja, reflektiranja in zamikanja družbenih konstrukcij spola in spolnih norm, kolikor zadevajo tako ženske kot tudi moške (Hrženjak 2017), če za name ne tega prispevka ostajamo znotraj binarne spolne matrice. Spolne norme, kot denimo opozarjata tudi Kaufman (2024) in Kimmel (2024), namreč svojega računa ne izstavljajo le ženskam, temveč tudi moškim, še zlasti zato, ker so v osnovi nedosegljive (prav tam).

V devetdesetih letih 20. stoletja so tako tudi številne mednarodne organizacije začele opozarjati na potrebo po vključevanju

moških v prizadevanja za enakost spolov, med zadnjimi tovrstnimi opozorili pa lahko omenimo tudi smernice za vključevanje moških v prizadevanja za enakost spolov, ki jih je na ozadju omenjenih spoznanj sprejel Svet Evrope in ki skrb za enakost spolov nedvoumno polaga tudi v roke moških in fantov, še zlasti ko gre za obravnavo nasilja nad dekleti in ženskami, pri čemer izpostavljajo primež spolnih norm na vse spole (Svet Evrope 2023).

Na presečišču skrbi za enakost spolov, vlog in pozicij moških in moškosti pozivom po vključevanju moških in moškosti v razprave o enakosti spolov sledi projekt EMPATH, katerega izsledke oziroma njihov del predstavljamo v nadaljevanju in rezultat katerega je tudi publikacija pred bralkami in bralci. Empath sledi že obstoječim projektom s tega področja, predvsem projektom Mirovnega inštituta, kot so *Moškosti, enakost, skrbstvene prakse; Očka v akciji; Predšolska vzgoja in vloga moškosti; Aktiviranje nenasilnih moškosti*.

V projektu EMPATH obravnavamo to, kar R. W. Connell (2012) imenuje hegemonna moškost oziroma kar danes pogosto označujemo kot toksično moškost, pri čemer slednje razumemo predvsem kot rigidno vztrajanje pri tradicionalnih spolnih vlogah, značilnih za moške. Hkrati se zavedamo, da izraz toksična moškost prinaša tudi svoje pasti. Kot opozarja Kimmel (2023), toksična moškost po eni strani označuje vse to, kar vidimo kot narobe in slabo pri moških. Po drugi strani pa, kot opozarja avtor, ta izraz implicira, da obstaja nekaj takega kot zdrava moškost, pri čemer slednja predstavlja normo, od katere nekateri fantje in moški preprosto odstopajo. To pa »popolnoma zgreši način, na katerega udejanjanja moškosti, ki ji pravimo 'toksična', sploh niso 'odstopajoča'. Bolje jih razumemo kot nadkonformistična. Obstajajo norme moškosti, ki zadevajo moč, oblast, prevlado, zmagovanje itd. To niso odstopajoči ideali; to so ideali, ki se

jih moški naučijo kot dečki in s katerimi se spoprijemajo vse življenje. Kar je toksično, ni manko konformnosti z normami, pač pa prekomerna konformnost z njimi.« Pri tem podobno kot Connell (2012, 318) in številni drugi tudi sami posebej pomemben potencial za boj proti spolni neenakosti vidimo v sferi edukacije, ki se kaže kot »ključna sfera politike zavezništva«. Kot namreč konsistentno potrjujejo raziskave od konca druge svetovne vojne, je namreč prav edukacija eden od ključnih prostorov reprodukcije spolnih in drugih družbenih neenakosti, učitelji pa njeni nosilci oziroma agenti (Bourdieu in Passeron 2021). Hkrati pa je edukacija tudi tisti prostor, ki mlade iz prostorov domačega in zasebnega vpeljuje v prostore javnega, tujega, ki pa, kot opozarja Bernstein (2015), prinašajo tudi potencial preseganja obstoječega reda oziroma odpirajo možnosti za mišljenje tistega, kar se v družbeni vsakdanjosti kaže bodisi kot samoumevno bodisi kot nezamisljivo.

Z namenom krepitev tega zavezništva se v projektu zato ne osredotočamo le na mlade, pač pa tudi na tiste, ki jih formirajo in ki predstavljajo ključne agente in agentke reprodukcije in preseganja obstoječega spolnega reda. S tem namenom smo v sklopu projekta zasnovali različne dejavnosti in vire, ki mladim ter njihovim učiteljem in učiteljicam omogočajo spoprijemanje z vprašanji spola in moškosti, pri čemer smo njihovo oblikovanje osnovali na podlagi izvedenih posvetov, izsledke katerih v priložni monografiji predstavlja Valerija Vendramin, ter na podlagi kvalitativne raziskave o razumevanju in prakticanju moškosti. Rezultatom slednje se posvečamo v nadaljevanju.

Da bi pridobili vpogled v razumevanje moškosti med dijaki in dijakinjami, njihovimi učitelji in učiteljicami ter visokošolskim učiteljstvom, smo med februarjem in aprilom 2023 izvedli foku-sne skupine (Smithson 2008; Steward in Shamdasani 2014; Kre-ruker 2014), t. i. skupinske poglobljene intervjuje o izbrani tema-tiki; ti so v družboslovju pogosto uporabljena metoda, ki poleg pridobivanja vpogledov v mnenja posameznikov, kot je mogoče z individualnimi poglobljenimi intervjuji, sočasno omogočajo spremljanje skupinske dinamike ter preoblikovanja izraženih stališč na podlagi konfliktov v diskurzih in argumentih (Smith-son 2000). Na ozadju zgoraj orisanih konceptualizacij, pregleda stanja in študija literature smo za osnovo našega instrumenta vzeli *Vprašalnik konformnosti z moškimi spolnimi normami* (*The Conformity to Masculine Norms Inventory*,) CMNI, ki obstaja v šte-vilnih krajših in daljših standardiziranih različicah (CMNI–II, CMNI–22, CMNI–29, CMNI–30, CMNI–46, CMNI–55 ...; šte-vilčna oznaka prikazuje število vprašanj, ki jih vprašalnik upo-rabi za merjenje enajstih prepoznanih podkategorij moškosti, ki so obravnavane pretežno na področju psihologije). Vprašalniki CMNI (ne glede na obseg števila vprašanj) namreč omogočajo preverjanje enajstih kategorij oziroma potez moškosti: nadzor nad čustvi, zmagovanje, plejbojevstvo, nasilje, heteroseksualna samoohranitev, prizadevanje za status, primarna vloga – delo, moč nad ženskami, samozadostnost in sprejemanje tveganj. Na ozadju premisleka, sociološke perspektive in specifične oblike izvedbe raziskave smo zgoraj omenjenih enajst potez moškosti združili v šest tematskih sklopov, ki omogočajo analizo parti-kularnih razumevanj moškosti umestiti v družben kontekst: a) družbene vloge v javni in zasebni sferi, b) samozadostnost, preti-rana neodvisnost in zanašanje samo nase, c) nasilje, d) spolnost,

e) nadzor nad čustvi ter f) antifeminizem in enakost spolov. Pri tem pri čemer smo za potrebe tega poglavja vsebinsko sorodni dimenziji samonadzora in nadzora nad čustvi združili v eno podpoglavje.

Fokusne skupine so bile oblikovane po načelu namenskega vzorčenja, da bi pridobili vpoglede ključnih skupin: dijakov in dijakinj, srednješolskih učiteljic in učiteljev ter univerzitetnih učiteljev in učiteljic.

- a) S srednješolsko populacijo smo izvedli tri fokusne skupine, v katerih je sodelovalo 29 dijakov in dijakinj, med njimi 27 fantov in dve dekleti.
- b) S srednješolskimi učitelji smo izvedli tri fokusne skupine, v katerih je skupaj sodelovalo 32 srednješolskih učiteljev, med njimi štirje moški in 28 žensk.
- c) Z visokošolskimi učitelji smo izvedli štiri fokusne intervjuje, v katerih je sodelovalo 29 univerzitetnih učiteljic in učiteljev, med njimi sedem moških in 22 žensk.

Na tem mestu moramo izpostaviti tudi pomembne omejitve našega vzorca. V dijaški skupini so namreč izredno nadzastopani fantje, ki se šolajo na srednjih strokovnih šolah, medtem ko je med visokošolskimi učitelji velik delež tistih, ki se z vprašanji enakosti spolov ukvarjajo tudi znanstveno. Predstavljene vpoglede je tako treba razumeti kot le del obstoječih prepričanj o obravnavanih vprašanih, ki je sicer pomemben, a nikakor ne omogoča celovitega razumevanja preučevanih fenomenov, še manj pa omogoča kakršnakoli posploševanja. Hkrati velja opozoriti, da odgovorov sodelujočih med seboj ne gre enostavno primerjati, zlasti zato, ker so na vprašanja odgovarjali posamezniki, ki zasedajo izjemno različne družbene pozicije; na eni strani smo namreč govorili z dijaki, ki se šele oblikujejo na drugi pa s srednješolskimi in visokošolskimi učitelji in učiteljicami, ki za njihovo formacijo skrbijo.

Fokusne skupine oz. skupinski intervjuji so bili izvedeni prek spleta z uporabo platforme Zoom. Vsi udeleženci so podali ustno in pisno soglasje za sodelovanje v raziskavi ter imeli možnost kadarkoli prekiniti sodelovanje v skupinskem intervjuju.

Za fokusne skupine so bile pripravljene iztočnice s situacijskimi vprašanji, ki so bile izhodišče za nadaljnjo razpravo o tematikah, dimenzijah moškosti, ki so bile oblikovane na podlagi vprašalnikov CMNI.

Razprava na fokusnih skupinah je bila zvočno posneta in kasneje transkribirana. V tem koraku so bile identitete intervjuvancev tudi anonimizirane. Imena intervjuvancev so bila opremljena s kodo, ki je povzela njihov status (dijak – D, srednješolski učitelj – SU, visokošolski učitelj – VU), zaporedno številko fokusne skupine v posamezni kategoriji (od 1 do 3 za dijake in srednješolske učitelje ter od 1 do 4 za visokošolske učitelje) ter številko intervjuvanca v vsaki skupini.

Transkripte smo nato analizirali s programom Maxqda 22 s kombinacijo deduktivnega in induktivnega kodiranja, s šestimi glavnimi kategorijami, ki ustrezajo dimenzijam toksičnih moškosti, ki smo jih oblikovali na podlagi vprašalnika CMNI in prilagodili za namen naše raziskave.

3. REZULTATI

3.1 DELITEV DELA V JAVNI IN ZASEBNI SFERI

Krepitev in utrditev distinkcije med javno in zasebno sfero pogosto umeščamo v obdobje industrializacije 19. stoletja, ko se družbena produkcija iz sfere doma premakne v tovarne, hkrati

pa spremenjene družbeno-politične razmere in demokratizacija družb povečajo potrebo po javnem angažmaju, ki – tudi zaradi pridržanosti volilne pravice za moške – ostaja predvsem domena moških. Ženske, posebej meščanske ženske, ki niso bile udeležene v meznem tovarniškem delu, so v tistem obdobju postale gospodarice zasebne sfere, ki ob zahtevah sveta in politike za moške vse bolj predstavlja sfero intimne, brezskrbnosti in sproščenosti (Oakley 2000). Kot zapiše Hrženjak (2007), se je torej z industrializacijo »delo preneslo izven doma, izoblikovali sta se zasebna in javna sfera, vloga ženske pa se je postopno omejila na skrb za otroke in gospodinjstvo« (prav tam, 17). Pomembno vlogo je pri tem odigralo tudi manjšanje števila otrok v družinah in sprememba v načinu skrbi zanje (gl. Puhar 2004, Ariès 1991). S spremembo politične miselnosti sredi 19. stoletja se družbe soočijo z novimi pogledi na otroštvo in otroka. Javni oblasti je bila sprva podeljena le pomožna funkcija, ki naj v družino vstopi samo tedaj, ko starši sami ne zmorejo ali za to niso sposobni (Podreka in Tašner 2019). V času oblikovanja meščanske družine se je strogo zarisala meja med javnim in zasebnim (Sieder 1998). Vloga in moč družinskega vladarja, praviloma očeta, je bila razumljena kot absolutna, vloga oblasti pa kot tista, ki v družino poseže le preko njega. Gre za obdobje utrditve jedrne družine kot idealne družinske enote, ki omogoča in vzdržuje procese modernizacije (Beck 2009; Beck in Beck Gernsheim 2006). V tem obdobju so se utrjevale tudi predstave o materinstvu in očetovstvu, ki so bile tesno prepletene s prevladujočimi normami moškosti in ženskosti, predvsem s predstavami o moških kot hraniteljih in ženskah kot skrbnicah. Kot pravi Bourdieu (2010), je moškost družbeno konstruirana in razumljena kot speta s poljem javnega, politike in ekonomije, to pa se v zasebni prostor prenaša v obliki moške vloge hranitelja. Ženska, vezana na zasebno sfero, pa je tista, ki skrbi za ugled in socialni kapital družine oziroma za to, kar Bourdieu (prav tam) imenuje ekonomija

simbolnih dobrin. Ta sloni na pretvorbi ekonomskega kapitala, ki ga v družino prinaša hranitelj – moški, v drugo, simbolno obliko kapitala, za katero skrbi ženska; slednja se nanaša na vse od urejenosti doma do vzgoje otrok. Pomembno pri tem je, da je delo žensk v zasebni sferi neplačano, s tem pa razvrednoteno in kot delo pravzaprav nevidno, necenjeno, nevredno (Hrženjak 2007, Oakley 2000), pri čemer dejstvo, »da ženskega hišnega dela ni mogoče ovrednotiti z denarjem, pravzaprav še pripomore k njegovemu razvrednotenju, in to celo v očeh žensk samih; kot da bi bil čas, ki nima tržne vrednosti, tudi brez pomena in ga je mogoče razdajati brez povračila in neomejeno« (Bourdieu 2010, 114). Hrbtna plat tovrstne omejenosti žensk na sfero zasebnosti je izključenost iz javne sfere. Ravno zato je vključevanje v javne prostore predstavljalo enega od pomembnejših feminističnih bojev, ki segajo vse od prizadevanj za pridobitev volilne pravice do zasedanja pomembnih odločevalskih položajev tako v politični kot v ekonomski sferi. Na tem mestu velja posebej izpostaviti feministična gibanja drugega vala, ki so vzniknila v šestdesetih letih 20. stoletja v ZDA in Zahodni Evropi in so s sloganom »Osebnost je politična« postavila temelje za razumevanje povezanosti med osebnim in političnim ter zahtevala spremembe tako na sistemski kot tudi na pravni ravni. Omenjeno gibanje je prineslo pomembno spremembo v dojemanju politike, saj je izzvalo konvencionalno razumevanje, ki je ločevalo politično in osebno. Namesto da bi politiko obravnavali kot nekaj ločenega od vsakodnevnega življenja, so feministke poudarjale, da so osebni problemi, s katerimi se soočajo ženske in otroci, tudi politični problemi, ki zahtevajo javno reševanje s primernimi politikami. Izpostavljeni premik je poudaril, da je treba presegati tradicionalne ločnice med zasebnim in javnim ter razumeti, da so neenakosti, ki izhajajo iz spola, povezane s širšim političnim kontekstom. S tovrstnimi opozorili so feministke prispevale k premiku paradigme in ozaveščanju družbe o tem, kako globoko

so družbeni in politični vidiki prepleteni z osebnim življenjem posameznic.

Kljub številnim napredkom na področju vključevanja žensk v javno sfero pa so obveznosti in zadolžitve zasebne sfere, skrb za gospodinjstvo in skrb za otroke v pomembni meri še do danes ostale domena žensk (Šori 2018), kar se je še dodatno izkazalo v času pandemije covid-19 (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions 2022).

Tovrstne predstave o spolni delitvi dela, predvsem na področju zasebnega življenja, se deloma kažejo tudi skozi naše pogovore z dijaki in dijakinjami, predvsem ko gre za višino zaslužka moških in žensk, kakor je razvidno iz spodnjega stališča enega od dijakov. Na vprašanje o tem, kako bi se počutil v razmerju, v katerem bi ženska zaslužila več denarja, je dijak odgovoril takole:

Jaz bi iskreno rekel, da bi me malo ego zbolel, ker sem tak tip človeka, da moram biti v zvezi tisti, ki naju vzdržuje, če so otroki, še to. Mogoče bi me malo zbolelo, ne pa tisto pretirano (D1.1).

Nekoliko drugačen poudarek, ki pa vseeno ohranja razlikovanje med javno in zasebno sfero kot sfero moških in sfero žensk, lahko zaznamo v dijakovem opisu razumevanja vlog moških in žensk, ki jih pojasni tako:

... da ima ženska večjo vlogo pri zadovoljevanju glede seksualnosti pa tega, moški pa glede dohodka in skrbi za družino, neki takega (D2.7).

Pri učiteljih obeh ravni (srednješolske in visokošolske), vključnih v našo raziskavo, so takšna razumevanja delitve spolnih vlog v povezavi z javno in zasebno sfero bistveno bolj razrahljana, pri čemer učitelji in učiteljice obeh skupin izkazujejo razumevanje obstoječih družbenih pričakovanj do moških in žensk, a se

hkrati do njih kritično pozicionirajo in izpostavljajo družbeno konstruiranost tovrstnih pričakovanj, kakor je izpostavila ena od srednješolskih učiteljic:

Jasno je, da je to družbeno in kulturno pogojeno in da se od moških pravzaprav v državah prvega sveta pričakuje, da bodo še vedno tisti, ki so hranitelji družine in podobne zadeve (SU1.5).

Ob tem opozarjajo tudi na vztrajnost razvrednotenja domačega, nevidnega dela, pri čemer izpostavljajo tudi samo čustveno delo, ki ga lahko razumemo kot del skrbi žensk za ekonomijo simbolnih dobrin, ki služi tudi ohranjanju vezi med člani družine in širše:

Mislim, da se absolutno premalo pogovarjamo o čustvenem delu. Je nevidno delo, skrbstveno delo, medtem ko čustveno delo, ki ga opravljajo ženske, je povsem prezrto. Raziskave ugotavljajo, da naredijo ženske ogromno čustvenega dela (VU1.5).

3.2 SAMONADZOR IN ČUSTVA

Zgoraj nakazane predstave o spolni delitvi dela, posebej pri dijakih, so poleg družbeno-politične ureditve povezane s širšimi prepričanji o dozdevno naravnih lastnostih moških in žensk. Te se, kot poudarja Bourdieu (2010), pogosto pojavljajo v obliki opozicij, denimo med močnim in šibkim, velikim in majhnim, trdim in mehkim, dominantnim in podrejenim, aktivnim in pasivnim. Ta opozicionalna razvrščanja pa se prevajajo tudi v moralne sodbe o boljšem in slabšem, bolj in manj primernem in podobno. Na podobno delovanje tovrstnih opozicij, ki ženskim in moškim telesom pripisujejo simbolne in moralne pomene z realnimi družbenimi posledicami, poudarja tudi antropologinja S. Ortner (1974), ki razkriva načine, kako so specifikam ženskega

telesa, predvsem tistim, ki so povezane z reprodukcijo, pripisani družbeni pomeni, ki žensko uvrščajo v polje naravnega, živalskega in primitivnega, moške pa v polje kulture, racionalnega. Danes lahko rečemo, da se tovrstne predstave, ki so bile pogoste že v najbolj elementarnih družbah in skupinah, po eni strani še vedno pojavljajo v obliki raznovrstnih tez o večji čustvenosti žensk in racionalnosti moških, ki uokvirjajo tudi pričakovanja glede drugih spolnih delitev, kot so denimo poklicne izbire, pri čemer naj bi bile ženske bolj primerne za skrbstvene poklice, ki predstavljajo raztegnitev materinjenja iz zasebne v javno sfero, ali pa stališča do žensk, ki zasedajo pomembne javne funkcije (Bourdieu 2010; Mencin Čeplak in Tašner 2009). Po drugi strani takšna razvrščanja vplivajo tudi na samo izražanje čustev obeh spolov, izkušnje stisk in njihovega razreševanja oziroma na družbena pričakovanja do spolno specifičnega čustvovanja.

Tudi med dijakinjami in dijaki, ki so sodelovali v raziskavi, se tovrstna razumevanja in njihove izpeljave pojavijo nemalokrat. Eden od dijakov tako meni, da *znajo ženske veliko bolj emocionalne biti in prehitro in brez razmisleka odreaagirati* (D3.7). Podobno meni tudi drugi dijak, ki je na vprašanje o tem, kako razume to, da ženske zasedajo vodilne politične položaje, natančneje mesto predsednice države, odgovoril:

... bi iskreno raje imel, da je moški, ker oni so dalj cajta na takih položajih pa to in imajo več izkušenj kakor ženske. Čeprav ni slabo, če je kdaj ženska, ampak večkrat je boljše, če je moški. Moški so bolj racionalni, ženske pa bolj emocionalne in bi bolj bile glede tega, kako se počutijo, ne pa s svojimi pravim razmišljanjem (D3.6).

Ko gre za srednješolske in visokošolske učiteljice in učitelje, tovrstnih razumevanj ni zaznati oziroma njihov obstoj kvečjemu prepoznavajo kot problematičen. Učiteljstvo je v odnosu do

čustev in čustvovanja bolj osredotočeno na spolno specifično socializacijo fantov in deklet. Pri tem izpostavljajo, da fantje niso vzgajani v izkazovanje čustev oziroma v njihovo verbaliziranje in komuniciranje. Ena od srednješolskih učiteljic tako izpostavi, kako pomembna je za moškost v njeni generaciji *ta pokončnost in neprizadetost in da prizadetosti ne pokažeš na ta način – boys don't cry* (SU3.2). Na spolno specifično socializacijo čustvovanja in izražanja čustev opozori tudi naslednja visokošolska učiteljica:

Ker se tudi pri mladih fantih poudarja, da razmišljajo bolj o svojem uspehu in napredovanju, tekmovanju, kar ne razvija toliko sposobnosti za komunikacijo in razreševanje konfliktov, medtem ko je pri deklicah večkrat privzgojena vloga demokratskega posredovanja in umirjanja strasti, mislim da se to prenese v razmerje večkrat. Tudi odzivi so pogojeni z istimi vzorci (VU1.3).

Naši sogovorniki iz učiteljskih vrst v odnosu do te teme izpostavljajo tudi nekatere pomembne posledice in implikacije tovrstne socializacije in širših družbenih pričakovanj, predvsem ko gre za moške. Odvrčanje fantov in moških od izkazovanja in verbalizacije čustev povezujejo s specifikami upravljanja s čustvi, reševanja konfliktov in z iskanjem pomoči v stiski.

Nadaljevala bi z moškimi in ženskimi vlogami, da so pač še vedno, da so moški v vlogi molčeči, da ne znajo skomunicirati, se hitreje odmaknejo, ne poiščejo pomoči. S temi moškimi vlogami že od otroštva, kako moški predelujejo čustva in kako rešujejo probleme, ki so drugačni, in kako so ženske vzgojene, da morajo probleme reševati, prediskutirajo, da je bolj sprejemljivo za ženske, da najdejo pomoč (VU1.2).

Tovrstnih razlik se zavedajo tudi nekateri dijaki. Ko gre za reševanje konfliktnih situacij v intimnopartnerskem razmerju, denimo eden od dijakov meni, da so *moški že od majhnega naučeni,*

da ne izražajo svojih emocij, se delajo trdne, tudi če je nekaj narobe v zvezi. Po navadi je ženska tista, ki bo prva rekla (DI.10).

Učiteljstvo ob tem izpostavlja tudi, da prikrivanje čustev pri moških in socializacija fantov v tovrstne trdne, jeklene, hladne moškosti in posledične težave moških z izražanjem čustev in ranljivosti vodijo v situacije, ko je edino legitimno čustvo moških jeza, ki jo ena od naših sogovork iz skupine visokošolskih učiteljev in učiteljic povezuje tudi z nasiljem:

Ja, seveda, moški prej postanejo nasilni, mislim, da to vse statičke govorijo. Mislim, da je to nezmožnost soočanja z lastnimi čustvi in da (je) edini sprejemljivi način soočanja s čustvi, ki so ga dobili iz okolice, jeza. Torej, da je to edino zares moško čustvo. V takih situacijah, ko se ne znajdejo, je to »default« (VU1.6).

Na tovrstno transformacijo različnih čustev v bes ali celo v nasilje opozarja tudi Kaufman (2024), ki zapiše, da družbene zahteve čustvovanje moških pogosto razvrednotijo, pri čemer je »jeza za številne moške edino čustvo, ki mu pripisujejo vrednost« (prav tam, 72), zaradi česar moškost deluje kot »ekonom lonec« (prav tam), v katerem se kopičijo čustva, ki se – skladno z družbenimi normami moškosti – ne smejo izraziti in zlasti ob izkušnjah negotovosti in nemoči eskalirajo v nasilje kot »sredstvo, s katerim sebi in drugim dokažemo nasprotno« (prav tam).

3.3 NASILJE

Kljub številnim napredkom na področju enakosti spolov ženske pogosteje kot moški ostajajo žrtve intimnopartnerskega nasilja. Podatki Statističnega urada RS za leto 2020 kažejo, da je med osebami nad 15. letom, ki so v partnerskem odnosu doživele nasilje, 75 % žensk (SURS 2022). Podobno kažejo podatki raziskav,

ki jih povzemajo K. Filipčič idr. (2021), pri čemer izpostavljajo, da je med izvajalci nasilja v družini, med katerega sicer ne uvrščamo le nasilja nad enim od partnerjev, pač pa denimo tudi neposredno nasilje nad otroki, približno 99 % moških. Ob teh dejstvih je še dodatno zaskrbljujoč podatek, da so posledice nasilja nad ženskami pogosto hujše kot posledice nasilja, ki ga doživljajo moški (SURs 2022). Kljub sodobnim tendencam k individualizaciji nasilja kot problema *zgolj* posameznika oziroma posameznega moškega Jasna Podreka opozarja, da je takšno razumevanje nasilja nad ženskami nezadostno, saj »povzročitelji nasilja nasilje praviloma izrabljajo za utrjevanje svoje pozicije moči in dominacije v danem odnosu. Moč, nadzor in dominacija so po mnenju feminističnih raziskovalcev in raziskovalk ključni elementi, ki jih je treba proučevati v zvezi z vzroki za moško nasilje nad ženskami. Tega pa ni mogoče razumeti izven konteksta kulturnih in strukturnih neenakosti med spoloma« (Podreka 2018, 31). Pri izvajanju nasilja pa, kot izpostavi Kaufman (2024), ne gre za zavedno željo moških po moči ali prevladi, pač pa se njihovo nasilje pogosto pojavlja kot »logična posledica občutka moških, da so upravičeni do določenih privilegijev« (prav tam, 67).

Sodelujoči v fokusnih skupinah, ki smo jih izvedli v okviru našega projekta, nasilje brez izjeme obsojajo in v njem ne vidijo rešitve za potencialne težave. Tudi dijaki in dijakinje nasilja nad ženskami ne odobravajo. V določenih primerih uporabo nasilja celo razumejo kot izrazito nemoško lastnost, kakor je eden od dijakov odgovoril na vprašanje o reševanju težav v intimnopartnerskem razmerju s fizičnim nasiljem: *Pravi moški se bojuje s svojimi demoni. Tako da ne* (D1.3). Po drugi strani lahko skozi nekatere izjave dijakov še vedno razbiramo povezavo med nasiljem in moškostjo oziroma njenim dokazovanjem. Eden od dijakov tako denimo meni, *da je tega fizičnega nasilja vse manj in manj. Moški v današnji vlogi, če lahko tako rečem, postanejo feminizirani* (D3.4).

Z drugimi besedami, zdi se, da dijak zmanjšanje nasilja pripisuje feminizaciji moških. Če to, da tudi moški prevzemajo nekatere značilnosti ravnanja, ki jih praviloma povezujemo z ženskami, razumemo kot nekaj pozitivnega, je takšna izjava razmeroma neproblematična. Vendar pa glede na to ženske v obstoječih družbenih razmerjih zasedajo nižje oziroma podrejene položaje, feminizacija moških na kateremkoli področju pravzaprav pomeni slabitev oziroma nižanje njihovega statusa. Sintagme na temo »feminiziranih moških« so tako v vsakdanjem diskurzu praviloma uporabljene kot slabšalni označevalci, ki nakazujejo na domnevno izginjanje »prave« moškosti, razumljene v njenem tradicionalnem pomenu, ki naj bi jo zaznamovale lastnosti, kot so moč, odločnost in podobno.

Ko gre za srednje- in višješolske učitelje in učiteljice, so si ti praviloma enotni v tem, da nasilje, predvsem intimnopartnersko, razumejo na ozadju spolno zaznamovanih družbenih dinamik, na katere opozarja J. Podreka (2018). V odnosu do nasilja nad ženskami ena od višješolskih učiteljic denimo pove:

Zdaj ko imamo polno umorov žensk, je vedno »ja, dejmo še več varnih hiš, programov za psihosocialno okrevanja«. Mislim, v redu, prav je, da so programi, ki so preživele nasilje, ampak kdo se pa bo ukvarjal s primarnim problemom, torej zakaj so moški nasilni (VU1.5).

Po drugi strani ena od srednješolskih učiteljic podobno kot Kafman (2024) izpostavlja možnost, da se občutki nemoči moških lahko prevedejo v nasilje:

Da občuti tisto nemoč, da je edini način, da obvelja njegovo, da na ta način reši, z nasiljem. S tem pokaže svojo moč (SU3.4).

Ko gre za učiteljstvo obeh ravni v naši raziskavi, je razumevanje spolne zaznamovanosti nasilja manj prisotno zgolj v eni od

srednješolskih fokusnih skupin, pri čemer ne gre za razumevanje nasilja kot popolnoma nepovezanega z družbenimi zahtevami do različnih spolov, pač pa je nasilje najprej tolmačeno v odnosu do osebnostnih lastnosti posameznikov in posameznic. Ena od učiteljic tako izpostavi:

Mislím, da smo najprej vsi ljudje, vseeno, za kateri spol gre, in da znamo biti vsi nasilni. Zdaj pa je samo razlika, kaj nam družba glede na biološki spol sporoča, kaj se spodobi za mojo obliko nasilnosti (SU1.8).

Četudi drži, da so tudi ženske lahko izvajalke nasilja, pa vendarle velja še enkrat opozoriti, da podatki kažejo, da so moški še vedno pogostejši izvajalci vseh vrst nasilja, pri čemer so posledice nasilja, ki ga doživljajo ženske, pogosto hujše od posledic nasilja, ki ga doživljajo moški (SURS 2022). Ženske so namreč »pogosteje žrtve težjih oblik nasilja, saj gre za nasilje, ki se ponavlja. Ponavljajoče spolno nasilje ženske doživljajo kar 5,3-krat pogosteje kot moški, druge vrste nasilja pa dvakrat pogosteje. Tudi enkratno spolno nasilje je utrpelo več žensk kot moških (4,6-krat več)« (SURS 2022, b. s.).

Kakor je razvidno iz podatkov SURS, je ena od vrst nasilja, ki so je ženske deležne pogosteje od moških, spolno nasilje. Tega pa ni mogoče razumeti ločeno od spolno specifičnih konstrukcij same spolnosti, čemur se posvečamo v nadaljevanju.

3.4 SPOLNOST

Že zgoraj smo omenili, da se spolna zaznamovanja moškega in ženskega praviloma opirajo na opozicije oziroma sisteme opozicij. Ena od pomembnejših zadeva kategoriziranje na aktivno in pasivno, pri čemer v prvo kategorijo praviloma

umeščamo moške, v drugo pa ženske. Ta opozicija vzpostavlja razlikovanje med tistim, ki je dejaven oziroma dejavnost izvaja, in tistim, ki ni dejaven oziroma nad katerim se neko dejanje vrši. Rečeno z besedami S. de Beauvoir (2022), je aktivnost lastnost subjekta, pasivnost pa lastnost objekta, pri čemer je bila moškim zgodovinsko pripisana prva, ženskam pa druga značilnost. To opozicijo lahko apliciramo na različna področja človeškega delovanja, denimo na aktivno ali pasivno državljanstvo, pri čemer aktivno državljanstvo povezujemo z neposrednim političnim angažmajem, posredno pa predvsem s prejetjem določenih prednosti, ki iz državljanstva izhajajo (Krishnaraj 2009). Na področju spolnosti lahko eno od bolj znanih analiz aplikacije te opozicije na področje človeškega delovanja in spolnosti najdemo v Foucaultovi (2002) analizi grške seksualnosti. V *Zgodovini seksualnosti* (prav tam) in drugih delih s konca njegovega življenja Foucault argumentira, na kakšne načine je bila za Grke pomembna kategorija aktivnosti. Po eni strani zanje to velja na političnem področju, po drugi plati pa je razlikovanje med aktivnim in pasivnim ključno tudi za zaznamovanje moralnega statusa osebe. Aktivnost v različnih sferah, tudi v spolnosti, je tako predvsem domena odraslih svobodnih moških.

Z razlikovanjem med aktivnim in pasivnim so povezane tudi številne druge predstave o spolnosti, denimo o tem, kaj se spodobi in ne spodobi za moške in ženske, ko gre za njihovo seksualno življenje, pri čemer gre za vprašanja, povezana tako s številom spolnih partnerjev kot tudi »varanjem«, dajanjem pobude za spolni odnos ter vplivom oziroma povezavo med seksualno delitvijo dela in spolno delitvijo dela v drugih sferah. Naši pogovori z udeleženci v fokusnih skupinah tudi v tem pogledu razkrivajo nekaj razlik med razumevanjem spolnosti pri mladih in njihovih učiteljih.

Mladi v našem vzorcu spolnost še vedno vsaj delno razumejo na tradicionalno heteronormativen način, ki moškimi tudi v spolnosti veleva aktivnost in dominantnost, ženskam pa pasivnost in podredljivost. Eden od dijakov je denimo menil, da je moški *po navadi dominanten, razen če je tako čudno razmerje ... Ženska se podredi moškemu v spolnem odnosu* (D2.1). Na dodatno podvprašanje raziskovalke, ali se podreditev nanaša le na seksualnost ali tudi na intimnopartnerske odnose nasploh, isti dijak odgovori: *Definitivno* (D2.1). Povezavo med prevladovanjem moških v spolnosti in v drugih sferah bolj jasno eksplicira drugi dijak, ki pravi, da je *v večih primerih (je) moški bolj dominanten kakor ženske, če je že kakšen. Ker v več primerih, če to lahko to gledaš po prihodkih, ima moški več prihodka kakor ženska in glede tega ...* (D3.1). S takšne perspektive spolnost vsaj za nekatere mlade moške pomeni logično nadaljevanje siceršnjih družbenih razmerij med spoloma, pri čemer pa to nikakor ne pomeni, da so tovrstna heteronormativna pričakovanja lastna zgolj moškimi; nanje lahko pristajajo tudi ženske, saj, kot opozarja tudi Bourdieu (2010), neenakosti skozi delovanje naših habitusov pravzaprav reproduciramo vsi, dominantni in dominirani. To velja tudi, ko gre za spolnost, saj smo posameznice vanjo socializirane že na ravni same želje (Bourdieu 2000).

Tematika spolnega nasilja se je v pogovoru z dijaki pojavila le redko. Kadar se je, so se dijaki strinjali v obsojanju posilstva, je pa zanimivo, kako eden od dijakov razloži težavo posilstva oziroma dejstvo, da so žrtve posilstva praviloma ženske: *Ženske so več posiljene, ja, ker so tudi šibkejši člen* (D3.5). Na podvprašanje izpraševalke o enakosti spolov na tem področju je isti dijak dodal, da je na tem področju

ne bomo mogli doseči. Ker ženske so šibkejše in ženska ne bo mogla zares pretept moškega. So primeri, ampak težko, da bojo.

Kam gre svet, po mojem tut bojo, ampak ja. Kar se tiče posiljenja, pa sploh ne rabimo enakost spolov, ampak se tega rešit. Tukaj enakost spolov sploh ni pomembna. Ampak se je tega treba rešiti (D3.5).

Tudi na tem področju torej lahko zaznamo svojevrstno slepoto do spolne zaznamovanosti tovrstnega nasilja, slepoto, ki spregleda, da posilstvo ni problem žensk in njihove moči oziroma šibkosti, pač pa je problem tistih, ki ga prevladujoče izvajajo, in njihove moči ter družbenih razmerij in struktur, ki tovrstne dinamike proizvajajo (gl. tudi Podreka 2018).

Kar zadeva družbena pričakovanja do moških in žensk glede spolnosti, predvsem v odnosu do več spolnih partnerjev in »varanja«, dijaki praviloma prepoznavajo, da so moški in ženske v teh primerih obravnavani različno, in sicer po načelu, da je *ključ, ki odpre vsako ključavnico, dober, ključavnica, ki jo pa vsak ključ odpre, pa je slaba ključavnica* (D1.3). Tovrstno mišljenje v metaforah je sicer širše značilno za ljudi (Lakoff in Johnson 2003), vendar pa vabljenost tovrstnih izjav prikriva dejstvo, da je povezava med ključem in ključavnico ter genitalijami metaforična konstrukcija, zaznamovana z družbenimi kategorizacijami, in ne neke vrste naravna in logična kategorija. Problem tovrstnih metafor in njihove rabe izhaja iz dejstva, da metafore niso »le« stvar jezika. Skozi povezovanje v širše sisteme, v našem primeru bi šlo za sistem ključ – ključavnica, aktivno – pasivno, subjekt – objekt, metafore namreč oblikujejo naše mišljenje, naš konceptualni sistem in »strukturirajo dejanja, ki jih izvajamo« (prav tam, 4).

Če bolj pretanjeno razumevanje spolnosti in spolnega nasilja vsaj deloma umanjka pri dijakih, pa pogovori s srednješolskimi in visokošolskimi učitelji kažejo na to, da so njihovi pogledi na tematike, povezane s spolnostjo, precej bolj pretanjene, pri čemer prepoznavajo družbeno konstruiranost spolnosti. Med drugim tako tudi bolj eksplicitno prepoznavajo in problematizirajo

povezave med spolnostjo, intimnopartnerskimi razmerji in drugimi družbenimi vlogami, predvsem materinstvom žensk. O varanju je ena od učiteljic povedala:

Če vzamemo tako situacijo nekega zakona z otroki in je ženska ta, ki prevara, se mi zdi, da bo veliko bolj obsojena kot moški (SU3,1).

Podobna kritika prihaja tudi s strani visokošolskih učiteljev, med katerimi ena od udeleženk v fokusni skupini meni, da bo ženska, če je tudi mati, *dobila dodatno porcijo glede varanja. Ker je s tem ogrozila osnovno celico otrok, je slaba mati ...* (VU3,3).

Hkrati pa je predvsem med visokošolskimi učitelji, ki so sodelovali v naši raziskavi, zaznati pretanjeno opozarjanje na mehanizme, ki lahko vodijo tudi k spolnemu nasilju in ki jih posebej jasno strne in problematizira ena od udeleženk:

Sploh te vloge na področju spolnosti, kolikor se trudimo, da bi jih presegli na eni strani, na drugi strani imamo pa še zelo veliko, če pogledamo popularno kulturo, ki je tudi dostopna mladim, v velikem deležu še vedno neke stereotipne predstave. Tudi to, kar si lahko dovoli v preseganju mej. Moški je še vedno ta zelo močen, ne pomeni ja, v neki točki bo popustila ... Zagotovo je to področje vloge na področju spolnosti zelo zelo močno. Ko recimo delamo z mladimi, se z njimi pogovarjam v gimnazijah na to temo odnosov in tako dalje, se pogovarjamo o tej enakopravnosti prav na področju spolnosti in kako morajo prefiltrirati sporočila, ki jih dobijo, to vprašanje libidinalne investicije. Še vedno vidimo, da imajo naši mladi ogromno dostopnost do pornografije, in to ni nekaj, kar lahko spregledamo. Analize pornografije so pokazale polno tega podrejanja ženskega libida moškemu libidu, kar neposredno potem vpliva na to, kako jaz dojemam sebe na področju spolnosti, in to so podobe, s katerimi mladostniki odraščajo in jih odnesejo v svoje intimne sfere in spalnice in vplivajo tudi na njihovo vedenje.

Tu se kaže potem to spolno nasilje, ki se zgodi med mladimi, ki se poznajo. Velikokrat je to posledica tega, da ne gre za neke patološke posameznike, ki bi bili spolni predatorji, ampak gre preprosto za to, da mladi moški sebe razumejo kot dominantne in da v nekih točkah lahko grejo tudi čez mejo, ki mu je pokazana. Velikokrat dekleta ne razumejo, prav iz te pozicije, ker menijo, da se morajo v takih situacijah podrediti (VU2.7).

3.5 FEMINIZEM IN ENAKOST SPOLOV

Zadnje področje, ki smo ga izpostavili v opravljeni raziskavi, zadeva sam odnos do enakosti spolov in stališča naših respondentov do feminizma. V zadnjih mesecih je v medijih precej odmevala novica, o domnevno naraščajočem prepad med družbenopolitičnimi stališči mladih moških in žensk, tudi v odnosu do enakosti spolov in feminizma (Campbell idr. 2024). Podatki raziskave (prav tam), ki sta jo izvedla King's College London's Policy Institute in Global Institute for Women's Leadership v sodelovanju z organizacijo Ipsos UK, namreč kaže, da fantje med 16 in 29 leti starosti feminizem in enakost spolov vidijo v pomembno bolj negativni luči kot njihove vrstnice, pri čemer 16 % fantov v tej starostni skupini meni, da feminizem v družbi povzroči več škode kot koristi. O enakosti spolov ista raziskava kaže, da je med fanti v starostni skupini 16–29 let 18 % takšnih, ki menijo, da je enakost spolov šla predaleč ali izjemno predaleč. Na spreminjanje odnosa mladih vseh spolov do vprašanj enakosti spolov kaže tudi zadnji cikel mednarodne primerjalne raziskave ICCS 2022. Podpora enakosti spolov med slovenskimi mladimi je namreč od leta 2016 do leta 2022 padla, hkrati pa je padla tudi pod mednarodno povprečje (Klemenčič Mirazchijski 2023). O pogledu na feminizem in enakost spolov smo spraševali tudi naše sogovornike v intervjujih. Dijaki, s katerimi smo govorili, večinoma prepoznavajo pomen preteklih bojov za pravice žensk:

Jaz mislim, da kar se tiče feministk in sufražetk v preteklosti, da so uspele poskrbeti, da imajo ženske danes veliko bolj enakopraven položaj in pravic, pa bolj so pravnomočne, pa vse to (D1.3).

Se pa med dijaki – glede na podatke zgoraj navedenih študij nepresenetljivo, a zato nič manj zaskrbljujoče – pojavljajo tudi prepričanja, da je enakost spolov že dosežena oziroma, še več, da feminizem danes bolj kot prizadevanja za enakost spolov označuje težnje po prevladi žensk nad moškimi:

Malo bedno, saj prav, da se zavzema za ženske pravice in da imajo ženske enake pravice kot moški, ampak to je zdaj že kar malo pretirano ratalo (D1.10).

Postopoma 8. marec in vse to so bile pravice za ženske in iz prvo so se borile za pravico za volit, pa pač tako naprej. Ko so vse to dobile, pa hočejo še dodatne beneficije pri določenih stvareh (D3.4).

Feminizem je v današnjem času zelo zamenjal svoja načela. Iz enakost spolov je prešel v nadvlado nad moškim (D3.4).

Ja se strinjam, da je feminizem do ene mere v redu, ampak pol pa gre preveč v to, da drug spol ponižajo, to ni v redu. To se mi zdi, da ni feminizem, ampak sam pretiravajo že, no (D1.7).

Tovrstna stališča danes nikakor niso redka, še zlasti pa nas ne more presenečati, če jih zagovarjajo mladi, saj se pogosto tudi odrasli, med njimi tudi osebe na pozicijah moči, kot sta predsednica republike in predsednica državnega zbora, hitro okličejo za nefeministke, s čimer tudi same pristajajo na demonizacijo gibanja, s tem pa vsaj posredno tudi na demonizacijo preteklosti feminizma in njegovih dosežkov. Podobna stališča o odporu do feminizma smo v posamičnih primerih zaznali tudi med nekaterimi našimi sogovorniki. Ena od visokošolskih učiteljic je tako izrazila stališče:

Jaz tudi zase ne pravim, da sem feministka. Se pa zavzemam za enakopravnost in enakost spolov. Ne mislim pri tem na feminizem v nekem tradicionalnem pojmovanju, ampak izkaze feminizma, ki se lahko prepoznavaajo kot boj proti moškimi, boj za nadvlado nad moškimi, sovražstvo do moških. Jaz vem, da feminizem to ni, ampak včasih se izraža na takšen način in ima žal včasih feminizem takšno negativno konotacijo (VU3.4).

Prav tako smo lahko v posamičnih primerih učiteljstva zaznali zgoraj omenjeno nelagodje v odnosu do prizadevanj za enakost spolov, ki jo lahko opazimo tudi v izjavi srednješolske učiteljice:

Zdaj se mi zdi, da gre v tej smeri, kot da želijo neke ženske nadvladati. Ne da bi imele enakopravnost, ampak v kontra smer. Se mi zdi, da je šlo malo v nasprotno smer to (SU3.5).

Argument o potrebi po spolni slepoti oziroma spolni nevtralnosti v prizadevanjih za enakost spolov, nevtralnosti, ki naj bi jo feminizem kršil, je na ravni logike zdravega razuma in vsakdanje samoumevnosti sicer lahko privlačen, a je osnovan na premisah, ki družbena razmerja poenostavljajo. Predpostavlja namreč, da je feminizem gibanje, ki poteka v družbenem vakuumu oziroma v družbenem prostoru, ki je vrednotno nevtralen oziroma izpraznjen, iz česar naj bi izhajala potreba po nevtralnosti tudi v prizadevanjih za enakost spolov. Vendar pa družbenega prostora in razmerij ne zaznamuje nevtralnost, pač pa so zanj značilne neprestane kategorizacije, razvrščanja in hierarhizacije, ki različnim družbenim skupinam podeljujejo različne, manjše ali večje, vrednosti (Bourdieu 2003). V družbenem prostoru zahodnega sveta, o čemer nenazadnje pričajo tudi zgoraj omenjeni vpogledi, pa kategorija žensk ostaja kategorija, ki ji je pripisan podrejen status.

Razlogov za tovrstna prepričanja je več, med njimi pa velja izpostaviti tudi krepitev antigender gibanj, ki jih preučujeta Kuhar

in Patternote (2017) in ki so v razmahu od sredine devetdesetih let 20. stoletja. V Sloveniji so se razvnele tudi debate o povezavi »teorije spola« in šolskega sistema. Nasprotniki enakosti spolov trdijo, da so otroci v javnih šolah izpostavljeni idejam, ki jih spodbujajo k razmišljanju o spolih na način, ki jih nekateri starši in učitelji razumejo kot neprimerne ali celo sporne. Posledično je v nekaterih šolah prišlo do moralne panike, zaradi česar se nekateri učitelji izogibajo poučevanju tem, ki so bile označene kot sporne, kot so raznolike družinske oblike, enakost spolov in homoseksualnost. Prav tako se je na univerzitetni ravni pojavil pritisk na študije spolov, pri čemer so jih nekateri poskušali diskreditirati kot neakademsko disciplino. Vsebine s področja enakosti spolov označujejo kot politično orodje, ki ga uporabljajo aktivisti (Antić – Gaber, Tašner in Podreka v tisku).

V zavezništvu s poprej obstoječimi konservativnimi in tradicionalističnimi političnimi strankami ter civilnodružbenimi skupinami prizadevanja za enakost spolov in feministična gibanja ostajajo tarče diskreditacije in napadov, ki segajo od odprave pridobljenih pravic žensk do prepričanj, da feminizem preprosto kvari zabavo, hkrati pa so kot problem vse bolj konstruirani tisti, še raje pa tiste, ki na probleme opozarjajo (gl. Ahmed 2017). Glede na stare neenakosti spolov, ki se ohranjajo že desetletja, in glede na nove načine demoniziranja feminizma in tistih, ki se za enakost borijo, je govor o doseženi ali celo preseženi enakosti spolov in odvečnosti feminizma vsaj preuranjen, dodatno zaskrbljujoče pa je, da tovrstnim javnim diskurzom podlegamo tudi učitelji in učiteljice. Če glede te teme razprave ne zmoremo opraviti mi, potem od mladih kaj več kot zmede okoli feminizma pravzaprav ne moremo pričakovati.

V prispevku obravnavamo vpogled v razumevanje moškosti pri slovenskih dijakih in dijakinjah ter srednješolskih in visokošolskih učiteljih in učiteljicah. Predstavljeni pogledi odstirajo del prisotnih razumevanj in pričakovanj v odnosu do različnih vidikov moškosti in ženskosti, ki pa nikakor ne omogočajo posploševanja, kakor tudi ne predstavljajo vseh obstoječih razumevanj obravnavanih vprašanj. Kar na ozadju omenjenih vpogledov vendarle lahko sklenemo, je, da imamo na področju enakosti spolov, predvsem z vidika obravnavanja moškosti in vloge moških v skupnih prizadevanjih za enakost, še veliko dela. Odgovori naših sodelujočih namreč kažejo, da tako med dijaki kot tudi med učiteljstvom še vedno vztrajajo nekatera tradicionalna prepričanja o vlogah moških in žensk, pri čemer pogosto umanjka tematiziranje teh področij z vidika njihovega povezovanja s širšimi mehanizmi vzdrževanja obstoječega družbenega in spolnega reda. Hkrati se pred nami odpirajo tudi nekateri novi izzivi v odnosu do popačenih in zaskrbljujočih razumevanj enakosti spolov in feminističnih prizadevanj, na katere opozarjajo tudi druge raziskave (gl. zgoraj). Zaradi specifik skupin, s katerimi smo izvajali fokusne skupine in ki zasedajo pomembno drugačne družbene pozicije, nekateri vpogledi kažejo na precej velike razlike med njihovimi opomenjanji obravnavanih tem. Rečeno še drugače, kljub temu da dijakinje in dijaki izražajo bolj tradicionalna prepričanja kot učitelji in učiteljice različnih stopenj, iz tega nikakor ne gre skleniti, da tovrstnih prepričanj – morda v družbeno bolj zaželenem ovoju – ne najdemo tudi pri učiteljstvu. Prizadevanja za enakost spolov morajo tako ostati ali postati osredotočena na različne družbene agente oziroma morda celo še bolj na tiste, ki upravljajo z več moči, v našem primeru na učitelje in učiteljice. Nenazadnje v prvi vrsti prav v rokah odraslih, še posebej učiteljstva, kakor je zapisala H. Arendt (2006), leži odgovornost za mlade, ki je hkrati odgovornost za svet in za prihodnost.

- Antić, Milica G., Veronika Tašner in Jasna Podreka. V tisku. »From smuggling to mainstream: Development of Women's and Gender Studies in Slovenia«. V *Generations of Feminism and Gender Studies in Europe and Beyond*. Bristol: Bristol University Press.
- Ahmed, Sara. 2017. *Living a feminist life*. Durham: Duke University Press.
- Arendt, Hannah. 2006. *Med preteklostjo in prihodnostjo: šest vaj v političnem mišljenju*. Prevedli Vlasta Jalušič, Gorazd Korošec, Marja Kuzmanić, Tonči. Kuzmanić, in Dušan Rebolj. 1. izd. Ljubljana: Krtina.
- Ariès, Philippe. 1991. *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: ŠKUC.
- Beauvoir, Simone de. 2022. *Drugi spol*. Prevedla Suzana Koncut. 3., popravljena izd. Ljubljana: Krtina.
- Beck, Ulrich. 2009. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Prevedla Mojca Savski. 2., Popravljena izd. Ljubljana: Krtina.
- Beck, Ulrich, in Elisabeth Beck-Gernsheim. 2006. *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Prevedla Jana S. Rošker. Slovenska izd. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bernstein, Basil. 2000. *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique*. Lanham: Rowman & Littlefieds Publishers, Inc.
- . 2015. *Razred, kodi in nadzor*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Pascalian meditations*. Stanford, California: Stanford University Press.
- . 2003. *Sociologija kot politika*. Prevedla Zoja Skušek. Ljubljana: Založba /*cf.
- . 2010. *Moška dominacija*. Zbirka Teorija. Ljubljana: Založba Sophia.

- Bourdieu, Pierre, in Jean-Claude Passeron. 2021. *Reprodukcija: elementi za teorijo sistema poučevanja*. Prevedel Goran Gaber. 1. izd., 1. natis. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Campbell, Rosie, George May, Bobby Duffy, Gideon Skinner, Glenn Gottfried in Kirstie Hewlett. 2024. »Emerging Tensions? How Younger Generations Are Dividing on Masculinity and Gender Equality«. <https://doi.org/10.18742/PUB01-167>.
- Connell, R. W. 2003. »The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality«. V *Expert Group Meeting on »The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality«*, uredili United Nations Division for the Advancement of Women (DAW), International Labour Organization (ILO), Joint United Nations Programmes on HIV/AIDS (UNAIDS), in United Nations Development Programme (UNDP). Brazil.
- Connell, Raewyn. 2012. *Moškosti*. Prevedla Alenka Ropret. Ljubljana: Krtina.
- Durkheim, Émile. 2009. *Vzgoja in sociologija*. Ljubljana: Krtina.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2022. *COVID-19 Pandemic and the Gender Divide at Work and Home*. LU: Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2806/015588>.
- Filipčič, Katja, Marko Drobňak, Mojca Mihelj Plesničar in Eva Bertok. 2021. »Intimnopartnersko nasilje v času pandemije covid-19«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 72 (1): 65–78.
- Foucault, Michel. 2000. *Zgodovina seksualnosti. I, Volja do znanja*. Prevedel Brane Mozetič. Ljubljana: ŠKUC.
- Hrženjak, Majda. 2007. *Nevidno delo*. Zbirka Politike. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične studije.
- . 2017. »Kritične študije moških in moškosti«. *Časopis za kritiko znanosti* 45 (267): 9–21.

- Kanjuro Mrčela, Aleksandra, in Jasna Mikić. 2021. *Vrednotenje izvajanja Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Kimmel, Michael S. 2023. »‘Toxic masculinity’ is not a useful description: Navigating manhood in the modern age«, april. <https://iai.tv/articles/toxic-masculinity-is-not-a-useful-description-michael-kimmel-auid-2466>.
- Kimmel, Michael S. 2010. *Misframing men: the politics of contemporary masculinities*. New Brunswick, N.J: Rutgers University Press.
- Kralj, Ana, Tanja Rener, Vesna Leskošek, Metka Mencin, Mirjana Ule in Slavko Kurdija, ur. 2024. *Abortion and Reproductive Rights in Slovenia: A Case of Resistance*. London in New York: Routledge.
- Krishnaraj, Maithreyi. 2009. »Women’s Citizenship and the Private-Public Dichotomy«. *Economic and Political Weekly* 44 (17): 43–45.
- Krueger, R. A. 2014. *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Sage Publications.
- Kuhar, Roman. 2023. »The Rise and Success of the Anti-Gender Movement in Europe and Beyond«. V *Progressive Yearbook: 2023*, uredili László Andor, Hedwig Giusto in Ania Skrzypek, 115–30. Brussels: Foundation for European Progressive Studies.
- Kuhar, Roman, in David Paternotte, ur. 2018. *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. First paperback edition. Lanham in New York: Rowman & Littlefield International.
- Lakoff, George, in Mark Johnson. 2003. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mencin Čeplak, Metka, in Veronika Tašner. 2009. »Spolne neenakosti v izobraževanju«. V *Brez spopada: kultur, spolov, generacij*, uredila Veronika Tašner, 103–16. Pedagoška fakulteta.

- Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Prevedla Zdenka Erbežnik. Ljubljana: Založba I*cf.
- Ortner, Sherry B. 1974. »Is female to male as nature is to culture?« *Woman, Culture, and Society*, uredili Louise Lamphere in Michelle Zimbalist Rosaldo, 68–87. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Podreka, Jasna. 2018. »The Absence of a Gendered Perspective in Contemporary Discussions on Violence Against Women«. *Ars & Humanitas* 12 (1): 26–55. <https://doi.org/10.4312/ars.12.1.26-55>.
- Podreka, Jasna, in Veronika Tašner. 2019. »Zaščita otrok ali od brezpravnega objekta do subjekta pravic in največje koristi otroka«. V *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji*, 17–36.
- Puhar, Alenka. 2004. *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških, 2005–2013 (RENPEMZM)*. 2005. Slovenia.
- Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020 (RENPEMŽM15–20)*. 2015. Slovenia.
- Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030 (RENPEMŽM23–30)*. 2023. Slovenia.
- Sanders, Rebecca, in Laura Dudley Jenkins. 2022. »Special Issue Introduction: Contemporary International Anti-Feminism«. *Global Constitutionalism* 11 (3): 369–78. <https://doi.org/10.1017/S2045381722000144>.
- Sieder, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Prevedla Seta Knop. Ljubljana: Studia humanitatis : ZRC.
- Smithson, J. 2000. »Using and analysing focus groups: limitations and possibilities«. *International Journal of Social Research Methodology* 3 (2): 103–19.

- . 2008. »Focus groups«. V *The Sage Handbook of Social Research Methods*, 357–70.
- Stewart, David W., in Prem N. Shamdasani. 2014. *Focus Groups: Theory and Practice*. Let. 20. Sage Publications.
- SURS. 2022. *Osebna varnost v zasebnem okolju, 2020*. Pridobljeno 28. marec 2024. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10159>.
- Svet Evrope. 2023. *Guidelines on the place of men and boys in gender equality policies and in policies to combat violence against women*. Strasbourg: Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/genderequality/standards-and-mechanisms>.
- Šori, Iztok. 2018. *Statistični podatki o vključenosti moških v skrbstveno delo v zasebni sferi v Sloveniji: poročilo v okviru projekta Moškosti, enakost, skrbstvene prakse – MESP*. Ljubljana: Mirovni inštitut – Inštitut za sodobne družboslovne in politične študije.
- The New York Times. 2022. »Tracking Abortion Bans Across the Country«. *The New York Times*, 24. maj 2022, ods. U.S. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/us/abortion-laws-roe-v-wade.html>.
- Zaviršek, Darja. 2018. »Women as a Scapegoat: The Formation of Violence in Neopatriarchy«. *Ars & Humanitas* 12 (1): 11–25. <https://doi.org/10.4312/ars.12.1.11-25>.

SEDEM VZROKOV NASILJA MOŠKIH*

MICHAEL KAUFMAN

- * Kaufman, Michael. 1999. *The Seven P's of Men's Violence*. Pridobljeno 03.12.2023 s <https://www.michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2009/01/kaufman-7-ps-of-mens-violence.pdf>
© Michael Kaufman, 1999.
Prevod je objavljen z dovoljenjem avtorja, ki si pridržuje vse pravice. Prevod je namenjen izključno za izobraževalne in znanstvene namene, brez komercialne uporabe. Vsaka uporaba dela, ki presega dovoljeno uporabo, zahteva dodatno dovoljenje avtorjev in založnika izvirnega dela (op. ur.)
- * Za namene urejenosti celotne monografije smo v slovenskem prevodu spremenili način urejanja virov in ga poeonotili v vseh prispevkih. V izvorniku pričujočega besedila so viri skupaj z opombami navedeni v razdelku *Notes* na koncu poglavja. V slovenski verziji vire navajamo v besedilu, opombe pa pod črto na strani. Opombe uredništva so označene s simboli, opombe avtorja s števkami (op. ur.).

Za trenutek sem obrnil pogled od udeleženk in udeležencev delavnice ter se ozrl ven, skozi okna majhne predavalnice, proti Himalaji, ki leži severno od Katmanduja. Tu sem, vodim delavnico, ki je večinoma rezultat izjemnega dela organizacij UNICEF in UNIFEM, ki sta leto poprej povezali ženske in moške iz vse Južne Azije, da so razpravljali o problemu nasilja nad ženskami in dekleti ter – kar je še pomembnejše – skupaj iskali rešitve zanj.¹⁰

Ko sem spet pogledal nazaj k ženskam in moškim v skupini, sem imel občutek, da smo si bolj podobni kot pa različni. To so bile ženske, ki so izjemno veliko tvegale – nekatere celo svoje življenje – ko so se zoperstavile pogostemu nasilju nad ženskami in dekleti. To so bili moški, ki so šele začeli iskati svoj protipatriarhalni glas in odkrivati načine, kako lahko sodelujejo z ženskami. Prijetno sem bil presenečen nad pozitivnim odzivom na številne misli, ki sem jih izrazil o nasilju moških. Dotlej namreč nisem bil povsem prepričan, ali moje misli ustrezno predstavljajo le realnost Severne in Latinske Amerike ter Evrope – se pravi zlasti evropeiziranih kultur – ali imajo tudi širši domet.

Tu predstavljam bistvo svoje analize:

PRVI VZROK NASILJA: PATRIARHALNA MOČ

Do nasilnih dejanj, ki jih povzročijo moški, prihaja znotraj tistega, kar sem poimenoval »triada nasilja moških«. Nasilje moških

10 •
Organizator delavnice je bila organizacija Save the Children iz Združenega kraljestva. Potne stroške je krila organizacija Development Services International of Canada. Za pogovor na delavnici v Katmanduju leta 1998 glej knjigo Ruth Finney Hayward Breaking the Earthenware Jar (v tisku 2000). Ruth je bila tista, ki je dala pobudo za srečanja v Katmanduju.

nad ženskami ni nekaj, kar bi bilo omejeno le na ženske, temveč je povezano tudi z nasiljem moških nad drugimi moškimi in s ponotranjenjem tega nasilja, to je z nasiljem moškega nad samim seboj (Kaufman 1985).¹¹

Družbe, v katerih vladajo moški, dejansko ne temeljijo le na hierarhiji moških nad ženskami, temveč tudi na hierarhiji nekaterih moških nad drugimi moškimi. Nasilje ali grožnja nasilja med moškimi je mehanizem, ki ga fantje uporabljajo vse od otroštva za vzpostavljanje hierarhije v skupini. Ena izmed posledic tega je, da moški »ponotranjijo« nasilje – oziroma morda zahteve patriarhalne družbe spodbujajo biološke nagone, ki bi sicer ostali razmeroma mirujoči ali nenevarni.

Posledica tega ni le, da se fantje in moški naučijo selektivno uporabljati nasilje, temveč tudi – kot bomo videli pozneje – preusmerjati celo vrsto čustev v bes, ki včasih nastopa v obliki nasilja nad samim seboj, kakor vidimo na primer pri zlorabi substanc ali samouničevalnem vedenju.

Ta triada nasilja moških – v kateri vsaka od oblik nasilja pripomore k nastanku drugih oblik nasilja – uspeva v okolju, ki spodbuja nasilje, to pa je okolje patriarhalnih družb oz. družb, v katerih vladajo moški in ki imajo specifično družbeno organizacijo in zahteve.

Nasilju kot načinu delovanja daje moč način, kako je vpeto v naše ideologije in družbene strukture, ki ga naturalizirajo kot *de*

11 • Ponatis v angleščini v: Laura L. O'Toole in Jessica R. Schiffman, *Gender Violence* (New York: NY University Press, 1997); povzetek v: Michael S. Kimmel in Michael A. Messner, *Men's Lives* (New York: Macmillan, 1997); v nemščini v: BauSteineMänner, *Kritische Männerforschung* (Berlin: Arument Verlag, 1996); in v španščini v: Hombres: *Poder, Placer, y Cambio* (Santo Domingo: CIPAF, 1989).

facto standard medčloveških odnosov. Povedano na kratko, človeške skupine ustvarjajo samoohranjujoče se oblike družbene organizacije in ideologije, ki pojasnjujejo, osmišljajo, upravičujejo in obnavljajo te ustvarjene realnosti.

Rečeno še preprosteje: nasilje je v te ideologije in strukture vgrajeno zato, ker določenim skupinam prinaša velikanske koristi. Zato je prvi in najpomembnejši vzrok za nasilje (ali vsaj za grožnjo z nasiljem) to, da moškimi (kot skupini) omogoča vrsto privilegijev in oblik moči. Če izvirne oblike družbene hierarhije in moči res temeljijo na spolu, je to dejstvo že zdavnaj oblikovalo okvir za vse strukturne oblike moči in privilegijev, ki jih imajo samo nekateri ljudje, in sicer zaradi svojega družbenega razreda ali barve kože, starosti, veroizpovedi, spolne usmerjenosti ali fizičnih zmožnosti. V takem kontekstu nasilje ali grožnja nasilja postaneta sredstvo, ki nekaterim zagotavlja nenehno izkoriščanje privilegijev in izvajanje moči. Je tako njuna posledica kot sredstvo za doseg cilja.

DRUGI VZROK: OBČUTEK UPRAVIČENOSTI DO PRIVILEGIJEV

Individualna izkušnja moškega, ki izvaja nasilje, se morda ne vrti okoli njegove želje, da bi ohranjal premoč. Tu ni ključna njegova zavestna izkušnja. Feministične analize vedno znova kažejo enako, namreč da je nasilje pogosto logična posledica občutka moških, da so upravičeni do določenih privilegijev. Če mož pretepa ženo zato, ker večerja ni pravočasno na mizi, to ni samo zato, ker si hoče zagotoviti, da se to ne bo več ponovilo, temveč kaže na njegov občutek upravičenosti do tega, da mu žena streže. Ali, denimo, če moški spolno napade žensko na zmenku, gre pri tem za njegov občutek upravičenosti do lastnega telesnega užitka, čeprav je ta užitek povsem enostranski. Z drugimi besedami:

kakor so poudarile številne ženske, do nasilja ne pripelje le neenakost moči, temveč zavesten ali pogosto tudi nezaveden občutek upravičenosti do privilegijev.

TRETJI VZROK: DOPUŠČANJE

Ne glede na to, kakšni so zapleteni družbeni in psihološki vzroki za nasilje moških, se nasilje ne bi nadaljevalo, če ne bi bilo tako izrecnega kot tudi tihega dopuščanja nasilja v družbenih navadah, pravnih zakonikih, izvajanju kazenskega pregona in določenih verskih nauk. V številnih državah so zakoni proti napadu na ženo ali spolnemu napadu ohlapni ali pa jih ni; v številnih drugih državah te zakone komajda izvršujejo; v tretjih so zakoni povsem nesmiselno zastavljeni, denimo v državah, v katerih lahko obtožbo za posilstvo kazensko preganjajo le, če obstaja več moških prič, medtem ko se pričevanje ženske ne upošteva.

Medtem pa se nasilna in agresivna dejanja moških (v tem primeru navadno proti drugim moškim) slavi v športu in kinematografiji, v literaturi in vojskovanju. Nasilje ni le dopuščeno, ampak je celo povečevano in nagrajevano. V zgodovinskih temeljih patriarhalnih družb je uporaba nasilja ključno sredstvo za reševanje sporov in nesoglasij, tako med posamezniki in skupinami moških kot pozneje med narodi.

Na dopuščanje nasilja pogosto pomislim, kadar slišim, da kakšen moški ali ženska nista poklicala policije, ko sta slišala, da pretepajo sosedo ali sosedovega otroka. To imamo za »zasebno« stvar. Si lahko predstavljate, da bi nekdo videl, kako ropajo trgovino, in ne bi hotel poklicati policije, ker gre za zasebno zadevo med roparjem in lastnikom trgovine?

Kljub temu trdim, da samo s tem ne moremo pojasniti, zakaj je nasilje moških tako zelo razširjeno, pa tudi ne, kakšna je povezava med nasiljem moških nad ženskami in številnimi oblikami nasilja med moškimi. Izhajati moramo iz paradoksov moči moških oz. tistega, kar sem poimenoval »protislovne izkušnje moških z močjo« (Kaufman 1993; 1994a; 1994b).¹²

Paradokсно je to, da so prav načini, kako smo moški konstruirali svojo družbeno in individualno moč, vir velikanskega strahu, osamljenosti in bolečine za same moške. Če je moč konstruirana kot zmožnost prevladovanja in nadzorovanja, če zmožnost, da si v svojem delovanju »močen«, zahteva konstrukcijo osebnega železnega oklepa in zavetje zastrašujoče distance do drugih, če nas prav svet moči in privilegijev oddalji od sveta vzgoje in nege otrok, to pomeni, da vzgajamo fante v moške, katerih lastna izkušnja z močjo je polna hromečih težav.

To zlasti velja zato, ker ponotranjenih pričakovanj moškosti nikoli ni mogoče povsem zadovoljiti ali doseči. Že mogoče, da gre za inherentni problem patriarhije, vendar se zdi, da to še posebej velja v dobi in v kulturah, v katerih smo porušili toge spolne meje. Naj gre za telesno ali finančno izpolnjenost ali pa za zatiranje cele palete človeških čustev in potreb, se zdi, da imperativi moškosti (za razliko od enostavnih danosti biološke

12 • Kaufman (1994b) prevedeno v španščino kot »Los hombres, el feminismo y las experiencias contradictorias del poder entre los hombres«, v: Luz G. Arango et. al. ur., *Genero e identidad. Ensayos sobre lo femenino y lo masculino*, (Bogota: Tercer Mundo, 1995) in v dopoljnjeni obliki kot »Las experiencias contradictorias del poder entre los hombres« v: Teresa Valdes y Jose Olavarria, ur., *Masculinidad/es. Poder y crisis, Ediciones de las mujeres* št. 23. (Santiago: Isis International in FLACSO-Chile, junij 1997).

moškosti) zahtevajo nenehno budnost in delo, kar zlasti velja za mlajše moške.

Dovolj je osebna negotovost, ker ne zmoremo izpolniti zahtev moškosti, ali že samo grožnja tega neuspeha, da se številni moški, zlasti v mladosti, znajdejo v vrtincu strahu, osamljenosti, jeze, samokaznovanja, sovraštva do sebe in agresivnosti.

V takem čustvenem stanju nasilje postane *kompensacijski mehanizem*. Gre za način, na katerega ponovno vzpostaviš ravnovesje v odnosu do moškosti, ter sebi in drugim dokažeš, da izpolnjuješ zahteve moškosti. Nasilje kot kompensacijski mehanizem navedno vključuje to, da si izbereš tarčo, ki je telesno šibkejša ali bolj ranljiva. To je lahko otrok ali ženska ali pa določene družbene skupine, kot so geji; to je lahko verska ali družbena manjšina ali pa priseljenci, ki so lahka tarča negotovosti in besa posameznikov, še posebej zato, ker te skupine pogosto niso dovolj zaščitene z zakoni. (Ta kompensacijski mehanizem se jasno kaže na primer v tem, da nasilne napade na geje (*gay-bashing*) večinoma izvajajo skupine mladih moških v tistem obdobju svojega življenja, ko so najbolj negotovi glede tega, ali bodo zadostili zahtevam moškosti.)

Nasilje kot individualni kompensacijski mehanizem uspeva zato, ker je v družbi zelo razširjeno sprejemanje nasilja kot načina reševanja nesoglasij ter uveljavljanja moči in nadzora. Nasilje omogočajo moč in privilegiji, ki jih od nekdaj uživajo moški in ki so vpisani v prepričanja, prakse, družbene strukture in zakone.

Neskončna množica oblik nasilja moških je na eni strani posledica moči moških, njihovega občutka upravičenosti do privilegijev in dopuščanja določenih oblik nasilja ter njihovega strahu (ali dejstva), da nimajo moči, na drugi strani.

A to še ni vse.

Nasilje moških je tudi posledica značajске strukture, ki navadno temelji na čustveni distanci do drugih. Kot številni drugi avtorji in avtorice tudi sam menim, da se psihološke strukture moškosti oblikujejo z vzgojo v okoljih zgodnjega otroštva, za katero je pogosto značilna odsotnost očetov in odraslih moških – ali vsaj njihova čustvena oddaljenost. V tem primeru je moškost kodificirana kot odsotnost in konstruirana na ravni fantazije. Toda tudi v tistih patriarhalnih kulturah, kjer so očetje bolj prisotni, je moškost kodificirana kot zavrnitev matere in ženskosti, to je zavrnitev lastnosti, povezanih z oskrbovanjem in negovanjem. Kot opažajo različne feministične psihoanalitičarke, se na ta način ustvarijo toge prepreke za jaz oziroma – rečeno metaforično – močan oklep okoli jaza.

Posledica tega kompleksnega in specifičnega procesa psihološkega razvoja je pridušena sposobnost empatije (vživljanja v občutke drugih) ter nezmožnost doživljati potrebe in občutke drugih ljudi kot nujno povezane z našimi lastnimi. To pa je tisto, kar omogoči nasilna dejanja nad drugimi. Pogosto slišimo, da moški, ki je udaril žensko, reče, da je »ni zares prizadel«. Seveda je to izgovor, toda del težave je v tem, da morda res ne doživlja bolečine, ki jo povzroča. Pogosto slišimo, da moški reče: »Sama je hotela seks.« Čeprav je tudi to morda izgovor, je hkrati zelo verjetno tudi odraz njegove zmanjšane sposobnosti razbrati in razumeti občutke drugega.

ŠESTI VZROK: MOŠKOST KOT PSIHIČNI EKONOM LONEC

Številne izmed prevladujočih oblik moškosti izhajajo iz ponotranjenja cele vrste čustev, ki se nato izrazijo kot jeza. Ne gre le zato,

da je čustveni jezik moških pogosto zadržan ali da imajo njihove čustvene antene in zmožnost za empatijo nekako omejen do-
met. Težava je tudi v tem, da so številna njihova naravna čustva
nezaželena in razvrednotena. Čeprav je to kulturno specifično,
je vendar precej značilno, da se vsi fantje že zelo zgodaj v o-
troštvu naučijo potlačiti čustva strahu in bolečine. Na športnem
igrišču učimo fante prezreti bolečino. Doma jim rečemo, naj ne
jočejo in naj se vedejo kot moški. Nekatere kulture slavijo stoič-
no moškost. (Pri tem moram poudariti, da se fantje tega naučijo
zato, da preživijo, zato je pomembno, da posameznega fanta ali
moškega ne obtožujemo za izvor njegovega trenutnega vedenja,
čeprav od njega obenem zahtevamo, da prevzame odgovornost
za svoja dejanja.)

Seveda moški kot ljudje še vedno doživljamo dogodke, ob kate-
rih se nam sproži čustveni odziv. Vendar so običajni mehanizmi
čustvenega odziva, pri katerem čustvo najprej občutimo, nato
pa ga počasi prenehamo občutiti, pri številnih moških različno
močno ovirani. Pri tem moram spet poudariti, da je jeza za šte-
vilne moške edino čustvo, ki mu pripisujejo vrednost. Posledič-
no celo vrsto različnih čustev preusmerjajo v jezo. Čeprav tako
preusmerjanje ni značilno samo za moške (pa tudi ne za vse
moške), se nekateri moški neredko nasilno odzovejo na strah,
prizadetost, negotovost, bolečino, zavrnitev ali poniževanje.

To velja zlasti takrat, kadar občutijo nemoč. Ta občutek le še
poveča njihovo negotovost, saj je moškost povezana z močjo in
nadzorom, biti nemočen pa pomeni, da nisi moški. Tako nasilje
postane sredstvo, s katerim sebi in drugim dokažemo nasprotno.

Pri nekaterih moških se vse to poveže s še hujšimi izkušnjami. Veliko preveč moških po vsem svetu je odrastlo v gospodinjstvih, v katerih je oče pretepal mater. Odrastli so kot priče nasilnega vedenja do žensk kot norme, kot načina življenja. Pri nekaterih moških to proizvede odpor do nasilja, pri drugih naučeni odziv. Pogosto pa gre za oboje: moški, ki so nasilni do žensk, pogosto občutijo globoko sovraštvo do sebe in svojega vedenja.

Toda izraz »naučeni odziv« je skoraj prevelika poenostavitev. Raziskave kažejo, da je pri fantih in dekletih, ki so bili med odraščanjem priča nasilju, veliko več možnosti, da bodo tudi sami nasilni. Pri tem je nasilje lahko način, kako so deležni pozornosti, ali pa mehanizem preživetja, način povnanjenja občutkov, ki jih ne morejo prenesti. Taki vzorci vedenja se nadaljujejo tudi v odraslosti. Večina moških, ki se pridružijo programom za moške, ki uporabljajo nasilje, je bilo bodisi priča zlorabi matere ali pa so sami doživljali zlorabo.

Pretekle izkušnje številnih moških vključujejo doživljanje nasilja. Medtem ko v številnih kulturah fantje doživljajo enkrat manj spolnih zlorab kot dekleta, pa doživljajo dvakrat več telesnega nasilja. Znova moramo poudariti, da učinek vsega tega ni en sam in da posledic ne nosijo samo fantje. Vendar se v nekaterih primerih zaradi takih osebnih izkušenj v fante vtisnejo globoki vzorci zmedenosti in frustriranosti, preko katerih so se fantje naučili, da je osebo, ki jo imaš rad, mogoče raniti in da se samo z izbruhom besa lahko znebiš globoko vsajenih občutkov bolečine.

In nazadnje imamo še celo področje majhnih nasilnih dejanj med fanti, ki pa za fanta niti najmanj niso majhna. V številnih kulturah fantje odraščajo z izkušnjami pretepanja, ustrahovanja ter drugih grobosti in krutosti. Nekateri fantje morajo sprejeti in ponotranjiti nasilje kot vedenjsko normo zgolj zato, da preživijo.

Ta analiza, čeprav predstavljena v taki strnjeni obliki, kaže, da spreminjanje nasilja moških zahteva oblikovanje jasnega in odločnega odziva, ki vključuje:

- spreminjanje in odpravljanje struktur moči moških in privilegijev ter odpravo kulturnega in družbenega dopuščanja nasilnih dejanj. Če se nasilje začne tu, ga ne moremo odpraviti, ne da bi ženske in moški podprli feminizem ter družbene, politične, zakonske in kulturne reforme in spremembe, ki jih narekujejo;
- redefinicijo moškosti ali kar razgradnjo psihičnih in socialnih struktur spola, ki s seboj prinašajo tako velika tveganja. Paradoks patriarhije je, da tista polovica človeške vrste, ki so ji dani relativna moč in privilegiji, občuti bolečino, frustracijo, osamo in strah. Neupoštevanje tega dejstva je nevarno za vse nas. Če hočemo uspešno nagovoriti moške, mora naše delo temeljiti na sočutju, ljubezni in spoštovanju v povezavi z jasnim delovanjem proti negativnim normam moškosti in njihovim uničujočim učinkom. Profeministični moški, ki opravljajmo to delo, moramo govoriti z drugimi moškimi kot z našimi brati, ne kot s tujci, ki niso tako razsvetljeni ali toliko vredni kot mi sami;
- moški se moramo organizirati in se vključiti v sodelovanje z ženskami pri preoblikovanju spolne organizacije družbe, zlasti naših institucij in medsebojnih odnosov, v katerih vzgajamo otroke. V ta namen moramo veliko bolj poudarjati pomen moških kot negovalcev in oskrbovalcev, ki so polno vključeni v vzgojo otrok na pozitivne načine brez nasilja;

- z moškimi, ki izvajajo nasilje, je treba delati na način, ki je kritičen do njihovih patriarhalnih predpostavk in privilegijev, vendar jih hkrati nagovarja spoštljivo in sočutno. Seveda ne moremo odobravati tistega, kar so slabega naredili, moramo pa z njimi sočustvovati in občutiti grozo zaradi dejavnikov, ki so povzročili, da je deček odrasel v moškega, ki včasih počne grozljive stvari. Šele ko je tak moški spoštovan, lahko poišče svoj prostor, ki mu omogoča, da spreminja sebe in sebi podobne. V nasprotnem primeru bo poskus, da bi se povezali z njim, le povečeval njegovo negotovost kot moškega, ki je uporabljal nasilje kot tradicionalno kompenzacijo;
- potrebne so konkretne pedagoške dejavnosti, kot je na primer *The White Ribbon Campaign* [Kampanja Beli trak], ki spodbujajo moške in fante, da poskušajo spremeniti sebe in sebi podobne ter odpraviti vse oblike nasilja.¹³ To pomeni izziv moškim, da spregovorimo o tem z ljubeznijo in sočutjem do žensk, fantov, deklet in drugih moških.

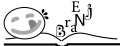
Toronto, Kanada, oktober 1999¹⁴

-
- 13 • Več informacij o kampanji Beli trak v besedilu *The Day the White Ribbon Campaign Changed the Game: A New Direction in Working to Engage Men and Boys* (Kaufman 2011).
- 14 • Najlepše se zahvaljujem vsem tistim, s katerimi smo razpravljali o številnih mislih v tem besedilu: Jeanu Bernardu, Ruth Finney Hayward, Dalu Hurstu, Michaelu Kimmelu, kolegom in kolegicam pri *White Ribbon Campaign* ter kolegici iz Women's Worlds '99 iz Tromsøja na Norveškem, katere imena ne poznam in ki je med razpravo za prvo različico tega prispevka predlagala, da je kot enega izmed vzrokov nasilja moških nujno navesti »dopuščanje« nasilja. Prejšnja različica tega prispevka je bila objavljena v posebni številki revije *International Association for Studies of Men*, 6. zv., št. 2 (junij 1999), www.ifi.uio.no/~eivindr/iasom.

Literatura

- Kaufman, Michael. 1985. »The Construction of Masculinity and the Triad of Men's Violence«. V *Beyond Patriarchy: Essays by Men on Pleasure, Power, and Change*, uredil Michael Kaufman. Toronto: Oxford University Press.
- . 1993. *Cracking the Armour: Power, Pain and the Lives of Men*. Toronto: Viking Canada.
- . 1994a. *Cracking the Armour: Power, Pain and the Lives of Men*. Toronto: Penguin.
- . 1994b. »Men, Feminism, and Men's Contradictory Experiences of Power«. V *Theorizing Masculinities*, uredila Harry Brod in Michael Kaufman. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

KAJ PA ZDAJ?

1. Iz prebranega besedila izluščite 4–6 ključnih točk in jih opišite s svojimi besedami.
2. Razložite sedem vzrokov moškega nasilja, kakor jih obravnava Kaufman.
3. Iz filma *The power of the dog* izluščite različne vidike moškega nasilja, kakor jih razloži Kaufman.
4. Potem pa še malo branja:
 - a) Dobnikar, Mojca. 2009. Šola in nasilje v družini. V: *Brez spopada*, uredila Veronika Tašner, 313–328. Ljubljana: PEF UL.
 - b) Podreka, Jasna. 2018. The absence of a gendered perspective in contemporary discussions on violence against women. *Ars & Humanitas* 12(1): 25–55.

VOJNA PROTI FANTOM?*

MICHAEL KIMMEL

.....
Kimmel, Michael. (2010). A War against Boys? V *Misframing Men: The Politics of Contemporary Masculinities*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
© Michael Kimmel, 2010.

Prevod je objavljen z dovoljenjem avtorja, ki mu pripadajo vse izvirne pravice. Prevod je namenjen izključno za izobraževalne in znanstvene namene, brez komercialne uporabe. Vsaka uporaba dela, ki presega dovoljeno uporabo, zahteva dodatno dovoljenje avtorjev in založnika izvirnega dela (op. ur.)

Verjetno ste že slišali, da v Ameriki divja »vojna proti fantom«. V najnovejši plohi desničarskih obtožb proti feminizmu v medijih, ki jo je sprožila istoimenska knjiga Christine Hoff Sommers (*The War against Boys*), nekateri trdijo, da so moški postali »drugi spol« in da so fantje, in ne dekleta, v resnih težavah in »žrtve« »zgrešenih« feminističnih prizadevanj, da bi zaščitili in spodbujali razvoj deklet. Hkrati pa tudi najbolj prodajane knjige izpod peres terapevtov, kot sta *Real Boys* Williama Pollacka ter *Raising Cain* Dana Kindlona in Michaela Thompsona bijejo isto plat zvona; opozarjajo na zaskrbljujočo raven depresije in samomorov pri fantih ter njihovo notranje življenje opisujejo kot čustveno puščino, kjer so vsa čustva potlačena in skrita pod pozo praznega junačenja. Vznemirjenim staršem svetujejo, naj »rešijo« in »zaščitijo« fante – ne pred feministkami, temveč pred definicijo moškosti, ki je škodljiva za fante, dekleta in vsa druga živa bitja.

Delno imajo oboji prav. Fantje so v krizi. Toda jadikovanje desničarjev napačno diagnosticira vzrok za krizo, zato bi nas reforme, ki jih predlagajo, še oddaljile od možnosti, da bi fantje lahko poiskali težavno pot do celovite, etične in sočutne moškosti. Vsaj glede tega imajo terapevti prav. Toda delno se obe strani tudi motita, saj večina meritev kaže, da fantom ni prav nič hudega. Vsaj ne belim fantom iz srednjega razreda, za katere nas, kot je videti, vse skrbi in ki v neenaki družbi zasedajo mesta, do katerih so se od nekdaj čutili upravičene.

KRIZA FANTOV

Začnimo z dokazi o krizi. Njena znamenja so povsod. Fantje opuščajo šolanje, imajo diagnoze čustvenih motenj in naredijo

samomor štirikrat pogosteje kot dekleta; dvakrat pogosteje se zapletejo v pretep; desetkrat pogosteje koga umorijo in petnajstkrat bolj verjetno je, da bodo žrtve nasilnega zločina. Šestkrat bolj verjetno kot dekleta bodo prejeli diagnozo motnje pomanjkanja pozornosti. V šoli dobivajo nižje ocene pri standardiziranih preizkusih znanja branja in pisanja ter imajo nižjo povprečno oceno v razredu in manj priznanj kot dekleta (gl. Kleinfeld 1999, Knickerbocker 1999, povzetek problema v Tyre 2008).

Na fakultetah prevladujejo ženske, ki so leta 1982 številčno prehiteli moške, tako da bodo v osmih letih pridobile 58 odstotkov univerzitetnih diplom na ameriških fakultetah. Fatalisti se pritožujejo, da je v družbenih vedah in vedenjskih znanostih zdaj približno trikrat več žensk kot moških in da so »zasedle« tradiciionalno moške trdnjave, kot so inženirstvo (kjer je 20 odstotkov žensk), biologija in poslovne vede (kjer je žensk tako rekoč toliko kot moških). Slišimo, da so osnovne šole »protifantovsko« usmerjene, ker poudarjajo branje in omejujejo gibanje dečkov. Aktivne, zdrave in po naravi razposajene fante »feminizirajo« in jih silijo, da se podrejujejo režimu ubogljivosti, s čimer »patologizirajo tisto, kar je za fante preprosto normalno«, kot je zapisal neki psiholog.

Michael Gurian v knjigi *The Wonder of Boys* trdi, da v malih okončinah fantov kipi testosteron, mi pa od njih pričakujemo, da bodo sedeli pri miru, dvigovali roke in legli k počitku. Pošiljamo jim sporočilo, pravi avtor, da je »biti fant pomanjkljivost« (navedeno v Zachary 1997).

Po mnenju Christine Hoff Sommers je »zgrešeni feminizem« tisti, ki širi ta žaljivi govor o fantih. Sommers trdi, da je »hladno ozračje v razredu« usmerjeno proti fantom, ne dekletom. Šole so za fante »negostoljubno«, sovražno okolje, v katerem so njihova naravna nagnjenja k ravsanju, tekmovanju, agresivnosti

in razposajeni nasilnosti pojmovana kot izvor potencialnih družbenih problemov (Hoff Sommers 2000).

Feministke v svojih »zgrešenih«¹ pojmovanjih ne upoštevajo naravnih bioloških razlik med fanti in dekleti ter v svojem strahu in sovraštvu do vsega moškega ponižujejo ves moški spol. Sommers citira vrstico iz govora Glorie Steinem, da »moramo fante vzgajati kot dekleta«² (v svojem kratkem, ponavljajočem se besedilu knjige to vrstico dejansko citira trikrat). Pri tem žaljivo izpostavlja Williama Pollacka, avtorja knjige *Real Boys*, in druge avtorje (vključno z mano), ki si prizadevamo, da bi, kot zapiše, »rešili moške«³ – mi pa bi radi rešili fante pred nevarnimi miti o moškosti. Trdi, da so fantje preprosto drugačni od deklet in da prizadevanja, da bi spremenili preizkušene in koristne definicije moškosti, niso skladna z naravnim načrtom. Kategorične razlike so po njenem »naravne in zdrave, zato jih je najbolje pustiti pri miru«⁴ (prav tam, 75).

Po drugi strani je Sommers najbolj negativno nastrojena proti Carol Gilligan, ki je v svojem raziskovanju razvoja deklet ugotovila, da človeka pri etičnem odločanju ne vodi en sam, univerzalen glas morale; raziskovala je načine, kako dekleta izgubijo svoj glas, ko se približajo adolescenci. Pravzaprav je Sommers tako polna napačno usmerjenega besa do Carol Gilligan, da se človek že vpraša, kakšni so motivi za njeno obtoževanje omenjene avtorice, da je njeno raziskovanje neetično, dvolično, intelektualno zlagano, da prikriva resnico in zavaja.

(Vse to pa zato, ker Gilligan ni hotela pokazati svojih izvirnih terenskih zapiskov in transkripcij intervjujev nekemu diplomskemu študentu, ki ji ni povedal, da dela za Christine Hoff Sommers.)

Toda Sommers napada Gilligan natanko zato, ker (zaradi napačnega branja njenega dela) meni, da Gilligan predpostavlja

kategorično razliko med fanti in dekleti, kar zadeva glas morale. Z namenom ovreči te trditve, kot jih sama razume, zdaj Sommers navaja dokaze, da so razlike med fanti in dekleti kar najmanjše. Tudi ko govori o agresivnosti fantov, njihova prirojena naravna testosterska spolna razlika zdaj skrivnostno izgine. »[T]ežave v šoli imajo zelo malo opraviti z mizoginijo, patriarhijo ali spolno diskriminacijo,« piše Sommers. Opraviti imajo z dejstvom, da so »otroci nagnjeni k ustrahovanju in grobosti do drugih otrok« (prav tam, 65, poudarek avtorja).

Kaj je torej res? Sommers najprej napada terapevte, ker ne znajo prepoznati prirojene naravne razlike med spoloma, nato pa neusmiljeno kritizira Gilligan zaradi upoštevanja teh razlik, medtem ko sama trdi, da jih ni.

ZGREŠENI ANTIFEMINIZEM KOT NAPAČNA DIAGNOZA

Kot danes ve vsakdo, ki ima otroke v šoli, se nekaj od vsega tega zdi resnično: nekateri fantje so prestrašeni, potrti, raztreseni, molčeči in zadržani, medtem ko dekleta v razredu stopajo svetli in priložnosti polni prihodnosti naproti, izvajajo znanstvene eksperimente, igrajo nogomet in nastopajo v javnosti. Kaj je torej narobe s sliko Christine Hoff Sommers?

Poleg notranjih protislovij njene slike Sommers in tisti, ki trdijo, da so fantje žrtve, delajo nekaj ključnih napak. Prvič, čeprav so obsedeni s številkami, se njihove številke redko izidejo. Sommers, Gurian in drugi na primer nikoli ne upoštevajo številke nič – denimo pri denarju za nove šolske programe, prostore, sanacijske programe, interventne strategije ter usposabljanje učiteljev in učiteljic; pri denarju, s katerim bi lahko preprečili zmanjševanje

sredstev za šolske športne programe in popoldanske zunajšolske dejavnosti; pri denarju, ki bi učiteljem in učiteljicam ter vodstvom šol lahko omogočil, da bi naredili kaj več kot to, da problematične učence in učenke »prestavijo« v poseben razred. Veliko večji deleži teh šolskih proračunov gredo v programe za fante (za posebne potrebe, šolske športne dejavnosti) kot za dekleta. Toliko o feminizaciji. Poleg tega te avtorice in avtorji ne omenjajo določenih paketov zdravstvenega zavarovanja, ki tako rekoč zahtevajo, da šolski psihologi diagnosticirajo problematično vedenje kot ozdravljivo zdravstveno težavo, s čimer omogočajo nadomestitev dragih, »nepotrebnih« terapij z zdravili.

Kaj pa število učencev in učenk ter ocene preizkusov znanja? Prvič, na fakultete se vpiše več ljudi kot kdaj koli prej. Leta 1960 je šlo neposredno na fakulteto 54 odstotkov fantov in 38 odstotkov deklet; danes sta ti številki 64 odstotkov fantov fantih in 70 odstotkov deklet. In medtem ko se nekateri predstojniki fakultet razburjajo, da bodo prisiljeni znižati standarde, zato da bi povečali vpis moških (kar je dejansko ravno nasprotno od tistega, kar jih je skrbelo pred približno 25 leti, ko so vpeljali skupno izobraževanje za ženske in moške), se zdi, da nikogar kaj dosti ne vznemirjajo spolne neenakosti v nasprotni smeri. Med najboljšimi ameriškimi fakultetami in univerzami se lahko le Stanford pohvali z ravnovesjem med spoloma, 50–50. Na Amherst se vpiše 56 odstotkov moških, na Princeton in Chicago 54 odstotkov, na Duke in Berkeley 52 odstotkov in na Yale 51 odstotkov. (Na Harvardu so vse do leta 2006 prevladovali moški.) Te številke pa niso niti približno blizu tistim, ki odražajo veliko neravnovesje med spoloma in so značilne za univerzo Caltech (65 odstotkov moških in 35 odstotkov žensk) ali MIT (62 odstotkov moških in 38 odstotkov žensk). Prav tako ni videti, da bi koga motilo neravnovesje med spoloma v poklicu medicinske sestre, v socialnem delu ali šolstvu. Se tu kdo vpraša: »Kaj pa dekleta?« Bi morali znižati standarde, da bi zagotovili ravnovesje med spoloma?

Dejansko je spolna razlika, kakor nam jo predstavljajo, pogosto »zavajajoča razlika«, kakor to imenuje sociologinja Cynthia Fuchs Epstein; to je razlika, za katero se zdi, da je spolna, dejansko pa gre za nekaj drugega – v tem primeru za razredno ali rasno razliko. Poklicne priložnosti deklet so daleč bolj omejene kot priložnosti fantov. Dekleta imajo več priložnosti v storitvenem sektorju in le zelo malo v proizvodnji ali gradbeništvu. Univerzitetno izobražena ženska zasluži približno toliko kot moški s srednješolsko izobrazbo, 35.000 dolarjev v primerjavi z 31.000 dolarji. Pri primanjkovanju moških študentov pa gre dejansko za primanjkovanje *nebelih* moških. Dejansko je spolna vrzel med belimi moškimi in belimi ženskami na fakulteti precej majhna, 51 odstotkov žensk nasproti 49 odstotkom moških. Toda med temnopoltimi univerzitetnimi študenti je le 37 odstotkov moških in 63 odstotkov žensk, med latinskoameriškimi študenti in študentkami pa je 45 odstotkov moških in 55 odstotkov žensk.

Kulturni kritiki, ki bi radi rešili fante, navadno ne opazijo rasnih in razrednih razlik med fanti. Te razlike se jim zdijo naključne, ker so v njihovih očeh vsi fantje enaki, in ta »enakost« pomeni, da so vsi agresivni, tekmovalni in divji mali vražički. In to je najbrž največja težava in protislovje v delu tistih, ki bi radi rešili fante. Trdijo, da so fantje fantje zaradi testosterona in da mora družba, ki posveča pozornost fantom, pripoznati testosteron, namesto da fantom onemogočamo, da so fantje. Osebnost se mi te besede – »fantje bodo vedno fantje«, ki so kot po naključju zadnje štiri besede v knjigi Christine Hoff Sommers – zdijo štiri najbolj zamorjene besede v današnjih odločevalskih krogih, ker pričajo o vdanosti v usodo in o tem, da smo nad fanti obupali. Če bodo fantje vedno fantje, potem pač glede tega ne moremo ukreniti ničesar.

»Moškost je agresivna, nestabilna, vzkipljiva,« piše Camille Paglia – ki jo odobravajoče citira Sommers – v eni najbolj žaljivih

definicij, kar jih poznamo. Ali sta nam prirojeni le agresivnost in tekmovalnost? Ali nam niso prirojeni tudi sočutje, skrbnost in ljubezen? Nasprotno pa terapevti (Pollack, Kindlon in Thompson) vedo, da je tisto, kar je v ozadju (domnevnih ali resničnih) težav fantov, zastarela ideologija moškosti, ki se ji fantje brezupno prizadevajo ustrezati in ki jim jo brezobzirno in nasilno vsiljujejo drugi fantje.

Na primer, vzrok za izkazano zaostajanje fantov v branju in znanju jezikov za dekleti niso feministična prizadevanja, da bi izboljšali življenje deklet, in tudi ne testosteron, ki bi jim preprečeval pomnjenje francoske sintakse. Vzrok je v ideologiji moškosti.

Pomislimo na vzporednico z dekleti. Na več mestih pretresljivo delo Carol Gilligan o najstnicah opisuje, kako ta odločna, samozavestna in ponosna mlada dekleta »izgubijo svoj glas«, ko pridejo v adolescenco. Hkrati Pollack opaža, da fantje postanejo *bolj* samozavestni, celo preko lastnih zmožnosti. Lahko bi celo rekli, da fantje *najdejo* svoj glas, toda to je lažni glas junačenja, nenehnega postavljanja, neumnih tveganj in brezglavega nasilja. Fantovski kodeks vedenja jih uči, da morajo imeti prevlado, zato se tako začnejo tudi vesti. »Kljub plahosti v srcu,« kakor je nekoč zapisal William Butler Yeats, »se moško šopirijo.«

Kaj je vzrok vsega tega postavljanja in poziranja? To ni testosteron, temveč privilegiji. V adolescenci tako fantje kot dekleta dobijo svoj prvi resnični odmerek spolne neenakosti: dekleta svoje ambicije zatrejo, fantje jih napihnejo.

To kaže tudi nedavna raziskava o spolni vrzeli v učnih dosežkih.

Dekleta bolj verjetno podcenjujejo svoje zmožnosti, zlasti na bolj tradicionalno »moških« izobraževalnih področjih, kot sta matematika in naravoslovje. Na te smeri se vpišejo le najbolj

sposobna in samozavestna dekleta. Zato jih je malo, njihove ocene pa so visoke. Na drugi strani pa fantje s praznim junačenjem (in številni pod hudim pritiskom družine) bolj verjetno *precenjujejo* svoje zmožnosti in ostajajo tudi v tistih programih, za katere so manj sposobni in kjer so njihove možnosti za uspeh manjše.

Ta razlika – in ne neka domnevna diskriminacija fantov – je razlog, da se zdaj povprečne ocene deklet pri preizkusih znanja iz matematike in naravoslovja približujejo ocenam fantov. Preveč fantov, ki precenjujejo svoje sposobnosti, predolgo ostaja v zahtevnih programih matematike in naravoslovja; zato se povprečna ocena fantov nasploh zniža. Nasprotno pa maloštevilna dekleta, ki so dovolj sposobna in samozavestna, da lahko »vdrejo« v moško domeno, obrnejo povprečno oceno deklet navzgor.

Vzporedni proces je na delu v humanistiki in družboslovju. Povprečne ocene deklet na preizkusih znanja iz angleščine in tujih jezikov presegajo ocene fantov, vendar ne zaradi nekakšne »obratne diskriminacije«, temveč zato, ker fantje trčijo ob norme moškosti. Fantje imajo angleščino za »ženski« predmet. Pionirske raziskave v Avstraliji, ki jih je izvedel Wayne Martino, kažejo, da fantov angleščina ne zanima zato, ker lahko veliko pove o njihovi (ponarejeni) moški pozi (Martino 1997; 1999).¹⁵

»Branje je za slabiče, sedenje in gledanje v besede je pomilovanja vredno,« je komentiral neki fant. »Večina fantov, ki jim je všeč angleščina, so pedri.« Tradicionalni program humanističnih ved imajo za požensčenje ali, kot je sarkastično pripomnila Catharine

15 • Nasploh resne akademske raziskave prinašajo presenetljive empirične protiidarce fatalističnemu modrovanju tistih, ki se razburjajo nad domnevnim zanemarjanjem fantov (gl. na primer Yates 1997; 2000; Mills (1998); Mills in Lingard (1997). Izvrsten povzetek lahko najdete v Lingard, Martino in Mills (2009).

Stimpson: »Pravi moški ne govorijo francosko« (navedeno v Lewin 1998).

Fantje angleščino in tuje jezike pogosto sovražijo iz enakih razlogov, zaradi katerih jih imajo dekleta rada. Pri angleščini, kot pravijo, ni strogih in hitrih pravil, temveč lahko izraziš svoje mnenje o neki temi in mnenje vsakogar je enako cenjeno. »Odgovor je lahko več stvari, pravzaprav nikoli ni napačen,« je opazil neki fant. »To ni kot matematika in naravoslovje, kjer ima vsaka stvar le en pravilen odgovor.« Neki drugi fant je povedal, da se mu angleščina zdi težka, ker ni nobenih trdnih pravil za branje besedil. »Angleščina ni kakor matematika, kjer imaš pravila glede tega, kako ravnati, in kjer imaš pravilne in napačne odgovore. Pri angleščini moraš napisati tisto, kar čutiš, in to mi ni všeč.«

Primerjajmo to s komentarji deklet v isti raziskavi: »Študij angleščine me zanima, ker imaš pri angleščini za razliko od predmetov, kot sta matematika in znanost, več svobode in tvoje mnenje ni nujno napačno. Tam ni povsem napačnih ali pravih odgovorov, poveš lahko tisto, kar misliš, da je prav, ne da bi tvoj odgovor zavrnilo kot napačen.«

Fantov ne »feminizira« šolska izkušnja, temveč ideologija tradicionalne moškosti, ki fantov ne spodbuja k uspehu. »Delo, ki ga tu opravljate, je žensko delo,« je neki fant povedal britanskemu raziskovalcu. »To ni pravo delo.«

Ideologije moškosti se neusmiljeno utrjujejo na igriščih in v šolskih razredih po vsej državi. Tisti fantje, ki imajo radi šolo ali ki ne marajo športa, ki se »drugače« oblačijo ali vedejo, so pogosto tarče nepretргanih ploh žaljivk, nadlegovanja in pretepanja. Šola lahko zanje postane neprekinjeno mučenje. Dijaki srednje šole Columbine so opisali, kako določeni dijaki, ki so v šoli dobri zlasti v športu in manj v umskih dejavnostih, vsak

dan pretepejo Erica Harrisa.* Tu ne gre za igrivo, razposajeno ravnanje: to je nadlegovanje, ki je kaznivo po zakonu. In če je moškost tako »naravna« in prirojena, zakaj jo moramo vsiljevati z nenehno prisilo?

S prizadevanji za izboljšanje šolskega življenja fantov moramo ustrezno spremeniti kulturno – ne naravno – enačenje moškosti s protiintelektualizmom ali pa bodo naša prizadevanja spodletela.

To pa nas pripelje do končnega in najbolj povednega problema, kar zadeva to knjigo. To je dejstvo, da vztraja pri umetnemu nasprotju med dekletimi in fanti, ko zmotno trdi, da so šolske reforme, katerih cilj je bil omogočiti dekletom boljši uspeh, dejansko zavrle šolski razvoj fantov. Vendar te reforme – nove pobude, razporeditve razreda, usposabljanje učiteljev, povečana pozornost glede individualnih učnih procesov in učnih slogov – dejansko omogočajo, da večje število fantov pride do boljše izobrazbe. Kot poudarjata Susan McGee Bailey in Patricia Campbell, »spolni stereotipi, zlasti tisti, ki zadevajo izobraževanje, prizadenejo tako dekleta kot fante«. Prevpraševanje teh stereotipov, zmanjševanje strpnosti do nasilja in ustrahovanja v šoli ter povečanje pozornosti do nasilja v družini dejansko omogoča tako dekletom kot fantom, da se v šoli počutijo bolj varne.

Ker Sommers izjavo Glorie Steinem, ki jo navede kar trikrat, izvzame iz konteksta, bi bilo morda zanimivo skleniti s tem, kar je Steinem v resnici rekla:

Svoje hčere smo začeli vzgajati kot sinove – tako da so zdaj ženske celi ljudje. Manj pa nas ima pogum, da bi svoje sinove vzgajali bolj kot vzgajamo hčere. Toda dokler moški ne

* Eric Harris je eden od storilcev strelskega pohoda na srednji šoli Columbine v Koloradu leta 1999 (op. ur.).

bodo vzgajali otrok tako pogosto kot ženske – in dokler jih ne bomo vzgajali za vzgojo otrok, ne glede na to, ali bodo postali očetje ali ne –, bodo v sebi veliko težje razvili tiste človeške lastnosti, ki jih napačno poimenujemo »ženske«.

Težko bi rekli, da je to klic k androginiji – nasprotno, Steinem poskuša razspoliti lastnosti, ne ljudi, s čimer nas spomni na izjemno pomembno vez med starši in otroki, na osrednji pomen skrbnega in negujočega starševstva kot izpolnjevanja naših etičnih odgovornosti. Pokaže nam, da je najpomembnejši uspeh feminizma ta, da zdaj vzgajamo dekleta v kompetentne, samozavestne in neupogljive ljudi. Ko bi le tudi naši fantje lahko razvili te lastnosti!

- Kleinfeld, Judith. 1999. »Student Performance: Males versus Females«. *The Public Interest*, Winter.
- Knickerbocker, Brad. 1999. »Young and Male in America: It's Hard Being a Boy«. *Christian Science Monitor*, 29. april 1999.
- Lewin, Tamar. 1998. »American Colleges Begin to Ask, Where Have All the Men Gone?«. *New York Times*, 6. december 1998.
- Lingard, Bob, Wayne Martino in Martin Mills. 2009. *Boys and Schooling: Beyond Structural Reform*. London: Palgrave.
- Martino, Wayne. 1997. »Gendered Learning Practices: Exploring the Costs of Hegemonic Masculinity for Girls and Boys in Schools«. V *Gender Equity: A Framework for Australian Schools*. Canberra: ACT Department of Employment, Education, and Training.
- . 1999. »'Cool Boys', 'Party Animals', 'Squids', and 'Poofers': Interrogating the Dynamics and Politics of Adolescent Masculinities in School«. *British Journal of Sociology of Education* 20 (2).
- Mills, Martin. 1998. »Disrupting the 'What about the Boys?' Discourse: Stories from Australia«. V *Men's Studies Conference*. Stony Brook, NY.
- Mills, Martin, in Bob Lingard. 1997. »Masculinity Politics, Myths, and Boys' Schooling: A Review Essay«. *British Journal of Educational Studies* 45 (3).
- Sommers, Christina Hoff. 2000. *The War against Boys*. New York: Simon and Schuster.
- Tyre, Peg. 2008. *The Trouble with Boys*. New York: Crown.
- Yates, Lyn. 1997. »Gender Equity and the Boys Debate: What Sort of Challenge Is It?«. *British Journal of Sociology of Education* 18 (3).

———. 2000. »The 'What about the Boys?' Debate as a Public Policy Issue«. V *Masculinities and Schools*, uredila N. Lesko. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Zachary, G. Pascal. 1997. »Boys Used to Be Boys, But Do Some Now See Boyhood as a Malady?« *Wall Street Journal*, 2. maj 1997.

KAJ PA ZDAJ?

1. Iz prebranega besedila izluščite 4–6 ključnih točk in jih opišite s svojimi besedami.
2. Razložite temeljno napako pri enačenju zahtevanja pravic deklet z vojno proti fantom.
3. Na ozadju različnih podatkih o razlikah v izobraževalnih dosežkih fantov in deklet si *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* iz leta 2011 zastavlja naslednja vprašanja:

Ali imajo pri večjem deležu deklet v zahtevnejših srednješolskih programih ključno vlogo kulturno pogojena prepričanja? Ali možnost zaposlovanja? Ali je izobraževanje učenk in dijakinj kakovostnejše? Kakšna je vloga kulturnih in vzgojnih vzorcev – ali razlikujejo med fanti in dekleti tako, da vzgojno-izobraževalni sistem fantom zagotavlja manj možnosti za pridobitev kakovostnega znanja in izobrazbe? (*Bela knjiga 2011*, 38¹⁶)

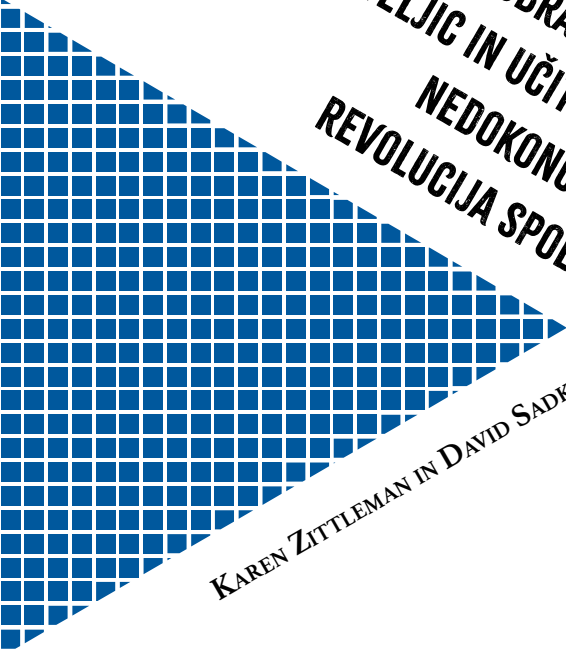
Na ozadju analize, ki jo v svojem prispevku ponuja Michael Kimmel, poskušajte odgovoriti na vprašanja, ki jih postavlja *Bela knjiga*. Ob tem razmislite, na kakšen način – če sploh – je v *Beli knjigi* iz leta 2011 prisoten diskurz o vojni proti fantom.

16 • Uredila Krek, Janez in Metljak, Mira. 2011. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS*. Ljubljana: MIZŠ.

4. ... in še malo branja:

- a) Vendramin, Valerija. 2014. V zameno za feminizem. *Časopis za kritiko znanosti* 42 (256): 42–50.
- b) Mencin, Metka, in Tašner, Veronika. 2009. Spolne neenakosti v izobraževanju. V *Brez spopada*, ur. Veronika Tašner, 103–116. Ljubljana: PEF.

UČBENIKI ZA IZOBRAŽEVANJE
UČITELJIC IN UČITELJEV:
NEDOKONČANA
REVOLUCIJA SPOLA*

KAREN ZITTELMAN IN DAVID SADKER

- Zittleman, Karen, in David Sadker (n.d.). *Teacher Education Textbooks: The Unfinished Gender Revolution*. Pridobljeno 31.12.2023 s <https://www.sadker.org/textbooks.html>

© Karen Zittleman in David Sadker.

Prevod je objavljen z dovoljenjem avtorice in avtorja, ki si pridržujeta vse pravice. Prevod je namenjen izključno za izobraževalne in znanstvene namene, brez komercialne uporabe. Vsaka uporaba dela, ki presega dovoljeno uporabo, zahteva dodatno dovoljenje avtorjev in založnika izvirnega dela (op. ur.).

Ta članek je bil v nekoliko spremenjeni obliki objavljen v reviji *Educational Leadership*, december 2002/januar 2003 (op. a.).

Izvirno Zittleman, Karen, in David Sadker (2002). The Unfinished Gender Revolution. *Educational Leadership Magazine*, (60) 4: 59–63. © 2002 by ASCD. Prevedeno in objavljeno z dovoljenjem, več o ASCD na www.ascd.org (op. ur.).

Dekletom je usojeno, da zaostajajo za fanti v matematiki in naravoslovju zaradi ženske strukture njihovih možganov.

Fantje so uspešni ob didaktičnem usmerjanju, strogi disciplini in veliki tekmovalnosti.

Fantje in dekleta se najbolje učijo v ločenih razredih in šolah.

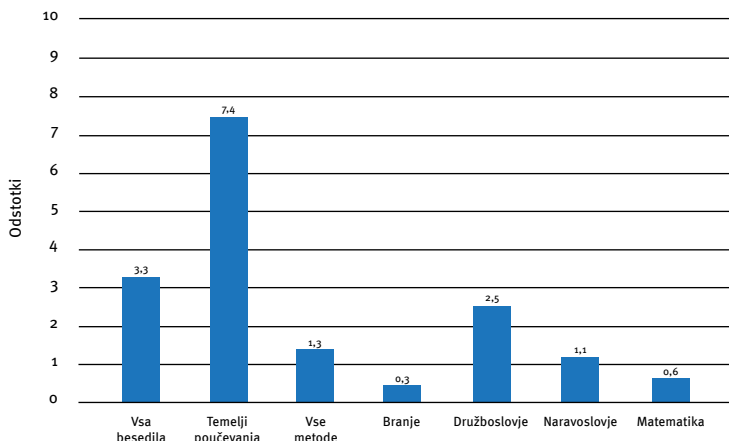
Nasvetov, kako najbolje poučevati dekleta in fante, ne primanjkuje. Povsod jih je polno, razen če jih morda iščete v učbenikih za izobraževanje učiteljic in učiteljev. Ob branju teh besedil boste redko, če sploh, izvedeli, da se fantje spoprijemajo s posebnimi težavami pri branju ali da se dekleta srečujejo s podobnimi težavami pri fiziki in tehnologiji. Toda če boste pogledali kakšno televizijsko pogovorno oddajo, preleteli strani nekaterih knjižnih uspešnic ali prelistali lokalno revijo, boste našli neskončen seznam zamisli o poučevanju, povezanem s spolom. Dejansko predlogi za poučevanje, s katerimi se začneta ta članek, prihajajo iz knjižnih uspešnic in poljudnih člankov; to je problematičen seznam zamisli, v katerih kar mrgoli splošno znanih modrosti. Sklicujejo se na vse mogoče, od raziskav možganov do divjanja najstniških hormonov, in pedagoge oz. pedagoginje zasipavajo s priporočili, kako najbolje poučevati fante in dekleta. Busheva* vlada je odobrila več milijonov dolarjev za ustanavljanje šol in razredov, ločenih po spolu, četudi hkrati zmanjšuje sredstva raziskovalnih skladov, potrebna za to, da ugotovimo, katere strategije res delujejo. Je pobuda za šolo, ločeno po spolu, pametna

* Gre za čas prvega mandata predsednika Georgea W. Busha med letoma 2000 in 2004. Leta 2001 je bil v ameriškem senatu sprejet zakon *No Child Left Behind*, ena od večjih reform v ameriškem izobraževanju v 21. stoletju. Del zakonodaje je posameznim državam omogočil več prožnosti glede oblikovanja spolno homogenih razredov, prav tako pa je za oblikovanje spolno homogenih razredov predvidel tudi finančna sredstva (op. ur.).

izobraževalna politika ali zgolj politično motivirano prizadevanje, da bi proces napredovanja k enakosti spolov zavrteli nazaj? Zdaj, ko praznujemo trideseto obletnico IX. poglavja novele *Zakona o šolstvu ZDA* iz leta 1972*, je čas, da bolj kritično pogledamo na spol, šole ter usposobljenost učiteljev in učiteljic. Kako torej lahko najbolje poučujemo dekleta in fante?

Avtorja pričujočega prispevka sva pred nedavnim izvedla vsebinsko analizo triindvajsetih vodilnih besedil za izobraževanje učiteljic in učiteljev, da bi ugotovila, kaj pravijo o spolu in izobraževanju. Vsa besedila so bila objavljena v letih od 1998 do 2001 in vključujejo pet področij: uvod v izobraževanje oz. temelje izobraževanja ter besedila o metodiki poučevanja branja, družboslovja, naravoslovja in matematike. Z analizo besedil vrstico za vrstico (zanesljivost soprosojevalcev je bila 90-odstotna ali višja) sva ocenila stopnjo vključenosti in način obravnave vprašanj spola v njih, od izkušenj in prispevkov žensk (ali celo že samo omembe ženskega imena) do raziskovanja strategij za odpravo stereotipiziranja spolnih vlog. Kaj sva ugotovila? Kljub desetletjem raziskovalnega dokumentiranja spolne pristranskosti v izobraževanju in ustvarjanja virov za spoprijemanje s pristranskostjo teh triindvajset besedil za izobraževanje učiteljic in učiteljev spolu namenja samo okoli tri odstotke svojega prostora. Nekatera besedila pa problema spola sploh ne zaznavajo.

* Zakonik ZDA je razdeljen na poglavja (*Titles*), ki obravnavajo specifična področja. Poglavje IX prepoveduje diskriminacijo na podlagi spola (op. ur.).

TEMELJI IZOBRAŽEVANJA, IX. POGAVLJE NOVELE ZAKONA ZDA O ŠOLSTVU IN »BACKLASH«

Pred dvajsetimi leti so besedila za izobraževanje učiteljev prispelkom in izkušnjam žensk namenjala manj kot odstotek svoje vsebine, razprave o IX. poglavju novele Zakona ZDA o šolstvu in spolu pa so bile redke (Sadker in Sadker 1980). V sedmih analiziranih besedilih za uvod v izobraževanje oz. o temeljih izobraževanja vprašanja spola predstavljajo 7,4 odstotka vsebine, kar je opazno izboljšanje. Žal pa številna aktualna besedila ponujajo malo informacij o spolu v izobraževanju, obenem pa so te fragmentirane in celo netočne.

Besedila za uvod v izobraževanje kronološko naštevajo ključne dogodke in osebnosti v izobraževanju. Besedilo *Becoming a Teacher* [Kako postati učitelj] (2001) npr. vključuje poglavje z

naslovom »Ideas and Events that Shaped Education in the United States« [Zamisli in dogodki, ki so oblikovali izobraževanje v Združenih državah Amerike]. Čeprav to poglavje omenja priznane strokovnjakinje za izobraževanje, Emmo Willard, Margarethe Schurz, Elizabeth Palmer Peabody, Susan Blow, Ello Flag Young, Catherine Goggin, Margaret Haley in Jane Addams, uspe njihovo delo predstaviti v zgolj treh stavkih. Taka površna obravnava je v popolnem nasprotju s preostankom poglavja, kjer so na 26 straneh podrobno opisani prispevki moških strokovnjakov na področju izobraževanja.

V teh uvodnih besedilih so refleksije o razsežnostih spola v izobraževanju pogosto zapisane v posebnih okvirčkih. Na primer, knjiga *Knjiga Introduction to the Foundations of American Education* [Uvod v temelje ameriškega izobraževanja] (1999, 88) vključuje okvirček »Poklicna dilema«, z »Kaj narediti, če je pri matematiki samo nekaj deklet?« S tem želijo bralke in bralce spodbuditi k temu, da bi se soočili z lastnimi predpostavkami glede sposobnosti fantov in deklet pri matematiki in naravoslovju. V besedilu *Teaching in America* [Poučevanje v Ameriki] (2000, 381) je v takem posebnem okvirčku izpostavljen »Načrt Emme Hart Willard za izobraževanje žensk« in omenjena njena pionirska vizija o ustanovitvi izobraževalne institucije za ženske Troy School. Ti vstavki prinašajo dragocene informacije, vendar za določeno ceno, saj so vprašanja spola v njih ločena od glavnega besedila. Ta ločenost nas pretanjeno uči, da te teme spadajo izven glavnih tematik in so manj pomembne.

Triindvajsetega junija 2002 smo praznovali tridesetletnico IX. poglavja novele *Zakona ZDA o šolstvu*, ki prepoveduje spolno diskriminacijo v javnih šolah in tistih zasebnih šolah, ki prejema državna sredstva. Pred vpisom tega poglavja v zakon je bil pouk v srednjih šolah navadno ločen po spolu: dekleta so se odločala za predmet gospodinjstvo, fantje za predmet trgovina;

medtem ko so fante spodbujali k izbiri predmetov matematika in naravoslovje, dekletom izbire teh predmetov niso priporočali ali pa so jim jih celo preprečevali. Samo en odstotek srednješolk se je v šoli ukvarjalo s športom. Če je kakšno dekle zanosilo, so jo iz šole izključili (NCWGE 2002). To ni bila lepa slika. Danes se je vpis deklet v naravoslovne in matematične smeri izjemno povečal, spolna vrzel pri vpisu na fakultete pa se je obrnila. Na šolskih športnih igriščih je več kot 40 odstotkov športnic (prav tam). V najini raziskavi je vseh sedem besedil o temeljih poučevanja omenjalo IX. poglavje, kar je pomembna sprememba v primerjavi s stanjem pred dvajsetimi leti, ko je bilo to poglavje zakona o šolstvu omenjeno le v enem od štirih besedil o temeljih izobraževanja (Sadker in Sadker 1980).

Čeprav danes besedila o izobraževanju učiteljev opisujejo IX. poglavje, se jim ga ne posreči zajeti v celoti. Govorijo o športu, vendar ne omenijo, da zakon določa tudi novačenje novih športnikov in športnic, vpisne pogoje in članarino, izobraževalne programe in dejavnosti, nabor učnih programov in pogoje izbire, svetovanje, finančno pomoč, pomoč pri zaposlovanju, prostore, opremo in stanovanje, zdravstvene prispevke in zavarovanje, zakonski in starševski status, šolnine in spolno nadlegovanje. Spolno nadelgovanje, ki ga IX. poglavje zakona prepoveduje, je še naprej zelo razširjeno v šolah, kjer štirje od petih dijakov in dijakinj, tako deklet kot fantov, poročajo o tem, da so nadlegovani oz. nadlegovane (AAUW 2001). Samo dve besedili, *Teachers, Schools, and Society* [Učiteljstvo, šole in družba] (2000) in *Foundations of Education* [Temelji izobraževanja] (2000), razumeta, da IX. poglavje tega zakona ne govori le o športu. Številne izmed teh knjig ne vključujejo razprave o tem, kako drago nas stane spolna vrzel, zaradi katere dekleta usmerjamo v slabo plačane poklice, kot je kozmetologija, medtem ko fante usposabljammo za bolj donosne poklice, kot sta avtomehanika ali tehnologija (U.S. Department of Education 2000).

Ali so poskusi, da bi šolsko polje izravnali tako, da bi ponujalo več možnosti za dekleta, škodljivi za fante? Je izobraževanje »igra z ničelno vsoto«, kjer gre pomoč eni skupini nujno na škodo druge? Argument, ki ga uporablja ta polarizirajoča politična ideologija —, znana kot »backlash« in ki je že vključen v več novejših učbenikov, je, da so za učne težave fantov kriva prizadevanja, da bi zagotovili enake izobraževalne možnosti za dekleta. Knjiga *Becoming a Teacher* [Postajati učitelj_ica] (2001, 279–281) obravnava težave in napredek žensk na treh četrtinah ene strani. Več kot dvakrat toliko prostora je namenjenega razdelku *Backlash* [Protitudarec]. Učbenik citira avtorje in publikacije, ki krivdo za bralne težave fantov zvrčajo na »zgrešena pojmovanja feministk« in pozivajo k ukinitvi IX. poglavja *Zakona o izobraževanju*. To besedilo tudi omalovažuje spolno vrzel pri standardiziranih preizkusih znanja, kot sta testa SAT in GRE.* Številni viri, ki jih vključujejo ti nasprotni argumenti, so bili odločno kritizirani zaradi napak v navajanju dejstev in pomanjkljivega strokovnega recenziranja, a vendar so zdaj predstavljeni v glavnih učbenikih.

Da ne bo pomote: fantje si zaslužijo našo pozornost. Fantje zaostajajo za dekleti pri branju in pisanju, dve tretjini vseh dijakov in dijakinj, ki so deležni dodatne strokovne pomoči, je fantov, več fantov kot deklet opusti šolanje, manj se jih vpiše na fakulteto in v spričevalu imajo nižje ocene v spričevalu (U.S. Department of Education 1999; 2002). Vendar ti nasprotni argumenti, ko trdijo, da gre pomoč enim na račun drugih, med dekleti in fanti ustvarjajo umetno opozicijo. Potreba po spreminjanju spolnih stereotipov je enako pomembna za fanta, ki sanja, da bi postal osnovnošolski učitelj, kot za dekle, ki bi rada postala inženirka.

* SAT je kratica, ki označuje standardizirane teste v Ameriki, ki se praviloma uporabljajo kot eden od kriterijev za vpis v terciarno izobraževanje prve stopnje. GRE je standardiziran preizkus znanja, ki naj bi preverjal različne kognitivne sposobnosti in se pogosto uporablja kot kriterij za vpis v drugo ali višjo stopnjo terciarnega izobraževanja (op. ur.).

V knjigi *Failing at Fairness* [Neuspešni v nepristranskosti] (1995, 2) je spolna pristranskost opisana kot »sintaksa seksizma, ki je tako izmuzljiva, da se večina učiteljic in učiteljev ter dijakinj in dijakov sploh ni zavedala njenega vpliva«. Žal novejši učbeniki o metodiki učiteljic in učiteljev verjetno ne bodo pripravili na izzive bolj in manj očitne spolne pristranskosti. Šestnajst analiziranih besedil o metodiki vprašanju spola posveča le 1,3 odstotka svoje vsebine; eno besedilo, ki se nanaša na matematiko, in dve o branju pa vprašanj spola sploh ne obravnavajo. Glede na to, da so po zakonu o enakih možnostih vseh otrok v izobraževanju, ki ga je sprejela Busheva vlada (*Leave No Child Behind Act*), šole odgovorne za ocene na preizkusih znanja zlasti pri branju in matematiki, nas lahko neupoštevanje spola v teh besedilih še posebej drago stane.

Čeprav pri branju tako pri dekletih kot pri fantih izstopa prav njihov spol, štiri analizirana besedila o poučevanju branja spolu posvečajo samo 0,3 odstotka vsebine, kar je najnižji odstotek med vsemi kategorijami, ki sva jih proučevala v raziskavi. Medtem ko imamo veliko raziskav o spolni pristranskosti v osnovnih berilih in otroški literaturi, v besedilih o metodiki poučevanja branja o njej ne boste našli ničesar. V današnjih osnovnih berilih je dvakrat več moških likov kot ženskih (Witt 1996), med knjigami, ki so prejele ameriško nagrado Caldecott,* pa je več zgodb z glavnim junakom (61 odstotkov) kot junakinjo (39 odstotkov) (Davis in McDaniel 1999). Čeprav se ženski liki pojavljajo v novejših vlogah, na primer

* Nagrada Caldecott oziroma *The Randolph Caldecott Medal* je ena od najbolj prestižnih ameriških nagrad za otroško literaturo in se podeljuje za najboljšo otroško slikanico (op. ur.).

kot zdravnice, pravnice in znanstvenice, stereotipi vztrajajo. Pogosto so ženske pasivne opazovalke, ki opazujejo svoje aktivne brate pri delu in igri, medtem ko se one ukvarjajo z domom (Davis in McDaniel 1999; Witt 1996). Tudi fantje ostajajo v tradicionalnih vlogah, ki najpogosteje niso povezane s skrbstvom in nego ali kakšnim drugim netipično moškim poklicem (Evans in Davies 2000). Niti eno od analiziranih besedil o metodiki poučevanja branja ne ponuja strategije za spoprijemanje s takimi stereotipi.

Že več desetletij moški dosledno zaostajajo za ženskami pri branju in pisanju, to je na področjih, ki jih imamo za »protifantovska« (Gates 1961; U.S. Department of Education 2002). Zakaj so fantje slabi v branju? Kaj lahko učiteljice in učitelji naredijo, da bi odpravili to spolno vrzel? Analizirana besedila ne zastavljajo teh vprašanj, še manj pa nanje odgovarjajo.

Šest družboslovnih besedil temi spola namenja več prostora kot druga besedila s katerega koli drugega področja metodike poučevanja (2,5 odstotka vsebine). Kljub temu resne težave vztrajajo, saj bodočim učiteljicam in učiteljem ponujamo le malo primernih strategij za »odkrivanje« žensk v zgodovini. Na primer, avtorji besedila *Elementary and Middle School Social Studies: An Interdisciplinary Instruction Approach* [Družboslovje v osnovni in srednji šoli: interdisciplinarni pristop k poučevanju] (2001) za učno enoto, ki govori o državljanski vojni, predlagajo deset zamisli za skupinsko delo. Samo ena med njimi vključuje vprašanje žensk in pristranskost v jeziku, pa še ta predlog pokvarijo stereotipi: »V razred povabite igralca v uniformi iz obdobja državljanske vojne, ki se bo z dijaki in dijakinjami pogovarjal o tistem delu državljanske vojne, s katerim je on (poudarek avtorjev) najbolj seznanjen. Bojne enote so pogosto spremljale ženske« (prav tam, 337). Ta odlomek posreduje sporočilo, da obdobje vojne zadeva moške in potrjuje drugorazredno vlogo žensk, ki se kot postranska skrb kaže že ob izbiri igralca.

To obdobje ameriške zgodovine je vključevalo velike družbeno-ekonomske reforme, v katerih so imele ženske pomembno vlogo tako na bojišču kot drugod. Vendar so njihovi glasovi tu utišani, posledično pa bo tako v predstavah fantov kot deklet prispevek žensk k ameriški zgodovini manjši. Takšne enostranske zgodbe lahko pomagajo pojasniti, zakaj znajo srednješolci in srednješolke brez težav navesti imena moških, ki so pomembno vplivali na ameriško zgodovino, hkrati pa imajo težave, ko je treba imenovati vsaj pet pomembnih žensk (Sadker in Sadker 1995, 71).

Leta 1978 je Mary Budd Rowe v delu *Teaching Science as Continuous Inquiry* [Poučevanje naravoslovja kot nenehnega raziskovanja] razglasila, da je že to, da si ženska v znanosti, »poseben hendikep«. Besedilo bralce in bralke seznanja s tem, da dekleta »manj vedo, manj naredijo, manj raziskujejo in so bolj nagnjena k vraževerju kot fantje« (prav tam, 68). Danes se besedila o metodiki poučevanja naravoslovja in matematike izogibajo takim neposrednim in škodljivim stereotipnim izjavam, vendar se vseeno komaj kaj ukvarjajo z vprašanji spola (1,1 odstotka v naravoslovju in 0,6 odstotka pri matematiki). Nobeno izmed besedil o naravoslovju ne omenja znanstvenic. Le eno besedilo o matematiki vključuje eno samo pionirko, katere prispevki so omenjeni zgolj mimogrede: »Omenimo lahko tudi, da je bila prva matematičarka, ki jo poznamo iz antike, Hypatia (ok. 410), ki je napisala komentar k Diofantovemu delu« (Posamentier in Stepelman 1999, 201). To priznanje v enem stavku sledi podrobni analizi dela sedemnajstih matematikov.

V osnovni šoli se tako fantje kot dekleta strinjajo, da imajo matematiko in naravoslovje radi ter da ju razumejo. Toda že pri 12 letih dekleta poročajo o manj pozitivnem odnosu do teh dveh predmetov; zdita se jim težja, kot se zdita fantom (U.S. Department of Education 2000). Fantje na preizkusih znanja, kot so nacionalni preizkusi napredovanja znanja v izobraževanju

NAEP, ter preizkusa SAT in AP,* pri matematiki in naravoslovju še naprej dobivajo višje ocene (U.S. Department of Education 2002). Knjige o poučevanju matematike in naravoslovja dajejo le malo upanja, da bodo izravnale to polje oz. pomagale učiteljicam in učiteljem povečati sodelovanje deklet pri fiziki, inženirstvu in računalništvu.

KAJ LAHKO STORIMO PEDAGOGI IN PEDAGOGINJE

Medtem ko učbeniki za izobraževanje učiteljic in učiteljev ponujajo le malo specifičnih sredstev za spodbujanje spolne enakopravnosti, lahko učitelji in učiteljice ter njihovi izobraževalci vseeno kaj ukrenejo, da bi zagotovili enakopravnejše in učinkovitejše učenje. Če na primer dijake in dijakinje naučimo prepoznavati pogoste oblike spolne pristranskosti v učnem načrtu, nam to lahko povrne bogate učne dividende. V nadaljevanju predstavlja okvir za presojo pristranskosti učnega načrta. Ker te oblike pristranskosti najdemo v vseh besedilih, od slikanic pa vse do akademskih besedil, in ker ne veljajo le za spol, temveč za številne družbene skupine, lahko obvladovanje tega okvira koristi učencem in učenkam vseh starosti.

* NAEP oziroma *National Assessment of Educational Progress* je v ZDA standardiziran preizkus znanja, ki se izvaja na federalni ravni, ki omogoča predvsem sledenje trendom na področju dosežkov mladih. AP testi oziroma *Advanced Placement Tests* v ZDA so standardizirani testi na srednješolski ravni, s katerimi se merijo dosežki učenk in učencev, ki so vključeni v zahtevnejše srednješolske programe, ki vključujejo vsebine dodiplomskega študija (op. ur.).

1. Nevidnost: tisto, česar ne vidiš, pusti dolgotrajen vtis. Učbeniki, ki so bili objavljeni pred šestdesetimi leti 20. stoletja, večinoma ne omenjajo afriških Američanov in Američank, latinskih Američanov in Američank in azijskih Američanov in Američank; številni učbeniki danes pa še zmeraj komajda omenijo ženske, ljudi z oviranostjo, geje in lezbijke ter druge.
2. Stereotipiziranje: hitre bližnjice. Morda najpogostejša oblika pristranskosti je stereotip, ki vsem pripadnikom in pripadnicam neke skupine pripisuje tog niz enakih lastnosti ter jim odreka individualne značilnosti in medsebojne razlike. Stereotipi moške označujejo kot aktivne, samozavestne in radovedne, ženske pa kot odvisne od drugih, prilagodljive in ubogljive.
3. Neravnovesje in selektivnost: samo polovica zgodbe. Učni načrt včasih predstavi le eno interpretacijo posameznega vprašanja, dogodkov ali skupine ljudi, drugačne vidike pa izpusti, s čimer zapletena vprašanja poenostavi in popači. Tak primer je izpostavitve dejstva, da imajo ženske volilno pravico, in zamolčanje dejstev o tem, koliko naporov in žrtev je bilo za to potrebnih in koliko fizičnih zlorab so doživele ženske, ki so nam volilno pravico priborile.
4. Nerealnost: skozi rožnata očala. Razvpito dejstvo je, da učbeniki olepšujejo neprijetna dejstva in sporne dogodke. S tem ko razprave o rasni diskriminaciji ali spolnem nadlegovanju odpravijo kot ostanke preteklosti, učence in učenke izpostavijo neresničnim dejstvom.
5. Fragmentiranje in ločevanje: zanimivo postransko dogajanje. Številna današnja besedila vključujejo posebne vstavke ali celo poglavja, ki izpostavljajo določeno tematiko. Primera

take fragmentacije sta: »Kaj pa če ima dve mamicí?« ali »Deset žensk, ki so dosegle pomembne dosežke v znanosti.« Tako ločevanje določene skupine in teme predstavlja kot obrobne in manj pomembne od osrednjega narativa.

6. Jezikovna pristranskost: besede štejejo. Jezik je lahko močno sredstvo pristranskosti, in sicer v očitni ali bolj prikriti obliki. Izključna uporaba izrazov in zaimkov v moškem slovnem spolu, ki segajo od ustanovnih očetov do človeka, podjetnika in generičnega »on«, zanika polno participacijo in priznanje žensk.
7. Kozmetična pristranskost: bleščeče platnice. Kozmetična pristranskost pomeni, da učiteljem in učiteljicam ter učencem in učenkam, ki površno prelistajo strani učbenika, ponudimo »iluzijo enakosti«. Toda pod privlačnimi platnicami, fotografijami ali plakati, ki izpostavljajo vse pripadnike različnih skupin, pristranskost vztraja. Tak primer je učbenik naravoslovja, ki ima bleščečo izvirno stran s fotografijami znanstvenic, hkrati pa znanstvenim prispevkom žensk nameni le nekaj dragocenih vrstic.

Ti koncepti nam lahko pomagajo pri spoprijemanju s pristranskostjo v knjigah, od osnovnošolskih učbenikov do tistih za izobraževanje učiteljev in učiteljic. Tu je le nekaj konkretnih predlogov:

1. Prosite učenke in učence, naj pregledajo šolske učbenike in v vsakem od njih prepoznajo vsako od sedmih oblik pristranskosti. Nato jih prosite, naj predlagajo, kako bi odpravili pristranskost in ustvarili bolj enakopravne učbenike.
2. To dejavnost razširite tako, da učenke in učence prosite, naj te oblike pristranskosti prepoznajo v revijah, televizijskih programih in na internetu.

3. Taka pristranskost lahko vpliva na veliko različnih skupin. Poiščite primere, ki negativno vplivajo na moške ali temnopolte ljudi ali na revne ljudi. Predlagajte načine, kako premagati pristranskost.
4. Prosite jih, naj prepoznajo, kako se teh sedem oblik pristranskosti pojavlja v medsebojnih interakcijah pri pouku. Na primer, učitelji ali učiteljice se vedejo stereotipno, kadar za pomoč pri fizičnih opravilih v razredu prosijo fante, ali pa fragmentarno obravnavajo ženske, ko pri pouku o njih govorijo le v posebnem »mesecu zgodovinarke«.

Te strategije so le eden izmed pristopov za nasprotovanje spolni pristranskosti, ki še vedno prevladuje v besedilih za izobraževanje učiteljic in učiteljev. Dokler založbe ter avtorice in avtorji ne bodo začeli razpravljati o pomembnih vprašanjih spola in o strategijah, ki jih potrebujemo za odpravljanje spolne pristranskosti, bodo morali biti učitelji in učiteljice tisti, ki bodo s svojo ustvarjalnostjo in predanostjo zapolnjevali te manjkajoče strani.

Literatura

- American Association of University Women. 2001. *Hostile Hallways: Bullying, Teasing, and Sexual Harassment in School*. Washington, DC: AAUW.
- Davis, Anita P., in Thomas R. McDaniel. 1999. »You've come a long way, baby--or have you? Research evaluating gender portrayal in recent Caldecott-winning books«. *Reading Teacher* 52: 532–36.
- Evans, Lorraine, in K. Davies. 2000. »No sissy boys here: A content analysis of the representation of masculinity in elementary school reading textbooks«. *Sex Roles* 42: 255–70.
- Gates, Arthur I. 1961. »Sex differences in reading ability«. *Elementary School Journal* 61: 431–34.
- National Coalition for Women and Girls in Education. 2002. *Title IX at 30: Report Card on Gender Equity*. Washington, DC: NCWGE.
- Rowe, Mary Butt. 1978. *Teaching science as continuous inquiry*. New York: McGraw-Hill.
- Sadker, Myra, in David Sadker. 1980. »Sexism in teacher education texts«. *Harvard Educational Review* 50: 36–46.
- . 1995. *Failing at fairness: How America's schools cheat girls*. New York: Touchstone Press.
- United States Department of Education, National Center for Education Statistics. 2000. »Trends in educational equity for girls and women«. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- United States Department of Education. National Center for Education Statistics. 2002. »Digest of education statistics, 2001«. Washington, DC: Office of Educational Research and Improvement.
- U.S. Department of Education, Office for Civil Rights. 1999. »Elementary and secondary school compliance reports«. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Witt, Susan D. 1996. »Traditional or androgynous: An analysis to determine gender role orientation of basal readers«. *Child Study Journal* 26: 303–18.

Dodatek: Vsebinsko analizirani učbeniki za izobraževanje učiteljic in učiteljev

Temelji izobraževanja

Johnson, James A., Victor L. Dupuis, Diann Musial, Gene E. Hall in Donna M. Gollnick. 1999. *Introduction to the Foundations of American Education* (II. izdaja). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

McNergney, Robert F., in Joanne M. Herbert. 2001. *Foundations of Education: The Challenge of Professional Practice* (3. izdaja). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Morrison, George S. 2000. *Teaching in America* (2. izdaja) Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Ornstein, Allan C., in Daniel U. Levine. 2000. *Foundations of Education* (7. izdaja). Boston, MA: Houghton Mifflin Company.

Parkay, Forrest W., in Beverly Hardcastle Stanford. 2001. *Becoming a teacher* (5. izdaja). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Ryan, Kevin, in James C. Cooper. 2000. *Those Who Can, Teach* (9. izdaja). Boston: Houghton Mifflin Company.

Sadker, Myra., in David Sadker. 2000. *Teachers, Schools, and Society* (5. izdaja). New York: McGraw-Hill.

Učbeniki o metodah poučevanja branja

Burns, Paul, Betty Roe in Elinor Ross. 1999. *Teaching Reading in Today's Elementary Schools* (7. izdaja). Boston: Houghton Mifflin Company.

Cunningham, Patricia M., Arthur Moore, James W. Cunningham in David Moore. 2000. *Reading and Writing in Elementary Classrooms: Strategies and Observations* (4. izdaja). New York: Addison Wesley Longman.

Heilman, Arthur W., Timothy R. Blair in William H. Rupley. 1998. *Principles and Practices of Teaching Reading* (9. izdaja). Upper Saddle, NJ: Prentice-Hall.

Reutzell, D. Ray., in Robert Cooter Jr. 2000. *Teaching Children to Read: Putting the Pieces Together* (3. izdaja). Upper Saddle, NJ: Prentice Hall.

Besedila o metodah poučevanja družboslovja

Farris, Pamela J. 2001. *Elementary and Middle School Social Studies: An Interdisciplinary Instruction Approach* (3. izdaja). New York: McGraw-Hill.

Garcia, Jesus, in John Michaelis. 2001. *Social Studies for Children: A Guide to Basic Instruction* (12. izdaja). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Martorella, Peter H. 2001. *Teaching Social Studies in Middle and Secondary Schools* (3. izdaja). Upper Saddle, NJ: Prentice Hall.

McEachron, Gail A. 2001. *Self in the World: Elementary and Middle School Social Studies* (1. izdaja). New York: McGraw-Hill.

Parker, Walter C. 2001. *Social Studies in Elementary Education* (11. izdaja). Upper Saddle, NJ: Merrill-Prentice Hall.

Savage, Tom V., in David G. Armstrong. 2000. *Effective Teaching in Elementary Social Studies* (4. izdaja). Upper Saddle, NJ: Prentice Hall.

Besedila o metodah poučevanja naravoslovja

Abruscato, Joseph. 2000. *Teaching Children Science: A Discovery Approach* (5. izdaja). Boston: Allyn and Bacon.

Carin, Arthur A., in Bass, Joel E. 2001. *Teaching Science as Inquiry* (9. izdaja). Upper Saddle River, New Jersey: Merrill-Prentice Hall.

Martin, Ralph, Sexton, Colleen Sexton in Jack Gerlovich. 2001. *Teaching Science for All Children* (3. izdaja). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Besedila o metodiki poučevanja matematike

Posamentier, Alfred S., in Stepelman, Jay. 1999. *Teaching Secondary Mathematics: Techniques and Enrichment Units* (5. izdaja). Upper Saddle River, NJ: Merrill-Prentice Hall.

Riedesel, C. Alan, in Schwartz, James E. 1999. *Essentials of Elementary Mathematics* (2. izdaja). Boston: Allyn and Bacon.

Van De Walle, John A. 2001. *Elementary and Middle School Mathematics: Teaching Developmentally* (4. izdaja). New York: Addison Wesley Longman.

KAJ PA ZDAJ?

1. Iz prebranega besedila izluščite 4–6 ključnih točk in jih opišite s svojimi besedami.
 2. Preglejte učbenike, skripte, študijsko literaturo, ki jo uporabljate ali ste jo uporabljali med študijem. Kako je v njih tematizirano področje spola?
 3. Na podlagi pregleda gradiv v prejšnji točki poiščite oziroma pripravite tri primere vključevanja tematike spola v vašem polju.
 4. Zdaj pa res samo še čisto malo, res:
- a) Perger, Nina, in Mencin, Metka. 2017. Govor, ki rani, in razmerja moči. *Časopis za kritiko znanosti* 45 (268): 217–229.
 - b) Hrzenjak, Majda. 1999. Več zlih kot lepih: podoba ženske v slovenskih osnovnošolskih berilih. *Delta* 5 (1–2): 133–150.

SKRBNE MOŠKOSTI: TEORETIZACIJA NASTAJAJOČEGA KONCEPTA*

KARLA ELLIOTT

*

.....
Elliott, Karla. 2016. Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept. *Men and Masculinities* 19 (3): 240–259. DOI: 10.1177/1097184X15576203
© Karla Elliott, 2016.

Prevod je objavljen z dovoljenjem avtorice in založnika, ki si pridržujeta vse pravice. Prevod je namenjen izključno za izobraževalne in znanstvene namene, brez komercialne uporabe. Vsaka uporaba dela, ki presega dovoljeno uporabo, zahteva dodatno dovoljenje avtorjev in založnika izvirnega dela (op. ur.).

Pojem skrbne** moškosti je začel prihajati v ospredje v kritičnih študijah moških in moškosti zlasti v evropski literaturi, kjer najdemo opažanja, da moški že začenjajo privzemati oblike skrbnih moškosti (Scambor idr. 2014). S tem se postavljata vprašanji, kaj so skrbne moškosti ter kako bi jih lahko razumeli in konceptualizirali. Namen članka je postaviti teoretski okvir skrbnih moškosti, pri čemer izhajam iz obstoječih pristopov v

* Izvirnik besedila skladno s standardi objav v znanstvenih revijah vključuje tudi povzetek in ključne besede. Zaradi poenotenosti pričujoče publikacije, ju namesto na začetku navajamo na tem mestu (op. ur.): Povzetek: Prostor za teoretizacijo »skrbnih moškosti« se je odprl, ko je ta koncept prihajal vse bolj v žarišče evropskih kritičnih študij moških in moškosti. V članku predstavljam v praksi utemeljen okvir tega koncepta. Predlagam opredelitev, da so skrbne moškosti moške identitete, ki zavračajo prevlado in z njo povezane lastnosti ter sprejemajo vrednote skrbi, kot so pozitivna čustva, soodvisnost in relationalnost. Menim, da so skrbne moškosti ena izmed ključnih oblik prizadevanja moških za enakost spolov in sodelovanja pri njej ter da ponujajo potencial za trajne družbene spremembe za moške in razmerja med spoloma. Pri konstrukciji tega okvira izhajam iz kritičnih študij moških in moškosti ter feministične teorije skrbnosti. Na tem temelju predlagam feministično raziskovanje načinov, kako bi moškosti lahko preoblikovali v identitete skrbnosti, ne prevlade. *Ključne besede: skrbne moškosti, moškosti, kritične študije moških in moškosti, relationalnost, skrbnost, prevlada*

** Sintagmo *caring masculinities* v pričujoči publikaciji prevajamo kot »skrbne moškosti«, pri čemer prepoznavamo omejitve tega prevoda, saj angleški izraz »care« vsebuje več pomenov kot slovenska izraza skrb ali skrbnost. Izraz *care* prevajamo različno glede na kontekst in pomen besedila, ki med drugim lahko obravnava skrb, skrbnost, oskrbo. Podobna zagata se pojavi pri prevajanju sintagme *ethics of care*, ki jo skladno z obstoječo prakso prevajamo kot »etika skrbi«, pri čemer skrb, kakor smo že omenili, obsega različne pomene (op. prev. in ur.).

kritičnih študijah moških in moškostih ter feministični teoriji skrbi. Menim, da sta osrednji lastnosti skrbnih moškosti zavračanje prevlade in vključevanje vrednot skrbnosti, kot so pozitivna čustva, soodvisnost in relationalnost v moške identitete. S tem, ko se opiram na feministično teorijo skrbi, se odzivam na nedavni Berggrenov (2014, 231) poziv, da bi morali v kritične študije moških in moškosti pritegniti več feministične teorije, saj v njih obstaja »feministično teoretski deficit«. Zato ponujam feministični premislek o tem, kako lahko feministična teorija skrbi pomaga osvetliti vprašanja moškosti. V jedru feministične teoretizacije skrbnosti so moralna vprašanja, tu pa predlagam v praksi utemeljen model skrbnih moškosti. Z »v praksi utemeljen« imam v mislih dejanske prakse moških, kar zadeva skrbstveno delo, ki imajo, kot trdim, potencial, da spremenijo moške in spol. Pri tem govorim o *skrbnih moškostih*, ker lahko, kot meni Connell (2005), moškosti in ženskosti bolje razumemo v množini. Poleg tega je moj okvir postavljen v razmerju do manjšine svetovnih družb in kultur, ker delo na skrbnih moškostih večinoma izhaja od tu. Vendar moj namen ni, da bi bil ta okvir poenoten opis značaja »novega moškega«. To je poskus teoretsko konceptualizirati skrbne moškosti in odpreti razpravo o konceptu skrbnosti v življenju moških.

Svojo konceptualizacijo začenjam s feminističnim premislekom o enakosti spolov, ki je, kot trdim, najbolj uporaben temelj za vzpostavitev okvira skrbnih moškosti. Nato orisujem zavzemanje moških za enakost spolov v kritičnih študijah moških in moškosti v petdesetih letih 20. stoletja ter premik k skrbnim moškostim v Evropi danes. Nadaljujem z orisom nekaterih osrednjih prispevkov kritičnih študij moških in moškosti, kot so koncept hegemonne moškosti, osredotočanje na dejanska čustvena življenja moških, cena moškosti in prepreke za sodelovanje moških pri spolni enakosti. Nato se opiram na feministično teorijo skrbi, pri kateri

se postavljajo vprašanja čustev, odvisnosti, soodvisnosti in relationalnosti. Na temelju teh dveh korpusov literature predlagam lastno pojmovanje skrbnih moškosti, to je na praksi temelječ okvir, ki vključuje zavračanje prevlade in vključitev skrbnosti v moške identitete. Na koncu raziskujem skrbne moškosti kot pomembno obliko zavzemanja moških za enakost spolov in potencial za spremembe, ki ga prinaša skrbstveno delo moških.

ENAKOST SPOLOV

Predlagani okvir skrbnih moškosti sloni na feminističnem prepoznanju potencialov enakosti spolov. Feministična filozofinja Eva Feder Kittay (1999, 9) opisuje predpostavke zgodnje problematične konceptualizacije spolne enakosti, po katerih bi enakost pomenila, da bi morale ženske biti bolj podobne moškim. Kittay (1999, 9) piše:

V boju žensk za enakost so številne raziskovalke in raziskovalci predpostavljali, da povečanje možnosti za ženske nedvomno pomeni zahtevati tisto, kar so moški nakopili zase. Toda ta navidezno očitna predpostavka prezre dejstvo, da standarde enakosti postavljajo s svojimi upi, težnjami in vrednotami tistih, ki so že v paritetnem razredu enakih. Tako oni postanejo referenčni razred tega, kar razumemo pod pojmom človek ter katere ugodnosti in bremena si moramo deliti. Veliko tistega, za kar si prizadevamo v imenu enakosti, tako temelji na predpostavki človeštva kot moškega – moškega določenega razreda in določene barve kože.

Poleg kritike te »spolne enakosti«, ki je problematična, ker predpostavlja moške kot referenčni razred, na katerem temelji enakost, Kittay (1999) orisuje še štiri druge vrste feministične

kritike enakosti spolov: kritiko, ki upošteva spolno razliko, kritiko prevlade, kritiko, ki upošteva raznolikost, in kritiko, ki upošteva odvisnost. Pri kritiki, ki upošteva spolno razliko, znani tudi kot »pravična obravnava spolov«, gre za obravnavanje žensk in moških kot različnih, vendar enakovrednih. Pri opredelitvi kritike prevlade Kittay citira MacKinnon (1987) in to kritiko opredeljuje kot osredotočeno na vprašanja podrejenosti in prevlade. Kritika, ki upošteva raznolikost in ki so jo najprej razvile temnopolte ženske, poudarja interseksionalnost in to, da neenakosti med ljudmi ne izhajajo samo iz spola, temveč tudi etničnosti, razreda, seksualnosti, (ne)oviranosti in starosti. Kritika, ki poudarja odvisnost, pa izpostavlja nujnost skrbstvenega dela, ali kakor ga poimenuje Kittay, »soodvisnega dela« in zgodovinske vloge žensk kot oskrbovalk. Vendar ženske nimajo nobene prirojene lastnosti, ki bi kazala na to, da mora biti to prav njihova vloga. Kittay prikazuje, da lahko enakost formuliramo na različne načine, in ne le kot eno samo, jasno začrtano različico tega koncepta.

S tem, ko prikaže to raznolikost, osvetli njen potencial za to, da pojem enakosti odrešimo sedanjih problematičnih razlag, namesto da ga poskušamo odpraviti. Ko raziskuje kritike enakosti kot težnje, temelječe na moških kot osrednji referenčni skupini, izpostavlja naslednje vprašanje:

Radi bi vedeli, ali je to napad na vsa in vsakršna pojmovanja enakosti, na sam koncept enakosti ali na kakšno določeno pojmovanje enakosti? *Vprašanje enakosti* se tako razdrobi na *vprašanja o enakostih*. Enakost za koga? Enakost po kakšnem merilu? Enakost česa? Enaka čemu? Enaka komu? (Kittay 1999, 5, izvorni poudarki).

Medtem ko Kittay trdi, da niso vse razlage ali vsako razumevanje enakosti nujno problematični, Baker idr. (2004) enakost postavljajo kot množico različnih pojmovanj, in ne kot eno samo,

enovito pojmovanje. Enakost ne pomeni nujno odprave razlike, ki jo Kittay (1999, 17) vidi kot »neogibno in celo zaželeno v medčloveških odnosih«. Trdi, da potrebujemo pojmovanje enakosti, ki bi vključevalo »vrednote in vrline skrbnosti« (Kittay 1999, 18). Po njenem pojmovanju morata enakost in skrbnost postati medsebojno združljivi ter možnost preformulacije enakosti v bolj uporaben koncept pa pušča odprto. Tako v tem članku pri sklicevanju na »enakost spolov« priznavam ambivalenco in spornost tega izraza, vendar ga hkrati ne zavračam. Kot bom razpravljala v nadaljevanju, lahko skrbne moškosti vidimo kot zavzemanje za enakost spolov (Hanlon 2012) in poskus, da bi v moške identitete vključili vrednote in prakse medsebojne skrbi in soodvisnosti, ki so tradicionalno, vendar ne nespremenljivo povezane z ženskami.

PRIZADEVANJA MOŠKIH – V PRETEKLOSTI, SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI

Razprava o zavzemanju moških za enakost spolov izhaja iz daljše zgodovine sodelovanja moških v feminističnih bojih in bojih za enakost spolov. Kimmel (1998a) na primer natančno opisuje, kako so moški v 19. stoletju in začetku 20. stoletja v ZDA podpirali feminizem. Connell (2003) orisuje, kako so si v preteklosti moški po vsem svetu prizadevali za enakost spolov z zagovorništvom, zavezništvom, kampanjami in delom z moškimi in fanti. Vendar Whitehead in Barrett (2001) poudarjata, da so kritične študije moških in moškosti kot področje socioloških raziskav nastale šele v petdesetih letih 20. stoletja, zlasti v ZDA. Leta 2001 sta orisala tri teoretične vane kritičnih študij moških in moškosti. Kot pišeta, je prvi val »obravnava problematiko igranja moške vloge in cene, ki jo morajo plačati moški, ko se

poskušajo strogo držati prevladujočih pričakovanj ideologije moškega spola« (Whitehead in Barrett 2001, 15). Drugi val, ki se je začel v začetku osemdesetih let 20. stoletja, se je osredotočal na »moč moških kot osrednji element prevladujočih načinov, kako biti moški« (Whitehead in Barrett 2001, 15). V drugem valu kritičnih študij moških in moškosti so nastali koncepti spolnega reda in hegemone moškosti, ki jih je izdelala Connell (1987). V tretjem valu kritičnih študij moških in moškosti, na katerega je vplival feministični poststrukturalizem, se je raziskovalo, »kako moški svoj občutek za lastno identiteto vrednotijo glede na prevladujoče diskurzivne prakse sebstva in kako se to identitetno delo povezuje z močjo (spola) in odporom« (Whitehead in Barrett 2001, 15).

Pomemben trenutek v tej zgodovini je bila razprava v devetdesetih letih 20. stoletja o tem, ali so moški lahko feministi. O tej razpravi pišejo ameriški avtorji in avtorice, kot so Schacht in Ewing, *Feminism and Men: Reconstructing Gender Relations* (1998), ter Digby, *Men Doing Feminism* (1998). V zborniku *Men Doing Feminism* Hopkins (1998) v svojem prispevku trdi, da bi moralo pri feminizmu iti za »feministične pozicije«, ki temeljijo na feminističnih ideologijah, prepričanjih in politiki, namesto na »ženskih izkušnjah«, s čimer je odprl prostor, da se lahko tudi moški opredelijo za feministe. Na drugi strani Kimmel (1998b, 68) v isti knjigi trdi, da so profeministični moški »nujen, vendar ne zadosten element za končni uspeh feminizma«. Meni, da so profeministični moški pomočniki v feminizmu, njihova naloga pa je pripeljati feminizem k moškim, medtem ko morajo biti na čelu feminističnega gibanja ženske (Kimmel 1998b). Kimmel (2010, 222) še vedno raje uporablja izraz »profeministični moški«, ki kaže na to, da »feminizem kot identiteta vključuje tudi občuteno izkušnjo [...] neenakosti. Te pa moški nimajo, ker jih privilegira seksizem.« Te razprave ne glede na izrazoslovje

priznavajo nujnost sodelovanja moških pri enakosti spolov. V moderni manjšini svetovnih družb, ki moškosti vse bolj problematizirajo, je večje vključevanje moških še bolj ključno. Connell (2003) poudarja, da določene skupine moških nadzorujejo primarne vire – ekonomske, politične, kulturne in vojaške – ki so potrebni za to, da bi dosegli enakost spolov. Potemtakem brez sodelovanja moških in fantov ne moremo uspešno napredovati pri enakosti spolov (Connell 2003).

Pomen moških prizadevanj priznava tudi Evropska unija. V svojih novejših politikah, razpravah in direktivah poziva k vključevanju moških v prizadevanja za enakost spolov kot ključni strategiji pri doseganju enakosti (glej npr. Evropska komisija 2006, 2010). Poleg tega je leta 2006 Svetovalni odbor Evropske komisije za enake možnosti za ženske in moške pripoznal pomen podpore nastajanju novih oblik moškosti (the European Commission's Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men 2006; Scambor, Wojnicka in Bergmann 2013). Raziskovalke in raziskovalci iz EU so strategije sodelovanja moških bolj specifično priporočili v okviru krovnega termina »skrbne moškosti«. Hearn (2001) na primer predlaga, da bi morale politike spodbujati fante in moške k sodelovanju pri skrbstvenem delu. Trdi, da je izogibanje skrbstvenemu delu tradicionalno pojmovano kot način, kako »biti moški«. Meni, da bi morali »[n]ego in skrb opredeliti kot normalno za fante, mlade in ostale moške« (Hearn 2001, 17). Tudi Scambor, Wojnicka in Bergmann (2013, 11) priporočajo razvijanje politik enakosti spolov, ki »spodbujajo moške, da posvečajo več časa in dajejo prednost usklajevanju skrbstvenega, domačega in plačanega dela«. O skrbnih moškostih so v zadnjem času razpravljali kot o »evropski viziji [...], ki 'skrb' postavlja kot pomembno vprašanje v spolno enakih družbah« (Scambor et al. 2014, 570). Osredotočanje na skrbne moškosti lahko potemtakem vidimo kot enega

izmed prihodnjih pozitivnih korakov k sodelovanju moških pri enakosti spolov. Morda lahko to vidimo tudi kot del novega vala kritičnih študij moških in moškosti, ki bo osredotočen na skrbstveno in negovalno delo moških.

Pobuda, da se kritične študije moških in moškosti temu posvečajo, prihaja zlasti iz EU, čeprav je lahko uporabljena tudi širše. Artikulacije skrbnih moškosti so pred nedavnim začele vstopati tudi v evropski akademski diskurz in raziskave. Te študije so se osredotočale na pomembno nalogo raziskovanja izkazovanja skrbnosti pri moških, vendar tega koncepta niso postavile v teoretski okvir, kakor storim v tem članku. Delo Hanlon (2012) o skrbi moških za dom na Irskem je eno najbolj celovitih poročil o skrbnih moškostih. Avtorice in avtorji raziskave EU *The Role of Men in Gender Equality* [Vloga moških pri enakosti spolov] raziskujejo sodelovanje moških pri enakosti spolov na številnih področjih in ugotavljajo, da skrbne moškosti kažejo pomembno pot naprej (Scambor, Wojnicka in Bergmann 2013; Scambor idr. 2014). Drugi ključni prispevek k področju skrbnih moškosti je projekt *Fostering Caring Masculinities* (FOCUS) [Spodbujanje skrbnih moškosti], ki je potekal v Nemčiji, na Islandiji, Norveškem, v Sloveniji in Španiji. Njegov cilj je bil »raziskati in izboljšati možnosti moških za usklajevanje dela in zasebnega/družinskega življenja za spodbujanje njihove pripravljenosti, da prevzamejo skrbstvene naloge« (Langvasbråten in Teigen 2006, 3). Projekt zelo spodbuja moške k sodelovanju pri skrbstvenih praksah.

V raziskavi, ki je bila del projekta FOCUS in je vključevala nemške družboslovce in družboslovke, vodje usposabljanj ter strokovnjake in strokovnjakinje za študije spola, so Gärtner, Schwerma in Beier (2007) predstavili pomembno ugotovitev, da skrbne moškosti v življenju moških niso nekaj povsem novega. Kot pišejo, »v perspektivi lahko rečemo, da skrbne moškosti že obstajajo v različnih oblikah – ki jih moramo spodbujati

in morda preoblikovati, ni pa jih treba izumljati od začetka« (Gärtner, Schwerma in Beier 2007, 6). To trditev podpirajo tudi Scambor idr., ki menijo, da se v EU »[s]krbna moškost vse bolj udejanja v vsakdanjem življenju moških« (Scambor et al. 2014, 555) in da se »v zadnjih nekaj desetletjih položaj moških počasi premika od vloge, kjer so zgolj hranitelji družine, k modelom, ki vključujejo tudi skrbstveno delo (zlasti očetovanje)« (Scambor idr. 2014, 560). Vse večje osredotočanje empiričnih raziskav na skrbne moškosti odpira prostor za izdelavo teoretičnega okvira tega koncepta. Prav v ta prostor umeščam svoj okvir skrbnih moškosti, ki ga utemeljujem v praksi in izhaja iz kritičnih študij moških in moškosti ter feministične teorije skrbi.

KRITIČNE ŠTUDIJE MOŠKIH IN MOŠKOSTI – NEKAJ KLJUČNIH VPOGLEDOV

Sestavni del tega okvira skrbnih moškosti je več ključnih vpogledov kritičnih študij moških in moškosti. Med njimi so vplivni koncepti R. W. Connell (1987; Connell in Messerschmidt 2005) o relationalnem spolnem redu in hegemoni moškosti. Connell zagovarja pogled, da je spol relationalen pojem, in prikazuje, da različni spolni konstrukti moškosti in ženskosti obstajajo v medsebojnem razmerju. Najosnovnejši izraz hierarhičnega spolnega reda je prevlada moških nad ženskami. Ena izmed osrednjih značilnosti koncepta, ki ga je razvila Connell (1987), je pojem mnogoterih moškosti, ki kaže na to, da obstajajo različni moški in izrazi moškosti. Hegemona moškost, ki je na vrhu spolnega reda, deluje tako, da legitimizira in ohranja patriarhalna razmerja. To je vedno prevladujoča in kulturno povzdigovana moškost, čeprav njena prevlada ni nespremenljiva. Nasprotno, hegemona

moškost se odziva na družbene spremembe in izzive ter se temu primerno spreminja. Podreja moške, ki utelešajo razvrednotene oblike moškosti, denimo geje (podrejene moškosti), in marginalizira moške na temelju osi, kot so rasa, etnična pripadnost, razred in (ne)oviranost (marginalizirane moškosti). Moški, ki so soudeleženi v hierarhičnem spolnem redu, imajo lahko koristi od podrejenosti žensk, ne da bi morali pri tem sami utelešati hegemonne moške ideale (soudeležene moškosti). V praksi je le malo moških sposobnih ustrezati idealom hegemonne moškosti. Kljub temu pa hegemonna moškost, ki je na čelu spolnega reda, ostaja normativna sila v spolnih relacionalnostih (Connell 1987).

Kljub temu, da sta koncepta spolnega reda in hegemonne moškosti, ki ju predlaga Connell, zelo vplivna, sta predmet kritik in razprav, vse odkar sta bila vključena v kritične študije moških in moškosti. Njeno zgodnjo konceptualizacijo spolnega reda so kritizirali kot preveč enostavno, redukcionistično in esencialistično. Connell in Messerschmidt (2005) sta leta 2005 preformulirala ta koncept in vanj vključila vprašanja, ki zapletajo pojem spolnega reda, denimo pojme, kot so cena, koristi in izzivi moškosti, soudeleženos in odpor. Vendar Seidler (2006) trdi, da ta konceptualizacija moškosti omejuje možnost, da bi razmišljali o subjektivnih moškostih mladih moških, njihovih izkušnjah, praksah in možnostih za spremembo. Trdi, da »dokler o moškostih razmišljamo kot vključenih v medsebojna razmerja moči, težko razumemo, kako se moški lahko spremenijo s procesi preoblikovanja moškosti v specifičnih kulturah, zgodovinah in tradicijah« (Seidler 2006, 12). Trdi tudi, da preobsežne objektivne kategorije spolnega reda »še posebej otežijo raziskovanje protislovij v izkušnjah mladih moških in spreminjanju njihove identitete v najstništvu« (Seidler 2006, 12). Seidler meni, da je koncept hierarhičnega reda preveč tog, da bi ujel odtenke izkušenj in čustev moških.

To razhajanje Connell in Seidlerja v njunih pogledih na moškosti Hanlon (2012) analizira kot problem moči proti ranljivosti. Po njegovem »Seidler trdi, da težko teoretiziramo izkušnje nemoči in ranljivosti moških, če življenja moških razumemo le v smislu moči, kljub temu pa je res tudi, da teoretizacija ranljivosti moških lahko oteži teoretizacijo njihove moči« (Hanlon 2012, 66). Hanlon (2012, 66) trdi, da sta obe perspektivi relevantni in pomembni ter piše, da »[m]oškosti ne moremo vrednotiti, ne da bi razumeli razmerja moči in prevlade, vendar pa tudi moči in prevlade ne moremo razumeti, če ne upoštevamo čustvenega življenja moških. Poleg tega ne moremo dekonstruirati moške moči, ne da bi rekonstruirali čustveno življenje moških.« S tem nakazuje, da moškosti in skrbnost ter čustva, o katerih bom razpravljala pozneje, niso v medsebojnem nasprotju, temveč so že prepleteni, čeprav potrebujejo rekonstruiranje.

Čeprav koncept hegemonne moškosti sam po sebi ne omogoča izčrpnega razumevanja živetih realnosti čustvenega življenja moških, kljub temu prinaša pomembne vpoglede v konstrukcije oziroma kulturne ideale moškosti, ki jih posamezna družba najbolj ceni. Meuser (2003, 136) trdi, da hegemonna moškost morada ni natančen opis vsakodnevnih praks mlajših moških, vendar »je njen pomen v tem, da ponuja interpretativni vzorec, ki posamezniku omogoča, da se umesti v spolni red«. Ideali hegemonne moškosti lahko vseeno predstavljajo kulturne referenčne točke za to, s kakšnimi ideologijami in pričakovanji se srečujejo mladi moški pri konstrukciji svojih moških identitet in praks.¹⁷ V tem

17 • Vendar Connell in Messerschmidt (2005, 842) poudarjata, da na hegemonno moškost »ne bi smeli gledati le kot na kulturno normo. Razmerja med spoloma konstituirajo tudi nediskurzivne prakse, vključno s plačanim delom, nasiljem, seksualnostjo, gospodinjstvom in skrbjo za otroke ter nereflimirane rutinizirane dejavnosti.«

smislu je pomembno prepoznati situacijske ali kontekstualizirane moškosti. Hegemona moškost ni nespremenljiva stalnica po vsem svetu in tudi ne v manjšini svetovnih družb. Od prostorskih posebnosti je odvisno, katere vrste moškosti so najbolj cenjene v določenem prostoru, določeni kulturi, časovnem obdobju ali tradiciji. Kot trdi Hanlon (2012, 88), »je za to, da bi razumeli delovanje moči v praksi, ključno razumevanje načina, kako se moški vključujejo v družbene prakse na presečišču kompleksnih in dinamičnih mnogoterih identitet in materialnih družbenih umestitev«. Poleg tega Connell (2005) trdi, da moramo pri analizah moškosti upoštevati tako posamično razumevanje moškosti kot globalizirane procese spola.

Večina moških morda ne živi idealne hegemone moškosti, ki je specifična glede na kontekst, kljub temu pa ta od njih terja visoko ceno, ki jo najbolje izrazimo kot »cena moškosti«. Deseletja feminističnega raziskovanja in raziskovanja moškosti so pokazala škodljivo ceno hegemone moškosti tako za ženske kot za moške. Za moške ta cena vključuje nasilje (do drugih in sebe), zelo tvegano vedenje, pomanjkanje skrbi zase, slabo zdravje in osiromašena razmerja. Hanlon (2012) areni moškosti in čustev znova povezuje, ko se pogloblja v vse, kar vključuje cena moškosti za ženske in moške, in to ceno analizira v razmerju do čustvenega življenja moških in njihovih potreb po intimnosti. Trdi, da hegemona moškost v moških spodbuja sram, kadar ne morejo zadostiti hegemonim idealom, in jih spodbuja, da zanikajo svoje potrebe po čustvih in intimnosti (Hanlon 2012). Za ženske cena moškosti vključuje nasilje nad ženskami in agresivnost do njih, plačna nesorazmerja, neenake možnosti, škodljive stereotipe in odgovornost za glavno breme skrbstvenega dela (glej npr. Oddelek Združenih narodov za ekonomske in socialne zadeve 2010). Prevladujoče, agresivne oblike hegemone moškosti so trenutno lahko v kulturnem porastu, vendar v manjšini

svetovnih družb ne zadovoljujejo potreb moških in žensk, da bi lahko živeli polna, čustvena, medsebojno povezana življenja. Ta visoka cena moškosti, ki omejuje tako ženske kot moške, kaže na to, da bodo imeli korist od prizadevanja za spolno enakost in razvoja novih oblik moškosti tudi moški. Connell (2003), Hearn (2001), Kimmel (2010), Messner (1997) ter Scambor, Wojnicka in Bergmann (2013) navajajo več dobrih razlogov za sodelovanje moških pri spremembi k enakosti spolov. Zmanjšanje cene škodljive hegemone moškosti lahko moškimi prinese koristi, kot so povečano fizično in psihično zdravje, daljša življenjska doba, večja kakovost družbenega življenja, boljši družinski odnosi in manj nasilja med moškimi. Poleg tega Messner (1997) in Kimmel (2010) trdita, da bodo moški s sodelovanjem pri prizadevanju za spolno enakost postali bolj »počlovečeni«. Kot zgovorno trdi Messner (1997, 110), »[l]ahko v zavrnitvi hegemone moškosti in njenih nagrad postanemo tudi bolj človeški. Prepričan sem namreč, da je počlovečenje moških zelo prepleteno s krepitvijo moči žensk«. Kimmel (2010, 11) nagovarja moške in priznava, da »[b]o preoblikovanje moškosti neizmerno obogatilo naše življenje, poglobilo našo zmožnost za intimnost z ženskami, drugimi moškimi in otroki ter povečalo našo paleto čustev«. Vendar Messner (1997) in Kimmel (2010) ugotavljata, da je v preteklosti profeministična moška gibanja v ZDA pogosto obdajala politika sramu, katere končni učinek je po njunem ovirano sodelovanje moških pri prizadevanjih za enakost spolov. Kot piše Messner (1997, 54), diskurz, ki se osredotoča le na privilegije moških v družbi, ne da bi hkrati priznal ceno moškosti, »prispeva k politiki krivde, zaradi katere je dozdevno glavni razlog moških za to, da prevprašujejo patriarhalnost, njihov altruizem do žensk«. Kimmel (2010, 11) opozarja, da je taka drža sicer lahko plemenita, vendar »privilegirani, heteroseksualni, beli moški, ki jih razjeda krivda, niso nujno najboljši politični zavezniki«. Zato bo spodbujanje, podpiranje in prepričevanje moških, naj si prizadevajo za

enakost spolov, verjetno ustvarilo več učinkovitih in občutljivih moških zaveznikov, kot bi jih nadaljevanje politike krivde. Enako trdi Connell (2003, 29), ko navaja, da »[p]otrebujeemo aktiven proces razprave, prepričevanja in oporekanja. Politiko moškosti bi morali misliti dialektično, in ne kot izraz fiksnih identitet oziroma pozicij.« Zamisel o spodbujanju moških podpirajo tudi Gärtner, Schwerma in Beier (2007), ki poudarjajo, da se nekateri moški čutijo nesposobne opravljati skrbstveno delo, zaradi česar morda potrebujejo več spodbude, da se vključijo v prakse enakosti spolov in skrbnosti. Toda tudi če upoštevamo pomen spodbujanja, prepričevanja in razpravljanja za vključevanje moških v prizadevanja za enakost spolov, ovire za participacijo moških ostajajo. Pogosto izhajajo iz občutka moči in upravičenosti, ki jih hegemon moškost očitno ponuja moškim. Hearn (2001, 10), ki izpostavlja pomen moči, piše:

[m]oški čutijo odpor do pozitivne udeležbe pri enakosti spolov iz različnih razlogov: zaradi patriarhalnih praks, seksizma, ohranjanja moči, soudeležbe v trenutni ureditvi, opredeljevanja enakosti spolov kot »ženske stvari« in ne kot »glavnih ali najpomembnejših vprašanj«, zato ker imajo raje moške in moško družbo ter tudi zaradi manj zavestnih psiholoških ambivalenc in odpora.

V nadaljevanju Hearn (2001, 10) trdi, da »[j]e za moške poseben izziv pri razvijanju enakosti spolov to, kako spremeniti načine povezanosti moških z močjo, posebej močjo, ki jo imajo zaradi svojega spola«. Kimmel (2010) se osredotoča na občutek številnih moških, da so upravičeni do služb, moči in uspeha, in njihova obrambna drža do feminizma izhaja iz tega, da bi se tej upravičenosti morali odreči.

Kljub temu, da nekateri moški kažejo odpor do enakosti spolov, Connell (2003) navaja dokumentirane dokaze z vsega sveta,

da moški podpirajo enakost spolov in so je sposobni, s čimer pokaže, da moški lahko sodelujejo pri tem in se pogosto želijo spremeniti. Medtem ko so nekateri moški že pripravljeni sodelovati, bi druge morda lahko spodbudili in prepričali o tem, da bi spremenili neenake prakse ter delovali v smeri skrbnih moškosti in enakosti spolov. Preden bolj natančno analiziram skrbne moškosti, raziskujem, kaj je to skrbnost, ker kot sem trdila zgoraj in kakor opisujem spodaj, pri skrbnih moškostih ne gre le za zavrnitev prevlade, temveč tudi za vključitev vrednot in praks skrbnosti v moške identitete.

FEMINISTIČNA TEORIJA SKRBI

Zaradi feminističnih prizadevanj na področju tematike skrbnosti že od sedemdesetih let 20. stoletja nastaja obilica raziskav, študij in teorij skrbi, javnopolitičnih pobud in programov na področju skrbstva ter zagovorniških skupin oskrbovalcev in oskrbovalk (Fine in Glendinning 2005; Ungerson 2006). Prvotno so se ta feministična prizadevanja osredotočala na vprašanja, kot so neplačano skrbstveno delo, ki ga zagotavljajo ženske v obliki otroškega varstva in gospodinjskega dela, enake pravice in socialna pravičnost za ženske in moške ter obstoječa in omejujoča predpostavka, da je skrbstveno delo naravno prihranjeno samo za ženske (Fine in Glendinning 2005; Ungerson 2006). Danes se poleg neprestanega osredotočanja na ta vprašanja o skrbstvu razmišlja tudi na področjih, kot so skrb za stare ljudi, otroško varstvo, skrb zase in do neke mere skrbstveno delo, ki ga opravljajo moški. Pogosto je v feminističnem delu, ki se nanaša na skrb, pomembno vprašanje razlikovanja med oskrbovanjem in skrbjo (*caring for* in *caring about*) (glej npr. Ungerson 2006; Lynch, Baker in Lyons 2009). Ungerson (2006, 277) opredeljuje

oskrbovanje kot »praktične naloge oskrbe«, skrb pa kot »afektivne odnose medsebojne skrbi«. Oboje imamo lahko za pomembni prvini skrbi, vendar v nadaljevanju poudarjam, da ni pomembno, če moškimi v začetku ni mar za odnose skrbi, kajti, kadar oskrbujejo nekoga, lahko začnejo razvijati tudi afektivne, čustvene vidike skrbi.

Potemtakem lahko s feministične perspektive skrbnost vidimo ne le kot praktično, temveč tudi kot relacionalno, emocionalno, intimno in afektivno. Maher, Wright in Tanner (2013) na primer formulirajo pojem relacionalne odgovornosti, kjer se za skrbstvene prakse in odgovornosti afektivno pogajamo glede na potrebe, želje, okuse in individualne lastnosti oskrbovanca ali oskrbovanke, pri čemer so stopnje sprejemanja prevladujočih diskurzov skrbnosti oziroma odpora proti njim lahko različne. Lynch, Baker in Lyons (2009) se pri raziskovanju koncepta afektivne enakosti ukvarjajo z delom ljubezni, skrbi in solidarnosti. Pri afektivni enakosti gre tako za enako distribucijo teh oblik dela kot za enake možnosti za razvoj razmerij ljubezni, skrbi in solidarnosti (Lynch, Baker in Lyons 2009). Lynch, Baker in Lyons (2009) postavljajo afektivni sistem kot enega izmed glavnih družbenih sistemov poleg ekonomskega, političnega in sociokulturnega, iz katerih izhajata enakost oziroma neenakost. Drugi pogost vidik feminističnega dela o skrbnosti je njegovo prepoznanje skrbnosti kot bistvenega in neogibnega dela človeškega življenja, kot nepogrešljivega za človekovo preživetje (glej npr. Gilligan 1982; Tronto 1993; Kittay 1999; Held 2006; Lynch, Baker in Lyons 2009; Hanlon 2012). Vsi ljudje bodo v nekem obdobju svojega življenja potrebovali oskrbo, ali kot se izrazi Kittay (1999, 16), »nekdo mora poskrbeti [...] za tiste, ki so odvisni od drugih«. Na današnje feministično delo o skrbnosti je močno vplivala »feministična etika skrbi«. Vzniknila je iz feministične smeri v ZDA, ki je poskušala poudariti pozitivne lastnosti skrbnosti

(Fine in Glendinning 2005). Ena najbolj znanih ameriških teoretičark etike skrbi je postala Carol Gilligan (1982), ki si je prizadevala, da bi v teorijo razvoja človeka vpeljala ženske glasove. Opredelila je dve »pojmovanji moralnosti«: »moralnost pravic« in »moralnost odgovornosti«. Moralnost pravic je opisala kot temelječo na lastnostih, ki so tradicionalno povezane z moškostjo, kot sta avtonomija in neodvisnost. Moralnost odgovornosti na drugi strani zajema tako imenovane ženske značilnosti, kot so skrbnost, nega, relationalnost in medsebojna odvisnost. Gilligan trdi, da sta ti dve moralni načeli pravic in odgovornosti na videz sicer različni, dejansko pa komplementarni in združljivi. Njeno idejo o skrbnosti kot združljivi z in enakovredni pravicam in pravičnosti, je Kittay (1999) pozneje uporabila v svoji konceptualizaciji enakosti kot združljivi s skrbjo.

S feministično etiko skrbi se ukvarja tudi Tronto (1993), vendar se ji zdi koncept »ženske moralnosti« problematičen. Trdi, da ta koncept za ženske ni zmožal ustvariti prostora v civilni družbi in je deloval tako, da je izključeval določene ženske, denimo, migrantke, lezbijke in ženske iz delavskega razreda. Zato Tronto (1993, 3) meni, da »moramo prenehati govoriti o 'ženski moralnosti' in namesto tega začeti govoriti o etiki skrbi, ki vključuje vrednote, tradicionalno povezane z ženskami«. Razvije moralno in politično etiko skrbi, pri čemer prakso skrbi razume kot politični ideal. Kakor piše, »praksa skrbnosti opisuje lastnosti, ki jih potrebujejo demokratični državljani in državljanke zato, da lahko dobro živimo skupaj v pluralni družbi in [...] skrbnost lahko cveti le v pravični, pluralni, demokratični družbi« (Tronto 1993, 161–62). Ko formulira skrbnost kot politični ideal, se oddaljuje od predstave o dveh ločenih, a združljivih idealih pravic in odgovornosti ter trdi, da sta eno in isto, čeprav nista priznana kot taka.

K nadaljnjemu razvoju feministične etike skrbi prispeva Held (2006), ki trdi, da so čustva osrednjega pomena za to razpravo.

Tudi ona piše v Združenih državah in pravi, da »so v etiki skrbi čustva cenjena, namesto da bi jih zavračali [...], [in da] so naklonjenost, empatičnost, občutljivost in odzivnost tista vrsta moralnih čustev, ki jo moramo gojiti« (Held 2006, 10). Held (2006, 30–31) svoje pojmovanje skrbi konceptualizira zelo široko, tako da zajema področje, ki je precej širše od tesnih družinskih in prijateljskih razmerij ter vključuje gospodinjske delavke in delavce, učiteljice in učitelje, države blaginje, družbene vezi, to so »vezi, na katerih se lahko gradijo politične in družbene institucije, in celo globalna vprašanja, ki si jih delimo državljani in državljanke sveta«. Tronto podpira to široko pojmovanje skrbi, ker lahko etos skrbi v posameznikih in posameznicah motivira »pripravljenost, da podprejo taka [široka, institucionalna skrbstvena] prizadevanja in vidijo, da se učinkovito izvajajo« (Held 2006, 31). Z drugimi besedami, Held predlaga, da skrb oziroma vsaj njena etika lahko pripravi ljudi do tega, da jim postane bolj mar.

Druga osrednja tema feministične etike skrbi je odvisnost. Tronto (1993) vprašanje odvisnosti odpira s predpostavko, da vsi ljudje potrebujemo skrb drugih ter da to nujno vsakogar prej ali slej v življenju postavi v položaj odvisnosti od drugih in potemtakem v položaj neenakosti. Vendar Tronto trdi, da je zaznana nevarnost te neenakosti pretirana, in pravi, da lahko poskušamo odvisnost in neenakost obravnavati z etiko skrbi. »Namesto da sprejmemo utvaro, da smo vsi državljani in državljanke enaki,« piše Tronto (1993, 164), »nas perspektiva skrbi prisili k spoznanju, da mora enakost postati naš politični cilj.« Odvisnost, ki jo prepoznava Tronto, zavzema osrednje mesto v delih Kittay (1999), oziroma, kot trdi, osrednje mesto človeških življenj.

Predpostavljena neenakost, ki jo povzroča odvisnost, je bila vzrok za zaskrbljenost v feminističnih teorijah skrbi. Toda Kittay (1999, 33, izvirni poudarek) razlikuje med »neenakostjo moči v razmerju do odvisnosti in prevlado v razmerju neenakosti«.

Pravi, da »[j]e neenakost moči značilna za razmerja odvisnosti. Toda vsaka taka neenakost ne postane prevlada. Ta vključuje izvajanje moči nad drugo osebo v nasprotju s tem, kar je v njenem najboljšem interesu, in z nameni, ki nimajo moralne legitimnosti« (Kittay 1999, 34). Prevlada je lahko na strani oskrbovalca ali oskrbovalke, lahko pa prihaja tudi s strani oskrbovanca ali oskrbovanke, če ta od oskrbovalke ali oskrbovalca zahteva več skrbi, kot jo potrebuje (Kittay 1999). Kittay meni, da lahko oskrbovalka ali oskrbovalec v skrbstvenem razmerju uporabi moč le tedaj, če ta deluje v dobro oskrbovanca ali oskrbovanke. Po Kittay stanje odvisnosti, kadar v njem ni prevlade, ne odvisnih oseb ne pozicionira kot neenakih. Trdi, da »[j]e neenakost moči združljiva tako s pravičnostjo kot s skrbjo, če razmerje ne postane razmerje prevlade« (Kittay 1999, 34). V teh okoliščinah pride do neenakosti moči, ne do neenakosti ljudi. Poudari, da neenakost moči ni nujno nekaj negativnega. Nasprotno, sama to neenakost vidi kot nujni vidik skrbstvenega razmerja. Kot trdi, »mora [o] skrbovalka ali oskrbovalec, ki skrbi za odvisno osebo, imeti moč in avtoriteto, ki sta potrebni za to, da lahko izpolni svojo delovno odgovornost« (Kittay 1999, 31).

Kittay meni, da je terminologija odvisnosti pomembna za vzpostavitev njene na konceptu odvisnosti od drugih temelječe kritike enakosti, ki sem jo opisala zgoraj. Na drugi strani se Held (2006) spoprijema z vprašanjem odvisnosti z osredotočanjem na soodvisnost. Kot druge feministične teoretičarke skrbi, Held priznava človeško potrebo po skrbi in se oddaljuje od racionalističnih in liberalnih idej o neodvisnem, avtonomnem posamezniku oziroma posameznici ter razmišlja o ideji soodvisnosti. Meni, da lahko človeško odvisnost od drugih obravnavamo s pomočjo etike soodvisne skrbi. Ko piše o odvisnosti od drugih, pravi, »[d]a etika skrbi služi temu osrednjemu stanju človeškega življenja, in orisuje moralne vrednote, ki jih ta etika vključuje«

(Held 2006, 10). Te moralne vrednote, ki služijo spoprijemanju z odvisnostjo od drugih in izhajajo iz etike skrbi, vključujejo tiste vrednote, ki jih je opisala tudi Gilligan (1982) v svoji opredelitvi moralne narave odgovornosti. To so vrednote, kot na primer odgovornost do sebe in drugih, občutljivost, empatija in medsebojna odvisnost. V svojem raziskovanju pojma soodvisnosti Held (2006, 12, izvirni poudarek) piše, da »[t]isti, ki odgovorno skrbijo za druge, ne dajejo primarno prednosti lastnim *individualnim* interesom; njihovi interesi so prepleteni z interesi oseb, za katere skrbijo«.

Pri soodvisnosti gre za, kot poudarja Held, relacionalnost in prepletanje interesov v skrbstvenem razmerju. Koncept soodvisnosti priznava, da skrbstvena razmerja niso linearna razmerja, pri katerih oskrbovalec ali oskrbovalka preprosto oskrbuje oskrbovano osebo. Pojem soodvisnosti poudarja to, da je vsak v različnih trenutkih življenja in na različne načine odvisen od drugih in da vsi obstajamo znotraj recipročnih mrež medsebojnih razmerij. Hanlon (2012, 29) trdi, da »kot družbene in čustvene živali nujno obstajamo znotraj mrež čustveno recipročnih razmerij«, in posebej izpostavlja recipročne, čustvene in družbene vidike soodvisnosti.

Vendar teoretičarke skrbi ne sprejemajo soglasno rekonceptualizacije skrbstvenega razmerja kot razmerja soodvisnosti. Kittay (1999) se, denimo, sicer strinja z načeli in danostmi soodvisnosti, vendar v svojem delu poudarja pomen osredotočanja na vprašanje odvisnosti kot take. Fine in Glendinning (2005), ki se močno opirata na Kittay, oporekata uporabi izraza soodvisnost in namesto njega zagovarjata rehabilitacijo in rekonceptualizacijo izraza »odvisnost«. Čeprav sprejemata predlog, da se je treba lekcij o skrbi in odvisnosti učiti z vidika soodvisnosti, trdita, da izraz soodvisnost temelji zgolj na medosebnih razmerjih v

prijateljskih in družinskih mrežah, zaradi česar ostajata v ozadju vloga in odgovornost države pri zagotavljanju oskrbe (Fine in Glendinning 2005). Toda če se vrnemo k širokemu pojmovanju skrbi, ki ga predlaga Held (2006), kot tiste, ki vključuje ne le družinske in prijateljske vezi, temveč tudi vezi z gospodinjskimi pomočnicami, učiteljicami in učitelji, državo blaginje, družbene in politične vezi ter globalna vprašanja, je iz tega razvidno, da soodvisnost ne vključuje nujno le tesnejših medosebnih odnosov. Soodvisnost lahko obstaja in se prepleta med posamezniki, posameznicami, sodelavci, sodelavkami v plačanem delu, državami, v politiki in globalnih vprašanjih. Še več, kot trdi Held, taka široka, družbena etika in podpora skrbi lahko motivira še več skrbnosti. K temi motiviranja in podpiranja skrbi se vračam v naslednjem razdelku, v katerem razvijam svoj okvir skrbnih moškosti in razpravljam o spremembah, ki jih prinašajo.

SKRBNE MOŠKOSTI

V praksi utemeljen model skrbnih moškosti, ki ga tu predlagam, temelji na vpogledih mojega raziskovanja kritičnih študij moških in moškosti ter feministične teorije skrbi, ki ju omenjam zgoraj. Ponujam feministično analizo tega, kako lahko moške identitete predelamo v identitete skrbnosti in raziščem potenciale skrbnih moškosti za spremembo in enakost. V jedru skrbnih moškosti sta zavračanje prevlade in vključevanje vrednot, ki označujejo skrbnost, kot so pozitivna čustva, soodvisnost in relationalnost. Te vrednote skrbi so bile tradicionalno, čeprav napačno, povezane samo z ženskami, medtem ko sama v svojem okviru te vrednote vključujem v moške identitete. Kot sem razpravljala zgoraj, lokalne posebnosti oblikujejo vzorce hegemonne moškosti glede na dejavnike, kot so prostor, zgodovina in kultura. Podobno

kontekst oblikuje tudi formulacije skrbnih moškosti. Vseeno pa tu predstavljam osrednje vrednote, ki sem jih zasledila tako v kritičnih študijah moških in moškosti kot v feministični teoriji skrbi, in za katere menim, da so značilne za konstrukcije skrbnih moškosti.

Za ta model skrbnih moškosti je osrednjega pomena zavrnitev prevlade, ki je tako zelo značilen sestavni del tradicionalne hegemonie moškosti. Kot razkriva Kittay (1999), je razmerje, v katerem je prisotna prevlada, razmerje neenakosti. Po drugi strani pa, če še vedno sledimo Kittay, v skrbstvenem razmerju odvisnosti, denimo takem, kakršno omogoča skrbna moškost, moč, ki jo ima oskrbovalec zaradi svojega položaja kot moški, ne pomeni neenakosti med osebama, če v tem razmerju ni prevlade. Potemtakem bi morali skrbni moški zagotoviti, da v razmerju ni prevlade, zato da bi v njem zagotovili enakost. Pomen zavračanja prevlade v moških identitetah lahko osvetlimo s pojmovanjem »kulture neprevlade«, kakor ga razvije bell hooks (2004). V kulturi neprevlade, kakor jo opredeljuje hooks (2004, 115), ne gre za to, da bi se moški morali odpovedati moškosti, temveč jih hooks poziva, »naj prenehajo biti zvesti patriarhalni moškosti, da bi lahko našli prostor za moškost, ki ne bi bila sinonim za prevlado ali voljo do nasilnosti«. hooks piše, »[d]a kultura tako ne bi predpostavljala, da se moški rodijo z voljo do agresivnosti, temveč da se rodijo z inherentno voljo po povezovanju« (hooks 2004, 117). Ideal povezane, miroljubne kulture, ki zavrača prevlado, kot ga predlaga hooks, zajema bistvo skrbnih moškosti: zavračanje prevlade in sprejetje vrednot skrbnosti. Njena vizija kaže tudi, da ni potrebe po tem, da bi moške identitete vključevale izvajanje prevlade.

Tudi sama predlagam, da skrbne moškosti razumemo kot moške identitete, ki izključujejo prevlado in sprejemajo afektivne, relationalne, čustvene in soodvisne lastnosti skrbnosti, kakor

jih opredeljujejo feministične teoretičarke skrbi. V prevladujoči hegemoni moškosti ni prostora za ta pozitivna čustva. Kot potoži hooks (2004, 5–6), »[p]atriarhalne navade moške učijo oblike čustvenega stoicizma, ki jim zapoveduje, da so bolj moški, če ničesar ne občutijo, če pa bi po naključju že kaj občutili in bi bila njihova čustva prizadeta, mora biti moški odziv na to tak, da čustva prizadetosti potlačijo, nanje pozabijo in upajo, da bodo izginila«. Na drugi strani pa so v mojem modelu skrbnih moškosti pozitivna čustva vrednota. To ne velja le v teoretičnem pogledu, temveč tudi na praktični ravni. Tako je na primer Hanlon (2012, 137) v svoji raziskavi ugotovil, da intervjuvanci, ki so sodelovali v njej, »[m]enijo, da skrbstveno delo prinaša znane nagrade, kot so občutek, da si zaradi skrbstvenega dela, ki ga opravljaš, ljubljen in spoštovan, da ob tem občutiš čustveno bližino, samospoštovanje, spoštovanje in kompetentnost«. Udeleženci so poročali, da »[jim] je skrbstveno delo dajalo občutek, da so 'odgovorni', 'kompetentni', 'ponosni', da jim je pomenilo 'izziv', prinašalo 'veselje', zdelo se jim je 'fantastično', bili so 'srečni', bilo je 'odlično' in bili so zaželeni, zlasti — čeprav ne izključno — kar zadeva skrb za otroke« (Hanlon 2012, 137).

S skrbnimi moškostmi se tradicionalne moške vrednote, kot sta zaščitništvo in hraniteljstvo, preoblikujejo v vrednote relacionalnosti, soodvisnosti in usmerjenosti v skrb (Morrell in Jewkes 2011). Občutja in čustva, o katerih poroča Hanlon, so povezana s skrbnimi moškostmi, ne s tradicionalno, prevladujočo hegemono moškostjo. Na primer »kompetentnost« tu ne pomeni »obvladovanja« svoje družine ali določene spretnosti, temveč »zmožnost« za skrb, v tem primeru za skrb za otroke. »Spoštovanje« gre tu z roko v roki z »ljubeznijo«, ne s »strahom« pred patriarhovo avtoriteto. Pri »odgovornosti« gre za to, da skrbimo za mlado življenje, ne za to, da družini domov prinesemo plačo. »Ponos« pomeni, da si ponosen, ker skrbiš za otroke, ne pa, da

si »preveč ponosen«, da bi opravljal skrbstveno delo. Maher, Wright in Tanner (2013) pri raziskovanju relacionalne odgovornosti in skrbi mater za prehrano otrok opisujejo, da se matere upirajo prevladujočim diskurzom o zdravju in prehrani tako, da preoblikujejo oziroma subvertirajo problematične vidike teh diskurzov. Podobno se skrbne moškosti vrtijo okoli ponotranjnja pozitivnih, relacionalnih, soodvisnih čustev ter zavračanjem prevlade in z njo povezanih lastnosti.

Afektivne, relacionalne skrbne moškosti, v katerih so pozitivna čustva cenjena, imajo pomembne pozitivne učinke tako za moške kot širše. Skrbne moškosti lahko zagotovijo bolj izpolnjujoče in zadovoljujoče modele moškosti kot hegemonia moškost. S skrbnimi moškostmi se cena hegemonie moškosti zniža, prednosti za skrbne moške pa se povečajo. Kimmel (2010) na primer opisuje številne prednosti za moške, ki pogosteje skrbijo za otroke in gospodinjstvo, med katerimi je izboljšano telesno in psihično zdravje, manj uživanja alkohola in rekreacijskih drog, daljša življenjska doba in bolj tesna, izpolnjujoča razmerja z otroki. Skrbne moškosti lahko tako obogatijo življenja moških na najrazličnejše načine, tako čustveno in psihološko kot telesno. Vendar pa mora skrbstveno delo moških postati cenjeno tudi v širši družbi, kot nekaj absolutno nujnega in ključnega za ohranjanje življenja. Kakor poudarjajo feministične teoretičarke skrbi, je skrb človekova nuja, ki je bistvenega pomena za človekovo preživetje. Skrbstveno delo je delo, ki ga nekdo mora opraviti.

Toda to ovrednotenje se mora razširiti tudi na skrbstveno delo žensk. Skrbstveno delo še zmeraj vidimo kot »žensko delo« in ženske še naprej opravljajo večino tega dela, in ker je skrb povezana z ženskami, ki so premalo cenjene v družbi, tudi ta izgubi večino svoje pripisane vrednosti (Tronto 1993). Treba je priznati tudi to, da so moški, ki opravljajo skrbstveno delo, deležni

posebnih pohval. Kot trdi Hanlon (2012), je v manjšini svetovnih družb skrbstveno delo za moške izbira, za ženske pa moralni in družbeni imperativ. Vseeno moramo ceniti skrbstveno delo moških, saj je skrb nasploh bistvena za preživetje in oskrbo vseh ljudi. Vrednotenje skrbnosti bi se moralo razširiti tudi na širši politični in družbeni kontekst. Gärtner (2005) trdi, da so potrebne strukturne spremembe in podpora skrbstvenemu delu, ki ga opravijo moški, zato da bi postalo uresničljivo na mikroravni. Afektivne, relationalne skrbne moškosti so tako ključne za moške in širše. Toda drugi pomemben vpogled kritičnih študij moških in moškosti je, da spodbujanje moških k skrbnim moškostim, tako da jih zasramujemo, najbrž ni učinkovit način za pridobivanje skrbnih moških zaveznikov. Namesto tega moramo skrbne moškosti priznati kot pozitivno, zadovoljujočo moško identiteto, da bomo moške spodbudili in podprli, da jih izoblikujejo.

Poleg tega so skrbne moškosti ključna oblika udeležnosti moških pri enakosti spolov, ker opravljanje skrbstvenega dela od moških zahteva, da se uprejo hegemoni moškosti in privzamejo vrednote in značilnosti skrbnosti, ki so njeno nasprotje. Hanlon (2012) navaja več razlogov za to, da v tradicionalnem pojmovanju moškosti ne najdemo skrbnosti. Hanlon (2012) meni, da je to zato, ker je, prvič, skrb opredeljena kot nekaj ženskega, zato navadno vidimo položaj oskrbovalca oziroma oskrbovalke kot podrejen. Drugič, opravljanje skrbstvenega dela navadno pomeni udejnjanje feminizirane identitete. Tretjič, skrb navadno vidimo kot nekaj, v čemer so moški slabi, in nazadnje, skrb pomeni odpoved moči, povezani s tradicionalno moškostjo, kar kot meni Hearn (2001), nekateri moški težko sprejmejo. Tako zavrnitev prevlade v okvirih skrbnih moškosti in vključevanje skrbstvenega dela pomeni odpoved privilegijem in moči hegemone moškosti ter tveganje izključitve iz družbe zaradi neprilaganja pričakovanim

moškimi vlogam. Hanlon (2012, 209) temu odporu pravi junaški odpor in nekaj, kar je »samo po sebi čustveno naporno delo«. Izhajajoč iz Morrella in Jewkes (2011), Hanlon (2012, 209) trdi, da bi zaradi vseh teh razlogov »moralno podpreti skrbstveno delo moških kot intervencijo, ki kot taka prispeva k enakosti spolov«. Tudi Scambor idr. (2014, 570) menijo, da »[j]e skrbna moškost izraz, ki izpolnjuje številne zahteve, čeprav ne vseh, za spolno bolj enako participacijo«. ¹⁸ V mojem modelu se skrbne moškosti kot strategija enakosti spolov vrtijo okoli potrebe po tem, da bi moški v svoji identiteti ponotranjili vrednote in prakse skrbstvenega dela in soodvisnosti, kakor jih opredeljujejo feministične teoretičarke skrbnosti.

Skrbne moškosti imajo še več pomembnih potencialov za doseganje sprememb. »Delo spreminja spol,« pravijo Puchert, Gärtner in Höyng (2005), ki proučujejo učinke sprememb v ekonomskih strukturah in plačanem delu na razmerja med spoloma in obratno. V istem projektu Scambor, Schwerma in Abril (2005) ocenjujejo, da gledano s psihološke perspektive, skrbstveno delo spreminja spol, kadar imajo moški dovolj virov in vse gladko poteka. Če to razširim, pri čemer se opiram na Hanlona (2012), tudi sama menim, da s praktične perspektive skrbstveno delo spreminja spol. Etos afektivne, relationalne, neprevladujoče skrbnosti, kot jo opisujem tu, lahko, kot trdi Held (2006), motivira ljudi, da podprejo skrb. Z drugimi besedami,

18 • Pomembno je tudi poudariti, da vse moške skrbstvene prakse ne podpirajo enakosti spolov (Morrell in Jewkes 2011; Scambor et al. 2014). Še enkrat poudarjam, da je za skrbne moškosti kot strategijo za doseganje enakosti spolov ključnega pomena preoblikovanje vrednot, kot sta zaščita in hraniteljstvo, v vrednote, osredotočene na relationalnost in soodvisnost. V nadaljnjem raziskovalnem delu si zasluži razmislek vprašanje, kdaj skrbstvene prakse moških podpirajo enakost spolov in kdaj ne.

etos skrbnosti pripomore k temu, da ljudje razvijejo še več občutka za skrb. Skrbnost poraja skrbnost. Hanlon (2012) trdi, da to deluje tudi na praktični ravni in da opravljanje skrbstvenega dela dejansko spreminja moške. Kot piše, »[j]e opravljanje skrbstvenega dela povezano s tem, da dobimo bolj prožno definicijo moškosti, moških vlog in moških sposobnosti za skrbstveno delo« (Hanlon 2012, 202). Hanlon (2012, 203) opaža spremembe, ki jih je pri intervjuvancih spodbudilo opravljanje skrbstvenega dela, in piše:

[z]di se, da je opravljanje skrbstvenega dela [...] podprlo moške, da so razvili 'mehkejšo' moškost, predrugčili svoja življenja, razvili občutek za druge in se začeli spoprijemati s strahovi glede ranljivosti. To jim je tudi omogočilo, da so prepoznali skrbstveno breme, ki ga nosijo ženske, in se zavedli tega, kako težko, kompleksno in podcenjeno je lahko skrbstveno delo.

Ti moški so potrdili domnevo, da opravljanje skrbstvenega dela moškim pomaga razviti oblike skrbne moškosti in identiteto skrbnosti. Raziskava, ki jo je izvedel Coltrane (1996), ponuja še več dokazov za to, da praksa skrbstvenega dela spodbuja razvoj skrbnih moških identitet. Coltrane je v ZDA intervjuval pare, kjer imata dohodke oba starša in si delita starševska opravila. Ugotovil je, da so moški, ko so skrbeli za otroke, razvili tako imenovane »materinske« lastnosti, kot so občutljivost, pozornost do čustvenih sporočil, dvosmerna komunikacija ter povezanost z občutki in čustvenimi vidiki družinskega življenja. Podobno Doucet (2006, 237), ki je raziskoval moške in moškosti v kontekstu kanadskih očetov, ki so bili glavni oskrbovalci svojih otrok, pravi, da »[o]četje [...] aktivno rekonstruirajo moškosti, tako da vanje vključujejo vidike tradicionalno ženskih lastnosti«. Coltrane (1996, 83) navaja, da »tako očetje kot matere poročajo o tem, da je sama praksa skrbi za otroke preobrazila moške [...]. Moje ugotovitve

kažejo, da se tako pri očetih kot pri materah, če si enakovredno porazdelijo delo doma, razvije 'materinsko razmišljanje' in se začne spreminjati družbeni pomen spola.« Kot sem zapisala zgoraj, tako ni pomembno, če moških v začetku »ne zanima skrb« (nimajo razvitega občutka za skrb za druge in čustev do drugih). Toda, ko »skrbijo za druge« (opravljajo skrbstveno delo), lahko razvijejo skrben odnos in čustva.¹⁹ Tako lahko njihovo opravljanje skrbstvenega dela učinkovito spreminja pojmovanje spola.

ZAKLJUČEK

V praksi utemeljen model skrbnih moškosti, ki sem ga razvila v članku, ima pomembne posledice za spremembe v pojmovanju spola in enakost spolov. Kakor sem razpravljala na začetku, pa koncepta enakosti ne moremo vzeti za samoumevnega. Temo enakosti so v preteklosti nadalje raziskovali v kritičnih študijah moških in moškosti z idejo sodelovanja moških pri enakosti spolov, danes pa jo v Evropi raziskujejo s premikom k skrbnim moškostim. Osvetlila sem ključne vpogledе kritičnih študij moških in moškosti ter pojme skrbnosti, čustev, odvisnosti in soodvisnosti iz feministične teorije skrbi. Vključitev te teorije v kritične študije moških in moškosti je temelj mojega okvira v

19 • Ta potencial je v nasprotju z esencialističnimi pojmovanji naravne sposobnosti žensk za skrbstveno delo in skrb, ki so skrbstveno delo zgodovinsko nalagale samo na ramena žensk. Če drži, da ljudje, ki opravljajo skrbstveno delo, razvijejo v svojih identitetah več razumevanja za soljudi in boljše medsebojne odnose, trdim, da lahko domnevno naravo žensk, da so bolj čustvene, da negujejo in skrbijo, vidimo kot posledico dejstva, da so ženske tiste, ki tradicionalno opravljajo skrbstveno delo, ne pa kot prirojeno ali biološko lastnosti žensk.

praksi utemeljenih moškosti. Z njo želim prispevati k odpravi pomanjkanja feministične teorije skrbi v teh študijah in odkrivati nove načine razmišljanja o moškosti. Pri oblikovanju osrednjih dveh lastnosti tega okvira izhajam iz vpogledov v literaturo omenjenih dveh področij. Ti lastnosti sta zavračanje prevlade v moških identitetah in namesto nje vključevanje vrednot skrbi, kot so pozitivna čustva, soodvisnost in relacionalnost. Skrbne moškosti tako spodbujajo preoblikovanje moških identitet, da se oddaljujejo od prevlade in agresivnosti ter se usmerjajo k sprejemanju vrednot soodvisnosti in skrbnosti. Feministične teoretičarke skrbi poudarjajo, da je skrb ključna za vse ljudi. Tako skrbne moškosti kot skrbstveno delo žensk so ključni tako na individualni ravni kot širše. Namen oblikovanja teoretičnega okvira skrbnih moškosti, ki ga tu predlagam, ni homogenizirati tipologijo moških. Zato je v nadaljevanju treba raziskati, kako glede na ta okvir delujejo moški in ženske v svojih dejanskih, afektivnih življenjih in kako ga prečijo ter celo kako mu nasprotujejo. Kljub temu pa ta okvir vzpostavlja osrednje lastnosti v praksi utemeljenega modela skrbnih moškosti, v katerih ni prevlade. Skrbne moške identitete oblikujejo eno izmed oblik moške udeležnosti pri enakosti spolov in imajo potencial, da pozitivno spreminjajo tako moške kot spol.²⁰

20 •
 Hvaležna sem JaneMaree Maher za komentarje pri zgodnejših osnutkih tega članka. Rada bi se tudi zahvalila dvema anonimna recenzentoma oziroma recenzentkama za njune koristne predloge. Avtorica izjavlja, da ni morebitnih nasprotij interesov, kar zadeva raziskovanje, avtorstvo in/ali objavo tega članka. Avtorica ni prejela finančne podpore za raziskovanje, avtorstvo in/ali objavo tega članka.

- Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. 2006. *Opinion on Men in Gender Equality*. Ottawa: European Commission.
- Baker, John, Kathleen Lynch, Sara Cantillon in Judy Walsh. 2004. *Equality: From Theory to Action*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Berggren, Kalle. 2014. »Sticky Masculinity: Post-structuralism, Phenomenology and Subjectivity in Critical Studies on Men.« *Men and Masculinities* 17: 231–52.
- Coltrane, Scott. 1996. *Family Man: Fatherhood, Housework, and Gender Equity*. Oxford: Oxford University Press.
- Connell, R. W. 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. 2003. *The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality*. *The United Nations Expert Group Meeting, Division for the Advancement of Women*, Oktober 21–24. Brasilia, Brazilija.
- Connell, R. W. 2005. *Masculinities*. Druga izdaja. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R. W., in James W. Messerschmidt. 2005. »Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept.« *Gender & Society* 19: 829–59.
- Digby, Tom, ur. 1998. *Men Doing Feminism*. New York: Routledge.
- Doucet, Andrea. 2006. *Do Men Mother? Fathering, Care, and Domestic Responsibility*. Toronto: University of Toronto Press.
- Evropska komisija. 2006. *A Roadmap for Equality between Women and Men 2006–2010*. Bruselj: Communication from the Commission.
- Evropska komisija. 2010. *Strategy for Equality between Women and Men 2010–2015*. Bruselj, Belgija: Communication from the Commission.

- Fine, Michael, in Caroline Glendinning. 2005. »Dependence, Independence or Inter-dependence? Revisiting the Concepts of 'Care' and 'Dependency'.« *Ageing & Society* 25: 601–22.
- Gärtner, Marc. 2005. »Men Are Gendered, Not Standard: Scientific and Political Implications of the Results.« V *Work Changes Gender: Men and Equality in the Transition of Labour Forms*, uredili Ralf Puchert, Marc Gärtner in Stephan Höyng, 175–92. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Gärtner, Marc, Klaus Schwerma in Stefan Beier. 2007. *Fostering Caring Masculinities. Documentation of the German Gender Expert Study*. Berlin, Nemčija: Dissens e.V. in genderWerk.
- Gilligan, Carol. 1982. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hanlon, Niall. 2012. *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hearn, Jeff. 2001. »Men and Gender Equality: Resistance, Responsibilities and Reaching Out.« Uvodno predavanje na Konferenci Men and Gender Equality, Örebro, Švedska, marec 15–16.
- Held, Virginia. 2006. *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. New York: Oxford University Press.
- hooks, bell. 2004. *The Will to Change: Men, Masculinity, and Love*. New York: Atria Books.
- Hopkins, Patrick D. 1998. »How Feminism Made a Man out of Me: The Proper Subject of Feminism and the Problem of Men.« V *Men Doing Feminism*, uredil Tom Digby, 33–56. New York: Routledge.
- Kimmel, Michael S. 1998a. »From 'Conscience and Common Sense' to 'Feminism for Men: Profeminist Men's Rhetorics of Support for Women's Equality'.« V *Feminism and Men: Reconstructing Gender Relations*, uredila Steven P. Schacht in Doris W. Ewing, 21–42. New York: New York University Press.

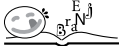
- Kimmel, Michael S. 1998b. »Who's Afraid of Men Doing Feminism?« V *Men Doing Feminism*, uredil Tom Digby, 57–68. New York: Routledge.
- Kimmel, Michael S. 2010. *Misframing Men: The Politics of Contemporary Masculinities*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Kittay, Eva Feder. 1999. *Love's Labor: Essays on Women, Equality, and Dependency*. New York: Routledge.
- Langvasbråten, Trude, in Mari Teigen. 2006. *Fostering Caring Masculinities. Focus—The European Dimension*. Oslo, Norway: Institute for Social Research.
- Lynch, Kathleen, John Baker in Maureen Lyons, ur. 2009. *Affective Equality: Love, Care and Injustice*. New York: Palgrave Macmillan.
- MacKinnon, Catharine A. 1987. *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Maher, JaneMaree, Jan Wright in Claire Tanner. 2013. »Responsibility and Resistance: Women Negotiating the Nourishment of Children.« *Families, Relationships and Societies* 2: 193–209.
- Messner, Michael A. 1997. *Politics of Masculinities: Men in Movements*. Thousand Oaks, MA: Sage.
- Meuser, Michael. 2003. »Modernized Masculinities? Continuities, Challenges and Changes in Men's Lives.« V *Among Men: Moulding Masculinities*, 1. zv., uredila Søren Ervø in Thomas Johansson, 127–48. Aldershot: Ashgate.
- Morrell, Robert, in Rachel Jewkes. 2011. »Carework and Caring: A Path to Gender Equitable Practices among Men in South Africa?« *International Journal for Equity in Health* 10:17.
- Puchert, Ralf, Marc Gärtner in Stephan Höyng. 2005. »Editors' Preface.« V *Work Changes Gender: Men and Equality in the Transition of Labour Forms*, uredil Ralf Puchert, Marc Gärtner in Stephan Höyng, 11–14. Opladen, Germany: Barbara Budrich Publishers.

- Scambor, Christian, Klaus Schwerma in Paco Abril. 2005. »Towards a New Positioning of Men.« V *Work Changes Gender: Men and Equality in the Transition of Labour Forms*, uredili Ralf Puchert, Marc Gärtner in Stephan Höyng, 117–73. Opladen, Nemčija: Barbara Budrich Publishers.
- Scambor, Elli, Katarzyna Wojnicka in Nadja Bergmann. 2013. *The Role of Men in Gender Equality—European Strategies & Insights*. Raziskava, pripravljena za Evropsko komisijo, DG Justice—Unit D2 Gender equality. Prispevki: Sophia Belghiti-Mahut, Nadja Bergmann, Marc Gärtner, Jeff Hearn, Øystein Gullvåg Holter, Majda Hrženjak, Ralf Puchert, Christian Scambor, Elli Scambor, Hartwig Schuck, Victor Seidler, Alan White in Katarzyna Wojnicka. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Scambor, Elli, Nadja Bergmann, Katarzyna Wojnicka, Sophia Belghiti-Mahut, Jeff Hearn, Øystein Gullvåg Holter, Marc Gärtner, Majda Hrženjak, Christian Scambor in Alan White. 2014. »Men and Gender Equality: European Insights.« *Men and Masculinities* 17: 552–77.
- Schacht, Steven P., in Doris W. Ewing, ur. 1998. *Feminism and Men: Reconstructing Gender Relations*. New York: New York University Press.
- Seidler, Victor J. 2006. *Young Men and Masculinities: Global Cultures and Intimate Lives*. London: Zed Books.
- Tronto, Joan C. 1993. *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge.
- Ungerson, Clare. 2006. »Gender, Care, and the Welfare State.« V *Handbook of Gender and Women's Studies*, ur. Kathy Davis, Mary Evans in Judith Lorber, 272–86. London; Thousand Oaks, MA; New Delhi: Sage.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2010. The World's Women 2010: *Trends and Statistics*. New York: United Nations.

Whitehead, Stephen M. in Frank J. Barrett. 2001. »The Sociology of Masculinity.« V *The Masculinities Reader*, uredila Stephen M. Whitehead in Frank J. Barrett, 1–26. Malden, MA: Polity Press.

KAJ PA ZDAJ?

1. Iz prebranega besedila izluščite 4–6 ključnih točk in jih opišite s svojimi besedami.
2. Na ozadju prebranih besedil razmislite, zakaj je sintagma toksične moškosti lahko problematična in kako se razlikuje od sintagme skrbne moškosti, pri čemer se osredotočite na vlogo norm v obeh primerih.
3. Za en teden si z osebo, ki ni istega spola kot vi, zamenjajte domača opravila. Najprej oba v paru en teden pišeta dnevnik, v katerega beležita vsa opravila doma, ki sta jih opravila, in koliko časa sta zanje namenila. Nato si zamenjajta dnevnik in en teden sledita nalogam, ki jih sicer opravlja drugi. Vsak večer v dnevnik napišite, kaj ste počeli in koliko časa ste za to porabili ter opažene razlike zapišite. Po enem tednu se v paru pogovorita o izkušnji in na njenem ozadju razmišljajta, s katerimi od konceptov, povezanih s skrbno moškostjo, sta se med eksperimentom srečala »v praksi«.
4. Samo še malo, zdaj pa res zares:
 - a) Hrženjak, Majda. 2018. *Razsežnosti skrbstvenega dela*. Ljubljana: Sophia.
 - b) Humer, Živa. 2017. Sodobno očetovstvo med plačanim delom in skrbjo za otroke. *Časopis za kritiko znanosti* 45 (267): 158–170.

Zbornik z naslovom *Moškosti: Konceptualna izhodišča za poučevanje o spolnih stereotipih* je prvenstveno namenjen pedagoškim delavcem in delavkam na različnih ravneh vzgoje in izobraževanja. Prinaša bogat in raznolik nabor vsebin, ki so rezultat domače znanstvene produkcije in prevedenih del mednarodno uveljavljenih strokovnjakov in strokovnjakinj s področja. Poleg razumevanja vpliva in posledic toksične moškosti želi delo, ki je pred nami, spodbuditi tudi razmišljanje o alternativnih modelih ter načinih za promocijo zdrave in pozitivne moške identitete in vedenja, še posebej med mladimi. Ustvarjalke in ustvarjalci zbornika bralki, bralcu tako ne ponujajo samo teoretičnega ozadja, temveč tudi konkretna didaktično-pedagoška pomagala za delo z mladimi.

dr. Veronika Tašner

ISBN 978-961-270-392-9

9

789612

703929

PEDAGOŠKI INŠTITUT

FDV

UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za družbene vede

PEF

UNIVERZA V LJUBLJANI
Pedagoška fakulteta

ipes